

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 859.

1193 577

ס פ ר

שני המאורות

כולל שני מאמרים יקרים לשני המאורות הגדולים, ה"ה

מאמר הייחוד

להרמ"בם ז"ל

העתיקו מלשון ערבי החכם ר' יצחק בר נתן החסיד

עם הערות בכיבוד המלות והענינים,

נלוה אליו מכתב מאת החוקר המפורא

הרב הגאון מהו"ר ש"י ראפאפורט אב"ד דק"ק פראג,

ושלש שאלות

נשאלו לרב הח' אברהם בן עזרא ותשובותיו

יצאו מוגהות מתוך גפוסם מהו"ר שד"ל נ"י.

שניהם נדפסו ראשונה ע"י

משה שטיינשניידער.

בהוצאות אר"י לויב צארענצאנסקי.

בערלין תר"ז.

פרידלענדערשע בוךדרוקקערייא.

לכבוד נשמת המנוח אבי אמי

כמה"זרר

אלה נזן צדיק

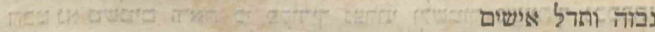
הנכתר בכתר שם טוב במעלה וגדולה בין בני עירו

תנצ"בה.

אמרו ו"ל אין עושי צדיקים דבריהן הן הן וכרוניהן. גם
לך יהיו מעשיך ודבריך עולם. אחת הצדיק צדק עשית
בחייך ועם כל הכאים אחרך, וכדברך האחרונים צוית לכל
חמוש החורה הוא אשר הגית כזה יומם ולילה מפי ורעך עד
עולם, ולזה הנחת להם ברכה קרן קיימת שאדם אוכל פירותיה
בעו"הו. ע"כ אמרתי אני אשר הייתי שעשועך כל הימים אשר
בחיים חייך, ואהבתך לני עובתני עד עתה, בכורי עבודתי על
אדמת לה"ק חשם הטוב אשר נפטרת בו יקרא עליהם. וארצה
הכט נא משמים וראה כי פקודיך נצרת ולשמור מצוותך נכספתי
כוסף, כי טוב לי תורת פיך מאלפי זה"ב כס"ף.
מ"ל. ש"ל.

אמר המביא לבית הרפוס.

אליכם השרידים שרידי עם יי, אשר עוד דבר יי וכבוד חכמים
יקר בעיניכם הנני מגיש לפניכם היום מנחה חדשה, הוא החבור
הקטן הזורח בכמות וגדול הוא באיכות הכי קרא שמו שני
המאורות לשני המאורות הגדולים בישראל ה"ה מאמר היחוד
(כולל פילוסופיה אלהית) להמאור הגדול הרמ"בם ז"ל ואגרת
בחכמת העבור להמאור הגדול הר"אכע ז"ל היו בכתובים עד היום
זה שבע מאות שנה, ועתה הנני מקריב לפניכם היום מנחת עני
ואת, יוצאת ברפוס לראשונה, והנני אשים לפי מחסום וחלילה
לי לערוך את לבי ולדבר בשבח החבור ובמעלות מחברם כי הלא
לקלסה תחשב, ואם איש עור כמוני יאמר על אור כי טוב, הלא
לשחוק יהיה, אך זאת אומר נגדה נא לכל עמי, כי יאירו לכם
שני המאורות הגדולים האלו ותחעננו מאורם ותהכרכו לעושי
אורים גדולים האלו. גם ידעתי החדש אשר בציוני
החבור האלו, יהי לכם אור מתוק אברך: ברוך יוצרך
ברוך עושך ברוך קונך. והי' כאשר יי להקריב לכם החבור
הקטן הזה כן אזכה להקריב לפניכם בעוד ימים מועטים חבור
גדול בכמות מזה וגדול באיכות מאור, שם תמצאו חדשות ונצורות
ה"ה שו"ת להנאונים הקדמונים אשר היו טמונים בכתובים וד
אלף שנה. ויהי נועם יי עלי ועליכם, אלה דברי עבדכם איש
נבזה ותדל אישים

ארי' ליב בן לאא"מ כמהורר רוב ז"ל צארענצאנסקי מילידי פולין
כותב פה ברלין יום ג' ב' הר"ח תמוז תר"ו.

אל הקורא.

אחר שדברתי מכל הדברים הנוגעים אל המאמר הנדפס כאן ראשונה הוא מאמר הייחוד ל"הרימ"בם ז"ל צפתם דברי זל"א, אין כאן להרבות דברים יגיעים, רק אוסיף הערה קטנה על תכונת הכ"י אשר מזכירו כדפס הספר ועל דבר המלאכה בתיקונים והוספות.

הקורא המבין יראה מן התיקונים אשר הנגתי סתם או משולבים עם קצת ביאור וראיה בהערות שעכ"פ נכללו שבושים בהעתקות אם מלאזן אל לשון אם מקלף אל קלף, וע"כ לא יתמה על מה שנתר עוד מן המקומות הבלתי מובנות בפרטי דברים אשר זיכתי קצתן בסימן השאלה (?) או לא זיכתי אותן כלל בעבור שחסרון נראה בתחלת ההקפה. — מקומות תנ"ך וש"ס וגם איזה תיקונים הוספתי בפנים ועצרתים בחזאי עגולה, אך מלת כחלופי וחכליריז דף 6 היו בכ"י ואני חשבתי אותן ליתר כנטל. ואני לא שנית מוטבע שטבע הסופר המעתיק ידידי הח' המפורסם ר"ל דוקעס, מלבד בטעויות מפורסמות ונולות לעין כל, והם: דף 7 שורה 14 מלמטה היה בכ"י: כוכב גלגל, ד' 13 ע' 7 היה עם עברת, דף 36 ע' 5 היה עם הטובה גדול, ד' 37 היה ב' פעמים מהונות במקום מהמונות, ד' 40 ע' 3 היה בכ"י תפורס. ובידאמי מהריבה הנכתי מקומות להתגדר, וגם אני נוטה עוד לתקן דף 20 שורה 10: מזורות —; ד' 20 ע' 18: והשמחה —; ד' 39 ע' 15 בו דיעה (במקום בדיעה); ד' 40 ע' 3: והשמירה: ד' 6 שורה 3. 4. מלמטה [redacted] (העירני ע"ז הח' מהו"ר שניאור זאקס) — מן הטעויות [redacted] פלו בדפוס אלה אשר נודעו אלי: דף 2 הערה 5 שורה 5 ז"ל [redacted], 4, 8 ז"ל תקי. . . אל; ד' 3 ז"ל הזה; 9 בהערה, שורה 5 מלמטה ז"ל גיורה; דף 10 בהערה ע' 11. 10 מלמטה המלות הראשונות ז"ל ומה, מכריתות. דף 13 בהערה ע' 7 ז"ל הח' המפורסם; ד' 17 ע' 2 נרדף להפריד יופי על; דף 35 בהערה ע' 4 ז"ל ירחיב; ד' 27 בהערה ע' 12 ז"ל מוכיח; ומי יאמין הטורח והעמל והליאות אשר הלאני הדפסת ותקון ספר קטן למראה כזה? ואם אינו גדול עד שאנרדך ברוד שפטרני מ"מ אומר נרדך מן דסייען.

כתבתי פה בערלן יום ב' ב' אלול ה' תר"ו.

הצער משה בן לא"ומ כההורר יעקב י"ו.

אחרי כלותי היתה לי עדנה, בא המכתב היקר אשר כבר אמרתי עליו הואש מאת זקן וראש החוקרים בקדמוניות, וברוב תודות לטוב לבבו הרחב חשתי להציג לפניך בזרותי וצלמו. הכ"ל.

מוגיד משנה איני לך הקורא הגעים • הכה זקן אחד אשר בשצילו
יצעת' והיה לי למוגש ולטורח לקח איזה ספרים נרפסים

והפיסם פה העורה ולא הביא שבר' המדפים עד שהוכרח לכתוב ספר
כריתות על השפטים, ועוד נתן לו המדפים בטוב לבנו איזה ספרים
למלא נפשו, והוא הפיסם חובה ע"י מוכר ספרים בעד ככר לחם, ואך
יתיר קצוה כזה אסורי התקוה בנית הדפוס. — והנה עתה בא גואל
דמים, הוא המ"ל ש"ת הגאונים אשר יתראה כבודם בקרוב עם פתיקה
כבדת מאת החוקר סת' הכולל הגאון ש"ר כ"י. הוא הביא בידו עוד
טכתב אשר יועט הכמות ורב האיכות להק' האר"ב בע"ז, מנחה שלוקה
מאת ידידי סת' המופאר הכודע בטוב לבנו מהור"ר ש"ד לוצאטו כ"י
אל הק' גאלדבערג, עם הערות ותיקונים ממנו מסוגרות בחצי עגולה,
(כבר זכר המאמר הזה בכ"ס ח"ד דף 174 ובעלת המזרח שנת 1846
דף 420); אמרתי עונים השנים מן האחד, ובהתקן שני המאורות
הגדולים, יהיה אור הלבנה כאור התמה לרצון לפני הקורא, והיה בן
יחיד כבעל המאור יחיד לבני ישראל בכל מושבותיהם.

והנני מוסיף עוד איזה תיקונים והכפות למאמר הייטודי,
ואתחיל במכתב ידידי החכם השלם כמהור"ר ש"ד ל"י שאלו

אלי יום כ"ו כסלו התר"ז. ואלה דברי הוקרים הנוגעים למאמרנו:
ומדרי כתבי אלך אשמיעך בהיה אחת שמאמתי להגיה במאמר הייחוד
והרבה תמהתי עליך ועל ידינו החכם המופלא מהור"ר ש"ר כ"י

אך נעלם הדבר מכס. הנה בעמוד 10 שורה 4 כתבת: שהנורא ברא
בקצוב (?) גלגל הירח חומר פשוט וכו' וצננו צמוד 11 שורה 2 כתבת:
היה א"כ קרוב גלגל הירח מיקף וכו' **12** בסוף הערה 11
כתבת: ועוד אפשר לתקן כאן: והיה **12** בסוף הקצוב
וכו', ובעמוד 12 שורה 5 ודע שהל' גלגל אשר בקצוב גלגל הירח.
והנה בראש לי ברור כי מאמר הייחוד הנמצא בהאמנונו היה הכותבו
איש אשכנזי (ורוב שבושיו עד כאן על זה), והנה האשכנזים בדור ק' ור'
היו כותבים הל' והעי' דומות זו לזו, עד שלפעמים יקשה לקורא להבחין
בניהן, כגון במחברת צבירול על הדקדוק הרפים דוקעם קעב יע"או
שן חקיקי זסרן, ושטערן הרפים ק. . . יע"או; וימים רבים נאמרתי
משמים על זה, עד שזכיתי וראיתי כ"י אשכנזי שהיתה הל' בו דומה לעי' ו'
ואז הבנתי כי ג"ל קצב יציאות שן חקיקים זסרן, כלומר האותיות

שן ויווא השנים הן זסרן. וכן כאן נראה לי ברור כי קצוב גלגל
הירח הוא מה' שנקרא בשאר הספרים נקוער גלגל הירח, וכן בערבי
מקצער (Concavitas) והוא לשון קערה. והנה במקום קצוב ג"ל

קעור או קוער. — עוד אתמה עליך ועל הרב המופלא הכ"ל, איך הנחתם
בעמוד 14 המ"ל הע"י, ולא ראיתם כי ג"ל הע"י. — ע"כ דברי חכם שק
שפתי, ואני מודה על האמת, וכבר אמרתי שהנתי מקום רחב להתגדר.

עוד העירנו הח' הנזכר כנר מהור"ר שניאור זאקס על איזה תקונים
 בגוף הספר והס': דף 1 הערה 2, לדעתו אב"ל לתקן והביא ראיה
 מדברי המורה אה"כ: ד' בספרים המורים עליו, אך לדעתי אין הכרח
 דומה לראיה שבאין לא ככתב מלת עליו. דף 2 שורה 11 ולא באה
 ז"ל כן לא יתאר באכה, ולדעתי הו"ו הוא כמו פ"א רפה בל"י ואין
 כריך תקון. דף 5 שורה 10: עופות, צראה כמתנגד לדבריו במורה אה,
 כ"ט, וב"ע. דף 7 הערה 16 אפשר שזלת אב"ל (שורה ו') היא במקום
 אלא ותסורם למעלה. שם הערה 17 אפשר לתקן במאמר הזה.
 דף 13 הערה 14 דעתו לתקן הוקח כעזרת וראיתו מדף 4 שורה
 אחרונה ודף 11 שורה 6 אך אני איני נוטה לזה. דף 15 הערה 21*
 עכמי במקום גופני, ואני מוסיף שהיפך נמצא לדעתי בפי' המשנה
 להרמ"בם בהקדמה ל"ג עיקרים שלפני המעתיק שם: וכיוצא בהן מן
 הספרים שאין בהן חכמה ולא תועלת גופני אלא אכזר זמן בלבד, כי
 מה לתועלת גופני ממש אב"ל ספרים? אמנם רצונו תועלת עכמי (וזה
 זענטליכער נוטען, ולא קערפערליכער כמו שהעתיק ידי הח' דוקעם
 בספרו עהרענזיילען דף 47). שם שורה 9 אפשר לתקן זורת הנפש
 ההיולי ע"ז ההמשל. וכפי —. דף 17 שורה 2. 3. במקום אלא אלו אפשר
 לתקן אלא האלוה. דף 28 שורה 1, ז"ל הג' העיקרים, ודוק. דף 32
 שורה 1 ז"ל לה רע שתי מלות. דף 35 שורה 18 הנעלם ז"ל הנעלב. —
 ועתה באתי לדברי האחרונים והמאחרים בענין מאמר הייחוד. הנה
 ראיתי אב"ל ידווי הנכבד הח' הכולל ד"ר טוכן רשימה מתבני יד להמנוח
 ר' חיים מייבאל ז"ל הנאה הדפוס, ושם כרשם כא' 572, מאמר
 הייחוד להרמ"בם, ותשובתו מ' מגדולי דורו בענין הקדמות והחדות,
 ואזה מאמרים בביאור הכתובים יוסף בן חיון ומאמר ברכות התורה
 (ווארט הברכה). ולדעתי אין זה כ"א ג"כ העתק מכ"ה הח' וואלף בעיר
 האמבורג, רק בסדר עשונה קצת. והתשובה הנזכרת היא אגרת הרב לר'
 חסדאי הלוי הספרדי (אגרות דף ג'. ד"א), כנראה מתחלתה באשר
 העתיקה הח' וואלף (ח"ד דף 919) וכן שו"ת על מדוש העולם הכרשמי'
 בואטעקאן כא' 270 בלי שם מקבר היא היא. והנה אודיעך הקורא
 הדורש שבנו רגע יבאו לאור תולדות הרמ"בם, בל' אנגלשירא, בעיר
 לונדון, מאת ידידי הח' מהורר אברהם בענין ואני שלחתי לו רשימה
 מדויקת מכל ספרי הרמ"בם להסיר כל מכשול ולתת לכל דבר חלקו
 הראוי לו לפי זמנו ולשנו ועניניו. ואני מוסיף עוד איזה הוספות לדברי
 הערות: לדף 4 הערה 6 עיין הערתו לתשובת הרא"ש דף ו'. דף
 11 הערה 11. וכן נמצא: ואם היה כבר נשיג התועלת (ראש אמנה
 לאברבנאל דף טו ע"ב ד' אלא'). וכן במעשיהם שבתלמוד לר' נסים גאון:
 וכן היתה חשתי ר' חייא תכעיסנו, והה קצת סויע לדעת הגאון ש"ר
 שזה הספר כמו שהוא לפנינו נעתיק קצתו מל' ערבי, וכן תמצא שם
 מתרעם מן זה ג"כ במשך לשון ערבי (עיין דף 36 הערה 28). —

דף 18 הערה 31. וכן צפוי יאן על שיר היחוד מדמה הראיה ליתרה
 (עלת המורח 1846 עמוד 500) — דף 19. הכביאים הם רופאי הנפשות
 והקוסמים מתדמים להם (אגרת צ"ס. ד, ה). — דף 20 הערה 40.
 עיין ירוש' ברכות פ"א, סוכה פ"ה שאין רה"ק שורה אלא על לב שמח
 וכו' והיה כנגן המנגן וכו'. — דף 21 עיין ירוש' סנהדרין ב, ו' אין
 לך אש שזזה עצמו על המנוות יותר מדוד וכו'. — דף 22 בעינין
 המחיצות: כבר דרשו ואמרו: עמי, במחיצתי (ברכות י"ב ילקוט שמואל
 ק"ט), ואמרו אה"ר היה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת (צ"ר פכ"א)
 מלאכי השרת... נדחו ממחיצתן (שם פ"ב); כעס עליו הקב"ה וירדשו
 ממחיצתו וכו' (במדבר רבה פי"ג דף קכ"ט ע"א ד' פ"פ). ואמר ר'
 יהודה החסיד בציר אזכרה ויס מוטי (עלת המורח 1846 עמוד 502)
 גולל ודופק לי למחיצה. ובעינין מחיצה מנדלת עיין עוד אגרות הרמ"ם
 דף 26. 29. 33. דפוס אמסט' ופרקי ההגלחה להרמב"ם דף ל"ה
 (פאר הדור). — דף 24 בהערה, שורה 13 מלמטה, עיין ירוש' מ"ק
 פי"ג א' קי"ג א' אחת טובה היתה לי בתוך ביתך וכו' — שם שורה 5 מלמטה:
 גם נמצא עוד ואקרא סגור לבס (הושע י"ג, ח'). וברשימת ספרי רל"א
 נו' 898. 4, נמצא ס' פזיחת הלב וכו' והוא קיטור הכנת הלב.
 ובעינין סגולות וקמיעות הנקראות פזיחת הלב עיין ס' לב הראיה ב'א'
 הכרוך לרי"א די מודינה פ"ד, ומה שכתבתי עליו צמ"ע (עסטערריישישע
 בלעטטער פיר ליט' 1845 דף 708). — דף 25 בהערה שורה 16.
 כתיב כאמן באמר על א"א (עיין מ"ש צמ"ע סאבנאטנלאטז 1846 דף
 79) וגם על מרעה' (במדבר י"ב, ב) כן אמרו ז"ל מנאמן לנאמן
 (ירוש' מגלה ג, ח, ביפה מראה). — דף 2, שורה 5 מלמטה, וכן
 נקראת תורת כת אלמונדין (אלמונדעק) וכו' כיעת אבן תומרה (וחכמי
 עמנו קראוהו בן תמורת), אשר השרישה בארץ המערב בזמן בשרות
 הרמב"ם, בל' ערבי: אלאמר באלמערוף ואלכהי ען אלמכבר, מפני
 שאמרו שהטוב הוא אשר ייטב וישר בעיני כל והרע הפכו, (הערבנלאט,
 מחמד בן עבדאללה ח"ג דף 466). — דף 28 בהערה שורה 7. וכן
 אתה מוצא בא"א שזימר את התורה עד שלא באת לעולם (ירוש' קידושין,
 ד, ט. ב"מ). — דף 29 שורה 3 מלמטה. מאמר הקראן כמשך אחר
 הפסוק (עמוס, ג, ז) כי אס גלה סודו את עבדיו הכביאים. — דף
 32 הערה 15. על מלת העתקה עיין ג"כ מ"ש הח' דוקעם בספרו
 על המדקקים דף 77 בהערה. — שם, הערה 17: צירוש' סנהדרין
 א, א: זהו חותמו של הקב"ה רב בידי בשם רבי ראובן אמת וכו' אר"ל אל"ף
 רשיה דא"ב, מ"ס מאמצעייה, תי"ו מסופה, לומר אבי הוא ראשון וכו'. —
 ואחר הדברים והאמת האלה גם עלי לחתום ככי טוב כפול ובהודות לה'

פה בערלין יום ג' ב' דר"ח חמוז התר"ו.

אלו השלש שאלות

נשאלו לרב החכם מורנו ר' אברהם בן עזרא,

שאלם תור התורה ועדי התעודה

רבנו דוד בר כבוד רבנו יוסף נרבוני ול'.

השאלה הראשונה על דברי הלוחות אשר נכלו ראשונים,

איש על שמו מחוקנים, שהם בנויים

על רמ"ז שנים, אם הם נאמנים ונכונים, כי מצא כם השואל

דברים שאינם הגונים. והשאלה השנית מדוע היה בין חג

הפסח שלנו ובין מועד של ערלים בשנת שש עשרה למחזור

המולדות קרוב מארבעה שבועות ימים. והשאלה השלישית

מה טעם זמ' חר"מ בחקופת שמואל.

וככה השיב עליהם.

התשובה על השאלה הראשונה. רמ"ז שנים הם יג

מחזורות⁽²⁾, וככה נתן לכל מחזור כ"ו תקצ"ה לא יצאו

שבעה ימים שלמים, כי יחסרו חקפ"ו חלקים (אמר שד"ל ז"ל

חקפ"ה חלקים). והנה כל שנה שאינה צריכה לדקדוק חלקי

השעה, לעולם תהיה נכונה, רק בשנת טר"ד או ט"ו חקפ"ט (ר"ל

גטר"ד, בט"ו חקפ"ט), או שיהיה המולד ביום הגון קרוב מ"ח

שעור, יש פעמים שהוא מעוות (כי או צריך לדעת רגע המולד

בצמצום, לדעת היש מקום לרחיה, אם לא, ורגע אחד יוכל להיות

סכה לחילוף הקביעות). והכלל הנה רמו לעגולות רמ"ו, הלוחות

הראשונים אשר יש ישר כהך ששברת.

התשובה על [השאלה השנייה] (בשנת) י"ו למחזור רנ"ח (היא שנת

ד' א' חת"צט)⁽³⁾ תהיה תקופת שמואל באחרית

מועד הפסח, גם נן בשנת חמש למחזור, ולא יקרה ככה בשאר

שני המחזור, בעבור היות השנה השמינית מעוברת, והנה

פשוטה אחת בין שתיים מעוברות, ולא נשלם חרש השמינית רק

יחיישר החשבון בשנים הכאות אחריה, וכן משפט סוף המחזור

(כי שנת י"ו וי"ט מעוברות, ופשוטה אחת ביניהן). והערלים

יפרשו ממחרת השבת שהוא יום ראשון שיהיה בינות שבעת ימי

המועד, ותחלת המועד בט"ו יום ללכנה, ויהיה בחדש האביב

שנכנסה החמה במול טלה, ויש להם חשבון שהשמש לא חכנס

במול טלה כי אם בימים ידועים מחדש מארסו. והנה כפי

חשבונם קבענו אנתנו המועד ועוד אין השמש בטלה, והוצרכו

לקבוע תחלת המועד בט"ו יום לחדש הלכנה בחדש האחר. והיו

שאמר (ז"ל וזה שאמרו) שהחמה לא נכנסה (בטלה),

חכמתם בטלה, כי אין שנתם מדוקדקת היטב, כי קבעו (שס"ה)

ימים שלמים ורביעית היום, וזה אינו אמת כלל, כי אם תהיה

שנתם כשנת חכמי הורו מהתחברות השמש עם כוכבי המולות

עד שובה אל המחברת, הנה הוסיף (צ"ל יוסיף) על רביעית
 היום חומש שעה, ⁴ ואם שנתם כשנת נבוני פרס שתחלתה
 מנקודה כנגלל שמוצקו יוצא ממוצק הארץ עד שובה אל הנקודה,
 הנה יוסיף על רביעית היום קרוב מרביעית שעה, כי החלכות
 מקום גובה השמש יתר מחלכות כוכבי המלוח. ואם שנתם
 כשנת חכמי יון וישמעאל, הנדה יחסר מרביעית היום קרוב
 מחומש שעה. ואלה הדברים צריכים פירוש ארוך, והכלל כי
 טעור כידם, ופי' (צ"ל וסימן) אלה השנים במחזור המולדות
 והיו כלא היו (ר"ל בשנת חמש וי"ד וי"ב ומחזור, פסח שלהם מקולקל).
התשובה על השלישית. סוד העבור דר' (צ"ל בר')
 אליעזר שאמר כי בחשרי נברא העולם, על כן
 נקרא תשרי בארמית, והטעם תחלה, (כמו) ושריו למבנא (עזרא
 ה' ב'), ואנו מתפללים בר"ה זה היום תחלה מעשיך זכרון ליום
 ראשון, ומולד תשרי היה וי"ד, ובעבור שעברו יתר מחמשה (צ"ל
 משה) ⁵ ימים, ויום כשנה חשוב שנה, ומפי השמועה אמרו יום
 אחד בשנה חשוב שנה. הוסיפו שנה על שנות העולם, והשיבו
 לאחור ר"ה תתע"ו, והוא כהר"ד. ושמאל קבע תחלה תקופותיו
 מתקופת ניסן היחה (צ"ל שהיחה) במחשבת לפי דעתנו, היחה
 בתחלת ליל רביעי, והנה היחה (תקופת תשרי) שבו נברא העולם
 בט' (צ"ל בט"ו) שעות מיום ד' והנדה בין התקופה ובין מולד
 תשרי יום אחד גם שלש ועשרים שעות, ובין תקופת תשרי לתקופת
 ניסן שעברה היה חצי שעה (צ"ל שנה). והנדה יש בין שנה
 החמה לשנת הלכנה לפי דעת שמואל (צ"ל יכ"א ר"ד),
 והנה חצי (צ"ל החצי, או חצים) ה"י, וכאשר תחברם

עם המרחק שיש בין תקופת תשרי למולד תשרי, והנדה ז"ט
 תרמ"ב. והנדה עוד יתברר לך כי כאשר תחבר (צ"ל תחסר)
 ממולד תשרי (שהוא וי"ד) ב' ד' תל"ח, ישארו כליל ד' ט'
 שעות תרמ"ב חלקים. וסוד השבעה ימים כבר הזכרתיו. והמפרש
 כי הלכנה לא וזה ממקומה עד ט' תרמ"ב ביום (בגליון: כליל)
 רביעי בעבור שהלשינה על החמה, ופירוש גדול וקטן כנגד אור
 הלכנה ביום אחד, כי האור הירד מחמעט בו עד ט' תרמ"ב,
 נמצאת שאורו מחמעט בעת ביאתה, וגדול מפני שאורה גדול המאיר
 על הארץ ביום ההוא, זה המפרש לא אמר כלום, כי סוד הדרש
 הוא על מלת הגדולים, לא זה גדול מזה. גם מה שאמר שהמולד
 בקצה מורה, הוא טעות גדולה, ולמה לא השתכל וחפש היטב,
 או ראה בכירור כי המולד הוא במהלך האמצעי, כאשר עשו
 חכמי המזכות, על אורך ירושה (צ"ל ירושלים), אין בו תוספת
 ומגרעת. והנני מפרש קצת סוד הדרש שנאמר בזה הענין, שטעם
 הדרש וסודו יבינהו המשכילים, והריקים והפוחיים יקחיהו על

פשוטו. ועתה שים לבך לדברי. דע כי על דרך פשוטו של
 מקרא אין מלת הגדולים שזה גדול מזה, רק נקראו גדולים עבוד
 שארם גדול מאור הכוכבים, ואור השמש גדול מהכל, והנה
 אור הלבנה גדול כנגד אור הכוכבים. וקטן כנגד השמש; וכמוהו
 וילכו שלשת בני ישי הגדולים, והנה אליאב גדול מכלם, ואבינדב
 קטן כנגדו וגדול כנגד אחיו הקטנים ממנו. ומלת לחטאת לה'
 על דרך הפשט אין החטא דבק בשם, רק הוא דבק באדם
 שחטא לו, כמו אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים, וחטאתי
 לאבי, וזה ברור מדרך דקדוק הלשון. ועוד איך תקטרג הלבנה
 על השמש, והנה אם הודינו לאנשי החושיה האומרים כי יש
 ללבנה נשמה נכבדת מנשמת האדם, והיא המופיאה העלמורה
 כל הנשמות שאין (צ"ל שהן) בנופות המורככות, לאור, הנה לא
 תקטרג הלבנה, כי אין קטמה (בנברלים), והמריבה היא אולת
 קשורה בגוף, ואיך תקשור הלבנה על עושה, ותקטרג על מעשהו.
 ואם הודינו לדברי אנשי המחקר האומרים כי הלבנה היא כאבן
 וכוכבית וכלי נחשת, ואין לה נשמה כלל, הנה לא תקטרג כלל.
 והוה פירוש הרש. לעולם כל כוכב שהוא לנכת כוכב אחר
 שהוא במזל השביעי ממנו, לעולם הוא מקטרג ונלחם ועושה
 טריבה עמו, כי הוא בחצי הגלגל; הלא תראה כי המזל הצומח
 עולה ונרארץ, והשוקע יורד ונסתר, והנה זה הפך זה. ובעבור
 שהשמש מאירה מעצמה, וכן הכוכבים כלם, ואין מה (נ"ל מי)
 שצריך לאור השמש רק הלבנה לכה (ולא שצ"ם נ"ך!?)⁶, כי
 בעת היותה לנכת או היא מלאה אור, וזה טעם לא וזה
 גדול מזה, וחכמי ר"ל⁶ יודו כי מדה אלכסונה כמדת אלכסון
 השמש (ר"ל לפי טעם העין, כי החמה שהיא גדולה היא
 רחוקה, והלבנה שהיא קטנה היא קרובה אל הארץ, והנה
 לעינינו הן גדולות זו כזו), שהיא אחד ושליש חלקים מחלקי
 מעלות הגלגל (ר"ל 31', ובוה גם האחרונים מסכימים), והנה
 הלבנה כאשר היא מלאה אור היא במזל השביעי ממקום השמש
 (כי רגע המילוי הוא רגע הניגוד) ולמעלה (נ"ל ומעלה) נכת
 מעלה, וחלק כנגד חלק, והנה או היא מקטרגת, לפי משמעות
 האון, לא לפי האמת, ומעת שתחל לקטרג יחל להיות אורה
 חסר מעט מעט, וצוה השם להביא קרבן ביום חסרון כל אורה,
 ורמוז טעם לחטאת, בעבור שהשם הוא הסכה הראשונה להמעט
 אורה, כי הוא בראה מקבלת אור מהשמש ואין לה אור בעצמה
 כלל, וראיות נמורות יש לחכמי אומות העולם על (זה). והנה
 לא נפל דבר ארצה מדברי קדמונינו ד"ל על דרך הסוד, וסוד זה
 הקרבן סחום והתום, והמשכילים יבינו.

נשלמו השאלות, בעורת נורא עלילות. (העתק מספר ראשית הכמה להרא"ב ע"ל ריש ספר המולדות.)
 באלקים נעשה חיל: נולד הילד המבוך בחלק הראשון מן

השנה הראשונה מיום שבת שלשה עשר לירח מרחשון שנה ארבעת אלפים וחשע מאות ועשרים ואחד לבריאת העולם והוא יום ט"ו לחדש חשרי הראשון שנת אלף וארבע מאות ושבעים ושתיים לחשבון אלכסנדר והוא מנין שמרות, ויום י"ג לחדש חשעני שנת חמש וחמשים ומאת לחשבון הישמעאלים. והמולד הוורח משאר המולות הי"ב ומחנות השמש והירח והמשח כוכבי האור*) וראש החלי ונכו הכל מחוקן לעת השכר (הכשר?) על אורך מדינת נרבונה ורחבה שנראה לי כשקול הדעת או אמת או מאוד קרוב לאמת שהיא רחוקה מן האיים הקיצוניים אשר בקצה היישוב אשר מפאת מערב*) שלשים ושתיים מעלות וזה הוא ארכה ושהוא (צ"ל שהיא) רחוקה ממיט (צ"ל מחוט) היושר אשר עליו סובכת טיפת ראש טלה וטיפת ראש מאונים ארבעים ושתיים מעלות וזוהי רחבה, ותקנת הכל על דעת חכמי ישמעאל אשר היו במדינת מליטלה¹⁰) שהסכימה דעתם כי מחונת המולות מהמונגת והולכת לעולם וכי טפת ראש טלה פעמים עולה בראש מחונה קטנה וראש מאונים יורד בתחתית מחונה קטנה אחרת כנגדה וסובכת עד שיחדפך הדבר, ועל דעה זאת נרשמת תואר המולות והכוכבים החקוק אמרי כן (?) בעורת הכורא יחדך שמו לעד.

הערות מן המוציא לאור.

- 1) המאמר הזה נמצא באוצר הספרים בעיר פלארענץ (ארגיזא ב, ספר 42 נא' 6) ובספרי המנוח מהור"ר חיים מייכאל ז"ל נא' 316 וההעתיקה שלפנינו יצאה מתחת יד ה' ש"ל כנז' קדמתי, ועיין הערה 7.
- 2) הוא עגול דר' נחשון גאון הידוע.
- 3) הכה נראה שהראש"ע הכר הלך לו מאת המולדתו בשנת תתכ"ט וכשאל ממכובדי עיר נרבונא, וזה סיוע לדעת האומרים שכולד שנת תתכ"ג.
- 4) עיין פירוטו על התורה ויקרא כ"ה, ט. וזריך לתקן שם קומת שעה במקום קומת שנה (ועיין פי' אהל יוסף שם, ועל הכדל שנת הפרסיים והמגריים עיין פי' אהל יוסף, בראשית ח' ג'—המ"ל).
- 5) במחילה מכבוד המוגיה אניג לפני הקורא דברי ידידי ה' ד"ר קאססעל (אשר גם על שמו תקרא הערה 4) וז"ל הגירסא הכבושה יותר מחמשה, כי סימן וי"ד כוונתו שמוולד השנה שנה נכרא העולם (היא השנה שאחרי שנת תהו) היה אחר י"ד שעות מיום הששי וא"כ שלמו מהשנה הזאת (דהיינו מו' ימי בראשית) י"ד שעות יותר מה' ימים. וכלאון הזה בעצמו כתב הראש"ע. צפי' על התורה (ויקרא כ"ג ג'), ושם תמוקן לע"ד: וזה לא זיק ע"כ תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי (ר"ל אע"פ) שלא היתה. ועיין מאור עינים פ"מ דף ר"ו ע"ב דפוס וויען.
- 6) כתב צעל פי' אהל יוסף (מרגליות טובה דף 4). ומה שאמר (הראש"ע, בראשית, א' ט"ו) ויש לו סוד, ר' אברהם בעצמו פירש אותו באגרת שהשיב על שאלה ששאלוהו. וככה אמרו חכמי המדות וזו כי מדת אלכסון הלכנה בהיתה לנוכח השמש כמדת אלכסון השמש

היא ל"א חלקים מחלק מעלות הגלגל. זהו סוד. ואם יעוון טוען למה יוצא דברי חכמים מפשוטם (כנ"ל) ויפרשם (ויפרש) בהם פירש נסתר ובעלה יש להשיב כי ככה עשו אבותינו הקדושים ז"ל בתלמוד וכו' גם ברש"י פירש הרבה אגרות בדרך שלא יקשה עליהם וכו'. — וכתב המוטוט (במדבר כ"ה, י"א) והחכם ז"ל כתב בסוד העבור (נ"ל) ביסוד העבור ועיין פי' אהל יוסף ויקרא כ"ה, ט. ועיין עוד הערה 9. — והס' הזה הוא הנקרא ג"כ ספר העיבור נמצא באקספארד נא' 438, ובספרי ר' קיים מיכאל נא' 208, ואיננו חלק מס' ראשית חכמה כאשר שער הס' דע ראשית) שזיכר חו"ל ידוע בחכמת המולות כי שנים כוכבים שיהיה ביניהם חצי הגלגל שהם ק"פ מעלות הוא מצט כוכב והוא מקטרג עמו וכו' וכו' וזה טעם (המאורות) הגדולים או תקטרג אל השמש וכו' והשם נזה לעשות שעיר השטות וכו' ומי שיבין סוד הקרבנות יבין סוד זה הקרבן עכ"ל (הראב"ע) וכבר הופיע (הודיע?) לך דעמו. ע"כ דברי המוטוט שם ועיין עוד פי' הרמב"ן עה"ת ויקרא ט"ז ח' שמגלה קצת סוד הקרבנות לדעת הראב"ע.

7) בעברי כ"ט תשרי דרעזדען הבירה בפפון זכיתי לראות כ"י נא' 384 מספרי אוצר המלך הנזכר בניבליאטהעקא של וואלף ס"ד דף 766, והנה צעל הרשימה הנדפסת, הוא מורי בל' ערב הס' המפואר פראפעססאר פליישער, כתב שגראה להיותו כ"י הראב"ע עגמו, ולא כהרין לי הדברים עד שאמרתי למראה עיני אשפוט, ובפתחי דלתות הספר מוצאתי כתוב בראשו חו"ל ס' ראשית חכמה מא"ע וכו' טעמים מולדות שאלות מאורות מבטרים העולם וחבור מחכמים מתחלפים בשאלות מהעתיקי אדני אביי... (שם קרא אבן) ע"ה וכתבת ידו. והנה כתגלה לי שבעל הספר כתב זה על אביו הלבלר. ולא עלתה בידו להעתיק כאוות נפשו מתוך הס' היקר הזה דברים אחרים, מהם אזה שדות ברים ס' המולדות, אשר העתיקן אח"כ לבקשתי ידיו הס' המפורסם מהור"ר ד"ר בעער ואלמן לי בימי חנוכה בלי לקלוק מדעת עגמו גם טעות הכבר, כראוי למעתיק מכ"ה, והנן עתה לפנך עם קצת הגהות לפי ע"ד; ובלי ספק הן הדברים אשר מצאם ג"כ אסימני בכ"י ואטיקאן אורבינאטי נא' 47, אך שהוא חושב בטעות שנת 1161 למספרם ובקודם תשרי תקכ"א עוד לא עברה שנת 1160; וגם הוא מרשים קצת שערסם לספרים מיוחדים (עיין וואלף ק"א דף 84) וטעות כזה עוד בכ"י 390 שם וברשימות אחרות אשר נר לי המקום מהרשיב הדבור זו. כמדומה לי היו אלו האורות בדלתי ספר המולדות יצן והלבלר העתיקם לפני ראש ס' המולדות ואין להקלע שם מהראב"ע עגמו, ובדואי אינם רואים שם המולדות עגמו קוצר בשם הכל' מפני שם הטעמים כבר קוצר שנת תקכ"ח כמנאס בו בפירושו. ויש להעיר על דבריו כולל הילך המבורך אם כאמרו על ילד זקונים כזה. והנה ידוע שהראב"ע היה לו בן סוחר אשר עליו אמר ר"י אלמרחי, אך בנואוו לארצות המזרח כבוד ה' עליו לא ירש (תיקון הס' שד"ל כ"ח ח"ג דף 189).

8) אני תימה מהס' שד"ל שאל בתמימה ותקן למעלה בתשובה על

השלישית וגם באגרת השבת (כ"ח ס"ד דף 168) אחרי שגם ר"א בר
 חיז בספרו נורת הארץ הכתב קרוב לזמן הזה (אלף ותמיד לתמימות
 החזיון שהוא תתנ"ד, עיין פתח כ"ב) לא הכריע לגמרי ממה שראה מודברי
 הפסוק כדעת רוב החכמים המעיינים במכמה היגיונית בכוכבי לכת
 ובכל כוכבי השבת שהאור קטני הוא להם מואור החמה (פתח י"ד שם),
 ויחס א' יחסמי עמונו הנקרא אבן כתן הוצרך לכתוב ספר מיוחד
 להורות שאור הלכנה קטני מואור החמה*.)

(9) צפי' אהל יוסף (בראשית ל"ב ל"ב) ז"ל: אמר יוסף יש לי בנאן
 קושיא והיא זאת כי בלוקותיו שציבר בלוקא בעיר לומברדא אמר
 כי אורך לוקא היא מרחקה מן המערב ל"ד מעלות וכו' ובספר הלכות
 שציבר בעיר כרבוכה וכו' אמר כי אורך ירושלים ס"ה מעלות וככה
 אמר בספר יסוד העיבור שלו בנוסח השני וגם בספר כלי הכחושת
 בנוסח השני! (אמר המ"ל: א"כ כלי הכחושת הנדפס אשר חובר שנת
 תתק"ו הוא הנוסח הראשון; ועל שתי נוסחאות עיין דברי הגאון ש"ר
 במ"ע להרב ד"ר גיינער ס"ד דף 280, וס' דוקעס על המדקדקים דף 54)
 והתשובה היא זאת, דע כי יש מחלוקת בין קבני הכוכבים על אורך
 הארץ כי יש מתחילין למנות האורך משפת ים המערבי הנקרא אוקיינוס
 והטעם מוסוף הארץ שצפאת מערב, ויש מתחילין מוסוף האיים שהם
 מגבולות הארץ והם בתוך ים אוקיינוס רחוקים משפת הארץ לפאת מערב
 י"א מעלות וכו' ואם תשכל היעב תמצא שני המספרים האיים (כ"ל ראויים
 וכו'. — ובפתיחת המורה: הכה מזה באת אל וכוונת יקנות הארץ,
 ובל' ערבי מן אקאצי אלבלאר, כלומר מן ימות המערב הנקרא בערבי
 טגרב אלאקצא אשר אורך הגדול שלו מן תחילתן עד האוקיינוס והרוחב
 מן סבתא וענגר עד מראקש (עיין מאמר הס' מוכן על יוסף בן יהודה
 דף 6, וכבר קדם לו הס' הערבאלאט, סענתי ס"ד דף 203, מאגרב
 ס"ג דף 232). עוד מלאנו באגרת השבת (כ"ח ס"ד דף 159) הייתי
 בעיר אחת ומערי הא' הנקרא קצה הארץ, שהוא בגבול (ר"ל אקלים)
 השביעי וכו'. — (עוד יש מקום בקצה המערב של ארפמיא הדרומית הנקרא

(Cap Finisterre).

(10) עיין יסוד עולם הנה מדפס מ"א פ"ט וי"ל פ"ו; ועוד
 ידובר מזה א"ה במ"א. — ועתה אוסיף הוספה קטנה לדף 4 הערה 6.
 בפרקי הלכה דף ל"ה כתב שהירח אחד מו' אלפים ות"ת חלקים מהשמש,
 ולפי זה נריך לתקן בס' הרב ד"ר זאקס דף 231. ובפי' רד"ק על
 בראשית א, ט"ז נריך לתקן כי השמש גדול מהארץ (לא מהלכנה) ק"ע
 פעמים. ובספר כרי היגון לר' שאול בן שמעון (המוכנה לר' ש"ט פלקיירא)
 דף י"ג לקח קס"ו וסיסר החלקים, והרמז"ם לקח קטנונו המזומנס מ"ט
 אלמוגסט, עיין מאור עינים פרק כ"ח דף קס"ד' וויען. — תמו דברי המ"ל.

*) Jourdain, Forsch. üb. Alter u. Urspr. d. lat. Ueberr.
 d. Aristot. u. s. w. deutsch v. Stahr, Halle 1831, S. 280.

מכתב מהרב הגאון מהור"ר ש"י ראפאפארט נ"י.

ב"ה יום ה' ה' אלול תר"ו פ"ק פראג.
לכבוד ידידי החכם השלם החוקר הנכבד דורש ומעמיק
בספרי קדמונים מוה"רם שטיינשניידער נ"י.

כמוציא שלל רב ששתי על מאמר היחוד לאדונינו
הרמ"בם ו"ל, אשר מהרה לשלחו לי מדי יצאו מחת המעיק,
עוד כטרם ננה עליו אור המהנה סינים ושבושים מן הכחב
והמכהב. נרוך רה' כי לא השכיח לנו גואל כמדך היום
לנאול מדרת שחת בלי ספר כתוב מאדם גדול הלזה, הלא
אם קטן הוא בכמותו, ראש שבטי ישראל הוא המחבר ומיסדו
וכל הגא מפיו יצא וכל חיבה כיננו אצבעותיו, וכל מחקר כוונו
מחשבותיו, ייקרו בעינינו מכל אבני יקר המוצאים ממחקרי ארץ.
ועם כל אשר נסו חכמים או מחכמים חסידים. או מתחסדים
בעמינו עתה, למשוך את האביר הזה בכחם מגובה מצבו מטה,
לא הועילו או (מה שיותר נכון לאמר) לא הויקו מאומה, ולא
נגעו כמלא שער ככבודו הגדול אשר יאורז לו באמת. ולא לה
האנשים שם בשלשה. יש יראים ושלמים חכמים באמת, אשר
מדי החלו למצוא כדמיונם כתמים בשמש צדקה הלזה, לא נחו
ולא שקטו עוד לחפש ולמצוא בו כפעם בפעם איזה עון אשר
איננו חטא באמת, והכתמים רק במראות הצובאות עליהם, אשר
מתוכן יראוהו, והם כבלי דעה כלי מלחמה אל המראות
אשר יצאו לצבוא עליהן. ושניים להם מתחסדים או חסידים
שומים אשר אי נקי בעיניהם, אם רק לא כמוהם ינביה הכלים
וישפיל מדעים. ואלה השנים הלא ילמדו יקחו מוסר מאשר יראו
מדרכי אנשים מכת השלישית הצומחים עתה חדשים לבקרים,
אשר מדי ירמסו כל קדש וכל קדמון מצויין בישראל ללעג ולקלם
בעיניהם, לא יחשכו רוק גם מפני האיש הנשא הלזה. זאת לא
זאת, כי אותו כחרו ביותר מן כמה אנשי שם, למטרה אל
חציהם אשר מלאו מהם אשפתם הפחותה כקבר, לירות נגדו
המיד, כתרזהו הרדיפיהו ממנוחתו הדריכותו עד שער האשפות.
וכל זה רק מאשר חכה מכעש עינם לראות והר נבר אין כמהו
חפשי ורב כה וחבונה בכל מחקרי הקשר והחיבור בין הדת
והחכמה, ובכל זה אין כמהו גם כן יודע ומבין בכל פרטי המצות
הפקודים של דתנו הכתובה והמסורה, ונוטה שכמו לסבול אותם
באהבה וביראה וכן יצוה לכל הבאים אחריו ויוכיח בהשכל
ובדעת בספריו הנפלאים לכל אשר בשם ישראל יכונה. — ידעו
נא שנים הראשונים וישכילו את מי יחרפו ועל מי ירמוו קול,
ומפני הסבה ההיא כעצמה אשר הוא למשסה ולכוז לכת הלצים
ההם, יהי לראשונים לעדי ולתפארת, למורה ולמלמד לכל הדורות.

מנבר נפלא הלוח הוצאת עתה לאור מאמר יקר ואשר יספוק לנו לכבדהו מאד, אם נדע כי כתב אותו בימי זקוניו, אחרי כתבו חיבורו המפואר מורה נבוכים, המובא ממנו בזה (סוף צד י"א ותחלת צד י"ב). האמנם יש בו כמה דברים הנראים נשנים ונכפלים מאשר כתב בתחלת ספרו משנה תורה, אולם אין להעמיס עליו בזה שפת יתר, כי רצה ללמד עוד בלשון ערבית את אשר לימד כבר בלשון משנה, מלבד כי בורר איזה דברים יותר כפי אשר הרבה חכמה עם רוב שנותיו, כאשר יראה המעיין, וגם צירף להם רעיונות חדשים ונתן לכלם סדר ומערכה כפי דרכו היקר בלימוד ובמשול על נפש הקורא, כי כל אוהבי לקח, ולא מעט הם, ישמחו גם בחיבור הקטן הזה, וכן יברכוך כל ישרי לב. וגם על הערותיך המושכלות יתנו לך תודה לא מעט, כי בכינה נכתבות ואם גם לפעמים ראיותיך ארוכות מעט מן השיעור הנחוץ. ואין לי פה רק לרשום איזה דברים עוד, כי כל אשר כתבתי בעוד היה הכ"י לפני נאבד ממני עד היום.

עוד כמקדם אחשוב כי חיבור זה הוא הנקרא ג"כ בשם ספר הנמצא המחובר לספר אמרות טהורות מן דון אברהם האיזון ונדפס בשאלוניקי שנת ויש"ם (שפתי ישנים אות א' נימר 157), וכפי חכונת המאמר, כאשר נראה עתה לעינינו, יאות לו יותר שם הנמצא מן שם הייחוד, כי הוא מדבר יותר על המציאות כלו מאשר ידבר על היחוד ביחוד, ולזה יצורף מאשר יוסיף שם כש"י שכולל עניני רפ"ה ועניני יראה; והנה גם בסוף חבור זה יש איזה דברים משואה, ואולי זה הנוכר בש"י הוא מהעתקה אחרת הטובה יותר, כאשר נוכל לשער מעט מן שינוי שם יחוד לנמצא. ואם יש איזה ממשות כהערה זאת, הנה יצר לנו על לא השגנו את הספר ההוא הנדפס, כי אמנם העתקה זו שלפנינו איננה מספקת להשלים כל מאויי הקורא, וחסרון אחר יגיד על חכונת כל המלאכה, כי שב והעתיק גם הפסוקים המובאים מרבינו בלשון ערבית, מערבית לעברית, אך לא כלשונם בהג"ך כי אם בלעני שפה ובלשון אחרת, עד לא יכיר עוד הקורא את מקורם. ואל זה כיוון לדעתי הסופר במ"ש בסוף הספר וז"ל נעתק מלשון ערבי והעתיקו החכם ר' יצחק בר נתן החסיד ונמשך אחר דרך הרב בהעתקתו שהעתיק הפסוקים על דרך הביאור בזמרה (?) לשונם ע"כ. וכאשר אמרתי כבר לכבודך. ולכן יצטרכו כל המקומות ההם להערות כאשר עשיתי אהה בכמה מהם; אך עוד נשארו איזה אשר ראוי לרשום עליהם. כמו תיכף בתחלת הספר, והוא אמרו בחורה, שהבורא פעולותיו שלימות ותאריו קיימים באמת הוא האל הנאמן לא יעורב בו חסרון הוא הצדיק הוא הישר ע"כ, וכיוון בכל זה אל המקרא (פ' האזינו) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל

אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. והי' ראוי רק להוסיף הפירוש
הקטן על כל דרכיו משפט, שר"ל תארו קיימים באמת. וכן ריש צד
24 אמר שמואל הנביא לשאול וכו' לך אל אותה הכת המהנבארת
הממציאים עצמם וכו' וחשוב לאיש אחר, הכוונה למקרא (ש"א ו' ה'
ו') ופגרת חבל נביאים וכו' ונהפכת לאיש אחר, וכדומה עוד.
שם המעתיק הוזה ר' יצחק בר נחן לא מצאתי רק במקום
אחר עוד, וואלף ביבלי העבר' חלק א' נומר 4 ע"ש, שהעתיק
מעברית לעברית הערות לאיזה מקומות קשים בספר מורה נבוכים
מן החכם הערבי עבראלרה אבוכבר, והוא באוצר הספרים של
עיר המלוכה וויין, ושם נרשם ר"י בר נתן זה — הקרטובי.
ועוד לנו מעט מלים בנוף החיבור. צד 3. שורה 6. וזה
הראשון ישכתב, צור כל טובי הלבבות. נ"ל שצ"ל צוה כל טובי
הלבבות אהבתו ויראתו ר"ל שצוה אותם לאהבו וכו'. צד 4 ש' 2.
לא ידמה אהבה וכו' נ"ל שצרי' להפך המלות, לא ידמה מציאות אהבה
ותכלה ותשוקה לזה ר"ל לזה המציאות או לזו האהבה. — שורה
11. ולא הראה לו [ר"ל לגרם גופן] דבר לו שיעור ר"ל שהחשבתו
לאפס אשר אין לו שיעור כלל בערך אל הדברים הגדולים ההם. —
צד 5. ש' 13. „ויזכר שהוא דמיון נ"ל שצ"ל ויזכר — שם
הערה 7 „יותר נכון ופעולותיהם וצורותיהם“, ונ"ל יותר נכון ופעולתם
וצורותם, וחסר רק וא"ו אחד בכל אחד. — צד 6. ש' 3.
אחר כרובים, אחר רשעים וכו' והראשונה לנו הוא אישים וכו'
ונקראו כזה השם לפי מדרגתם קרובה למדרגת השכל האנושי
ע"כ. ונכפל כל זה מספרו משנה תורה (יסו"ת פ"ב ה"ו) ע"ש,
ומעלה העשירית היא מעלת הצורה שנקראים אישים, והם המלאכים
המדברים עם הנביאים, לפיכך נקראים אישים שמעלתם קרובה
ממעלת דעת בני אדם ע"כ. ונפלא הדבר הזה בשחים. א' מאין
לו מקור בדבר הוזה? ב' שבעל הוזה השתמש בכר במאמר זה
של הרמ"בם וכתב (והר' חדש ר"א דף ח' ע"ב) עשרה משמורות
של מלאכי השרת איכא ברקיעא וכו' נסיבין שירחא בתריהון אינון
נקראים אישים ע"כ. וכבר כתב הגאון יעבץ ע"ו במטפחת ספרים
ו"ל, איני יודע היכן רמזו שם זה של מלאכים שנקראים אישים
ע"כ והרב רמ"ק בכז יוחאי (מענה ק"י) הראה על דברי הרמ"בם
הנוזרים בספר הי"ד. ומצאתי בפירוש מלות זרות לר"ש אכן תבון
בסוף ס' מו"נ (אות סמ"ך) שכתב וו"ל שכל פועל וכו' ונ"ל שהוא
שאומר הרב ז"ל עליו בחיבורו ששמו אישים וכו' ואיני יודע אנה
מצא הרב ז"ל השם ההוא ונ"ל שמצאן בדברי החכמים ז"ל בספרי
המדרשות או וולחם ע"כ. והיינו יכולים לומר ששם במדרשות
ראהו ג"כ בעל הוזהר, אך לפי דעתי כוונת הרמ"בם ז"ל למרה
שדרשו (יומא דף ע"ו ע"א ונמצא רק בעין יעקב ולא בש"ס שלפנינו)
וכבוד אלקי ישראל נעלה מעל הכרוב ויקחו אל האיש הלבוש

הכרים וכו' ורונה האיש לבוש הכרים וכו' אלמלא לא נצטננו
נחלים מידו של כרוב לידו של גבריאל וכו'. וברש"י שם לבוש
הכרים הוא גבריאל בס' דניאל ע"כ. ועוד בכזורי (מ"א סי' פ"ד)
קורא לשכל הפועל בשם גבריאל. ועוד בחיבור זה (סוף דף י"ד)
באמצעות מלאך העשייה [כלומר השכל הפועל ע"כ בהערה]
אשר זכרנוהו הנקרא אישים בלשונם ע"כ. א"כ זה המלאך שנקרא
איש בפי ר"ל והוא גבריאל והוא השכל הפועל שדבר עם יחזקאל
ודניאל, הוא מהחח למדרגת הכרוב. ומצאתי עוד שגם בוהר הישן
משחמש במאמר זה של הרמ"ם ז"ל וכופל עוד יותר לשוננו, עיין
ס' ערכי הכנויים ז"ל אישים. מלאכים. אין בכל כתות מלאכים
יכולים להתערב ביסודות דהאי עלמא כאינון דאיקרו אישים. וזר
בראשית עמוד קפ"ד, ע"כ. ולא אוכל להשוות העמודים בוהר שלי,
אך נאמן עלי בעל ערכי הכנויים שהוא הגאון בעל סדר הדורות.
ועוד מצאתי בכחיי (פ' וישלח) על ויאבק איש עמו שכתב וז"ל והנני
כותב לך כאן ביאור הפרשה על הדרך הזה כמו שפ' פילוסוף א'
מחכמי תורתנו בפי' שיר השירים שחיבר בלשון הגרי וכו' [והוא
ר' יוסף בן עכנין תלמיד הרמ"ם, עיין מקור חיים שם] כי נתפשט
יעקב במחשבתו. במדרגת שכל הפועל שכנהו הכתוב במלת איש
והוא גבריאל ע"כ. — שורה שלפני אחרונה אחד (ותו) נראה מלה
אחת, אחדותו. — צד 8, ש' 16, כי באותו הערב חולקו
נ"ל שצ"ל באותו הערב חלק המולות של נלגל הח',
חולקו או נ"ל בנלגל הט'. — צד 11, ש' 10. עלה ברוחו עמי (?)
נ"ל שצ"ל עמו, זה הנתעורר עלה ברוחו עמו, עם הנביא יחזקאל
על מנין יסודות הד' וכו'. — צד 15, ש' 10. רהיה
התנצלותם, נ"ל שצ"ל התאצלותם. — צד 18, ש' 4. על עוצם
שיעורם נ"ל שמוסב על הענינים שקראו החכמים פרדס, וזה כשביל
עוצם שיעורם, כאילו נכללים בפרדס רב הצמחים. — צד 29.
בהערה. פעל הוהיר השחמשו בו המעתיקים כמו שהשחמשו העכריים
בכמה פעלים כפי היחס שאחריו, כמו פנה ביחס מ"ם אחריו הוראתו
הרחקה מאיזה נושא, וביחוס ל' או אל אחריו, הוראתו התקרבות
אל הנושא. וכן פעל סור. וככה הוהיר על או בסתם הוא על
דרך צווי, אכן ביחוס מ"ם אחריו הוא על דרך מניעה להוהיר מסנו. —
צד 31, ש' 4. כמו שיצוה על צד השפלות, נ"ל שצ"ל שינמה.
וחנני ידירו ומכבדו דו' ש באהבה שלמה יהודה ליב כהן ראפאפורט.
אה"מל. הכ' הכולל החסיד רי' ב"ן הקרטינו (מאטיבה?) מיהאנת ק"ח והעתיק
ס' העיין לאנחמד אלגזלי בתשובות שאלות על התכונה כ"י בעיר לייקן
(ליטבל 1843, עמוד 140) ואגל הכ' אלמכני (מוכתב ידיו הכ' המפורסד ל'
כ"י) והעתיק ס' מחמד עבד אללה וכו' המוכנה אל תברזיעל כ"ה הקדמות המורה,
ע"מ"ע להרד"ר פראנקעל ח"ב, דף 112. והנהקצר המצע וילהוסוף עוד דברים
ע"כ אשים קכני ליימן וצמ"א אהריך א"ה.

מ א מ ר ה י י ח ו ד

להרמב"ם ז"ל

אלה הפשמים הנבואיים והשכליים המסודרים אם הראשון לא ישחנה כצד מצדי השנוים הנה יחויב מזה שלא ישחנו פעולתיו כלל ממה שהם עליו אחר שכל הנמצאות מסודרות ממנו על חכלית השלמות והחיוב הנה לא יצויר עליהם לא תוספות ולא חסרון והוא אמרו בתורה שהבורא פעולתיו שלימות ותאריו קיימים באמת הוא האל הנאמן לא יעורב בו חסרון הוא הצדיק הוא הישר ואמר שלמה ע"ה [קהלח ג' י"ד] בפעולת הש"י אין להוסיף עליהם ואין לגרוע מהם ולו ישחנו פעולותיו ישחנה הוא כלי ספק¹ עלוי גדול. ואולם מה שנמצאהו בספרים המורים² מתיחתם משלחים התארים כיד והרגל והפנים והדבור ודומה לזה ממה שיביאהו³ לחשוב ההגשמה והשנוי חרע שלא היה זה אלא להישרת השכלים הקצרים והבנת בעלי היצירה החסרה אשר הרגילו המוחשורת ואין כיכלתם העליה מן החוש אל אופק השכל, אמרו התכמים [כרכות ל"א] דברה תורה כלשון בני אדם ר"ל שדברה תורה לאנשים כפי הבנתם ושכליהם ולזה נשא האל המשלים לאנשים ויצר הגדולים לרחמנות לחלושים וזה שלמה שאי אפשר שישחוו האנשים כהשגת הייחוד לחלוף שכליהם אחר שהיה בם מהשלם והחסר והחזק

(1) כלומר יתעלה. — (2) המורים ככ"ל פה וגם הערה 8.
(3) שיביאנו. —

ההשאה (4) וחלוש הצויר נור שלימות החכמה האלהית וכללות החכמה ורחמנותה רבנית (5) אשר תוכל על (תכלול?) כל דבר כמו שאמרו ורחמיו על כל מעשיו [חלים קמ"ח ט'] וכללה רחמנותו כל יצוריו שלא נחסרה ואת ההצלחה אשר היא שלימות האדם האחרון אבל יגיע כל אחד כפי שיראה ציורו והאמינו באמיתתו ולזה מצאנו רב הנביאים מדברים על אחד מהאנשים כפי השגתו מהיריעה לפי שהגעת מה שיצויר מואת התכלית רב בהיקש למה שלמטה ממנו. וכאשר נכדל הראשון האמתי מהגשמה הנה כבר נכדל מנמשכי הגשמות ומשיגיה וכאשר (?) לא יתואר בהרכבה ולא בחלוק ולא באנה ולא בכמה ולא באיך ולא במעלה ומטה וימין ושמאל לפנים ואחור ועמידה וישיבה ולא יגבלהו זמן ואין לו ראשית ולא אחרית ולא ישיג בו מות ולא חיים כחינו ולא תכלית ולא ידיעה כידיעתנו ולא תנועה ולא מנוחה ולא כעס ולא רצון ולא פחד ולא גבורה ולא דבור ולא אלמות או"ל אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה לא פנים ולא אחור ולא עפוי (6) ובכלל

4) ההגה . — 5) ורמנות הרבנית כ"ל פלימר האדוקית שהיא האלהית, וכמלא לרוב בספרים המועתיקים מלשון ערב (בערבי רבאני) אשר לוקח משם, ובמשכים אחרים, לדוגמא: הנריאה הרבנית, ההגה הרבנית (כזרי מ"א סימן ז"ה ז"ו), השכל הרבני העליוני (מוסרי הפילוסופים שער א' פרק י'), ידיעת הרבנית האלקית (רלב"ג מובא מרש"ט פלקיירא, מורה המורה דף קל"ג) וכן הרבני באמונה (סוף ס' אגרת בעלי חיים) • וכבר טעו בזה חכמים שונים בפרט מן המועתיקים ובראשם ראש המועתיקים ר' שמואל אבן תבון בס' המורה כאשר השיג עליו הח' רש"ט פלקיירא בס' מורה המורה דף קמ"ו, והעתיקו בלשון אשכנז הח' דר' דע ליטש (ליטעראטורבלאטט דעם אריענטס 1840 עמוד 180), רק בזה שהוסיף זה החכם האחרון מעצמו פלגין דיבוריה: השכל לומר שכמו שהקב"ה הרב ד"ר גיינער ס"א דף 154, אך מה (עיין ג"כ מכתב עתי להח' הרב ד"ר גיינער ס"א דף 154), אך מה שהוסיף להביא ראיה על הוראת מלת רבאני מאלקראן (ה' ס"ו), מעשה לסתור כי שם הוראתו כהוראת רבן בתלמוד כאשר כתב הח' דר' גיינער בספרו על מחמד דף 53, ורק בזמן מאוחר אחר התפשטות החכמה היונית אצל הערביים נשתנה הוראת מלת רבאני. והנה לשון תפארת העולם הרבני במחברות עמואל דף י' וי"א יש לדרשו על שני הפנים כמו שכבר כתבתי (ליטעראט. 1843 דף 34) • — 6) בגמרא דתנינה דף ט"ו ע"א ז"ל גמירא דלמעלא לא הוי לא ישיבה ולא תחרות

לא ישתנה כלל ולו נמצא דרך משל פעם מתרצה פעם כועם פעם מדבר פעם שותק היה משתנה וכל משתנה יש לו משנה (בהכרח ית' י) הראשון האמתי מכל חסרון ואולם מה שבא בספרים המורים *) והספרים המורשמים מהנביאים הנה זה כלו על דרך משל אמר ירמיהו ע"ה [איכה, ה' י"ט] אתה ה' לא שנית:

הפרק הראשון וזה הראשון ישתבח צור כל טובי הלכות אהבתו ויראתו אמר בתורה ואהבת את ה' אלהיך וגו' [דברים ו' ה'. י"א א'] ואמר את ה' אלהיך תירא [דברים ג' י"ג] ואם תאמר איך הדרך לאהבתו דע שכאשר העיין זה המציאות הנפלא המסודר מחכמתו הגדולה והבחן דקות פעולתו ועלחה במחשבתך מלכות שמים והארץ אחר עינת בהשגחתו כך ואיך הוציאת מהעדר אל המציאות והנגד השכל אשר הוא היותר טוב שבכרואיו ויותר קרוב מהם אליו והזהירך לעבודתו וצוך לזכרו ויערך בנעימות לא יכזה והצלחה אין לה קץ ותכלית והשארות עין לא ראתה ואוון לא שמעה כמאמר ישעי' [ס"ד ג'] עין לא ראתה אלהים וולחך, ר"ל שעין לא ראתה אותה ולא ידע תכונת אמתה אלא האל, את"כ כאשר הוספת העיין תראה מה שבמציאות האלוה מהשלימות והיופי אשר יקצרו

ולא עורף ולא עיפוי וכן מובא מהרמב"ם ז"ל בפיה"מ פרק חלק יסוד ג', אבל צמורה ב"ב מהראשון, אמרו ע"ה אין למעלה לא ישיבה בו ועיין היס"ת א', ב'. וזו גירסא אחרת כנראה מרש"י שכתב בחגיגה לא עמורה לא גרסינן. מלת עפוי נכתב בגמרתנו עיפוי שהוא לדעת הערוך ורש"י עייפות והרמב"ם ז"ל בפ' חלק פירש שענינו חבור מל' ועפו בכתף (ישעיה י"א, י"ד), ונראה שהביאו לזה דקדוק הלשון, להתדמות משקל גילוי משרש גלה וכדומה (עיין מה שכתבנו בהערות לס' עץ חיים מר' אהרן בן אליהו הקראי דף 264 ובשרט מלות נמוי ועלפוי סס, ועי' ג"כ דוגמאות שהביא ירדני הס' דר' קאססעל בפ' על הכוזרי דף 17) וכבר העיר על זה המשקל הס' בוקטארף, אשר השערותו להגיה עיפוי שהוא כמו עיפות, ועוד קרוב לומר שכתב עיפוי, וכתבש הקו הקטן אל אות וי"ד. אבל אפשר ג"כ לתשוב שהוא משקל קטלוי, עיין תורת לשון ארמי להס' וויכער סימן י"ב, ד'. וכרוף מה שכתבו הס' געזעניוס והיט ציג על מלת חכי (הושע ו', ז'). (7 —) ית עלה, ועיין הערות לספר עץ חיים דף 253. (8 —) המורים, כיון למעלה הערה 2.

השכלים והמחשבות מהשינוי ואין ספק שתשחוקק ותחעורר על זה המציאות ותאהב אהבה לא ידמה¹ אהבה ותכלה מציאות ותשוקה לזה אם תהיה לזה ראוי אמר דוד ע"ה [תלים מ"ב ג'] צמאה נפשי וגו' אחר כהינת² ועיינת בעין ההכנעה והיראה והשקפת הענין הגדול בנפשך עם החימור³ שיעורך ומיעוט מעלהך ושפלות ענייך ושאהה כלי לווהמת⁴ ולכלוכים ומשכן לטומאות ולכעורים ושאהה טפה סרוחה וסופך נבלה סורחת וכאשר תקיש גרם⁵ גופך על כדור הארץ תראה שאין יחס בין שניהם ועוד שהארץ חלק מק"ע בשמש⁶ ועוד שיחס השמש מגלגלו ועוד שגלגלו מגלגל האחרון תשוב לנפשך ולראי הראה לו דבר לו שעור (?) אמר דוד ע"ה כי אראה שמיך וגו' [תלים ח' ד'] עכ"ו חמתין פגישת המלך הגדול הגבור העצום אשר הפליג בגדולה הנה בלי ספק שכאשר החשוב זה תתפעל וירעד נופך להגדלה וההתנשאות לאשר יכנע כל דבר לעצמותו. וכאשר העברנו המאמר אל זה המקום ראוי שנוכר לך חלק ממה שזכרוהו החכמים בסדור זה המציאות ופעולות הבורא כי כפי ידיעתך בפעולות הקרב מידעת הפועל ונוכיר מזה מה שיעיר הישן משינת העלמו ויקצהו מתרדמת סכלותו :

ראוי שתרדע שהנמצאות המסודרות מהראשון ישחבה נחלקו לג' חלקים. החלק הא' נמצאות מחוברות מחמר וצורה והם ההויים הנפסדים כגמי הב"ח והצמחים והמהצבים. והחלק הב' נמצאות מחוברות ג"כ מחמר וצורה אבל לא ישחנו ולא יערתקו ולא תעחקנה צורחתם בהשתנות הנמצאים הראשונים אבל צורחתם קיימת לעד ולנצח נצחים ופעולתם⁷ נמשכרת בעור

(1) ל זה ? ואכא אסתפת ודלתת משלוח יד לתקון העלות ככזאת .
 (2) נכנת . — (3) שיעורו הנבלות , תרגום נבול תחיס , וממנו תחס כמו מן תרומה תרס , וטרסו העיקרי חס , ממנו סומה . — (4) לוהיות כנלע"ד . — (5) הוראתו ע"ס כלומר תמינת או סומר וכדומה . וכבר נמצא בהוראת ע"ס וכפ"ס (פערוזאן , זעלבסט) בלמוד . ונריך להוסיף זה על מ"ש הח' ר"ל דוק עם נספרו על המדקדקים דף 148 . — (6) וכן הו"ח בס' ה"ד הלכות מציעית ה', כ"ב ובפתיחת פי' המשנה בנמצוס קס"ו וגו' שמיכות , ובספר הכוזרי (מ"ד סימן ג') רק ק"ס , עיין ספר (דיא רעליגיעזע פאעזיא וכו') להס' הרב ד"ר זאקס דף 232

בוראם אשר אין חמורה למציאותו ולא שנוי לחוקו ולא ישיגם שנוי אלא ביותר פחות שכמקריהם הוא ההעתק כאנה או במקום (וצורתם⁷) קיימות כהיולי שלהם נצחיות ואלה הם הגלגלים והדברים התקועים במ ואין היוליהם כהיולי היסודות הד' ולא צורתם כצורתם אבל הם נכדלות מהם כצורתם וחמריהם. וחחלק הג' צורות נפרדות נקיות ממיני הגשמית ערומות מנמשכי הנופות והם המלאכים אחר שכבר התאמת שהם אינם נשמים בשום פנים, ואולם מה שהראה שהנביאים אומרים שהם בעלי כנפים ושקצתם מאש וקצתם מה שיצויר כצורת אנשים ועופות וזולת זה, אמנם הדע שהוא על דרך משל וכבר בא כמו זה כאמתח⁸) הבורא בתורה שהאל אש אוכלה הוא [דברים ד' כ"ד] וראיה על זה שהמצא קצת הנביאים יתארו מלאך אחד בתארים רבים ויוכר שהוא דמיון לו על צורות מתחלפות לקצרה על שאין לה צורה קיימת וא"ת במה יוכרו קצתם מקצתם אחר שאינם נשמים הדע שאמנם יוכרו כמעלות ומדרגות כי מדרגת כל אחד מהמציאות ידוע וכל אחד מהם יקדם לחבירו במעלה והכל מסודר מהראשון ישחבב ואל זה רמו שלמה באמרו [קהלת ה' ו'] כי גבוה מעל גבוה וגו'. ודע שמעלת מדרגתם אינה מעלת מקום כלל כי בהסתלק הגשמות יסתלקו האיכות⁹) ומשיגיהם ואמנם הוא שזכרנו בהחנשאות ובמעלה ובקורבה כראשון ישחבב וחלוף שמוחם כחלוף מדרגותם ולכן יקרא אשר במדרגה הראשונה חיות הקודש והוא¹⁰) על הכל ויותר קרוב מכולם לראשון האמתי ית' וימשך לזה אשר

בהערה . — 7) יותר נכון ופעולותיהם, וזרותיהם, וג"ל שהיה נערבי מספר רבים הנקרא נזבר כידוע לבעלי הערב וע"כ העתיק המעתיק במספר יחיד . — 8) הוראתו העם האמתי, וג"כ הגדר האמתי, עיין צמורה סוף י"א מהשני וכן בכזרי מ"ד סימן י"ג: והפילוסוף אינו מבקש אלא שיספריהו על אמתתו, וכן במ' האמונות והדעות לר' בעדיה גאון (דף ל"ב ע"ג דפוס אמסט.) כי הסכמה היות הדברים על אמתתם הדעות, וזאת המלה אמתה היא העתקת חקיקרה (עיין הערות לספר עין חיים דף 213 ומ"ש הח' ד"ר שייער, איזראעליטישע אנכאלען 1841 דף 180 הערה 2) וכן צריך לפרש דברי רש"ט פלקיירא (מורה המורה דף 113) שהקומר הראשון הוא עד על (?) האמתתה תחת השמים הנקראים כסא. ועיין היס' הת"פ א. — 9) האיכויות. — 10) המדרגה?

במדריגה השנית אופנים ומשך לזה אשר במדרגה
הג' אראלים אחר חשמלים אחר שרפים י¹¹) אחר
אלהים אחר בני אלהים אחר כרוכים אחר אישים
נקראו באלו היו"ד שמות לפי מדרגותם עשרה ונגזרה לכל מלאך
קריאת שמו כפי מדרגתו ואין אחר המדרגה ה' אלא האמת
ית' ונקראה חיות הקודש והראשונה לנו היא אישים כלשון העברי
להשפעת הצורות מהם ולזה אמרו הנביאים שהוא תחת כסא
הכבוד והם המלאכים אשר ידברו לנביאים ונקראו בזה השם
לפי מדרגתם קרובה למדרגת השכל האנושי. ודע שאלו הצורות
ה' הם חיים יודעים בוראם איוו ידיעה וחלופי העתים י¹²)
(כחלופי) כחלוף מדרגותם ועכ"ז לא ידע אמתת עצמותו
אלא הוא לבדו אבל ההשגה אשר במדרגה הא' היא יותר
עליונה אח"כ ההשגה אשר חמשך לה וההשגה אשר
היא יותר מעוטה מהם היא ההשגה אשר במדרגה
הי' ועם זה הנה היא משגת מרה שלא יוכל שישגהו אחד מן
האנשים המחוברים מחומר וצורה. ודע שכל מה שזולת הראשון
מהצורה הא' עד היותר פחות שכברואים אמנם יצא אל המציאות
מאמתת עצמות הראשון ואחר שהוא ית' יודע בעצמותו כפי מה
שהוא עליו חויב שידע כל מה שיסודר ממנו עד לא יהיה ערום
מידעתו דבר כלל אמר דוד ע"ה [תלים צ"ד ט'] הניטע און הלא
ישמע וגו' אבל עם זה הדע שהוא ית' לא ידע בידעה שהי' חוץ
מעצמותו כידיעתו כי ידיעתו בלתי עצמותו ואולם הוא
ית' עצמותו שלמה ומספקת בעצמותה מכל דבר וזולתה וידעתו
וחיותו אחד מכל פנים כאלו י¹³) היתה ידיעתו וזולתו היה בו
רבו והיתה עצמותו חסירה צריכה לתארים יודיעוהו ויתעלה מזה
עליו רב אבל הוא אחד נפרד אין רבו בו כלל אבל אחד
(וחו) בתכלית (תכלית) הפשיטות הגמור וזה ית' ועתיו ועליו סבוב
הורתנו ואמנתנו ידעהו מי שידעהו ויכפור בו מי שישכלהו ולא
יכפור בו אלא בעל הכפירה באל בעד סבך מבריל י¹⁴) מהשגת

11) כאן מסר: אחר מלאכים, והוא דבר הלמוד ומנחנו
בסופו ומדברי הרב ז"ל הלכות יסודי התורה פ"ב ה"ז. —
12) דעתם? — 13) כי אלו. — 14) עין פ"ב הערה 44. —

אמתת יחודו . ודע שכל מה שזכרתיו לך בזה הענין אמנם הוא כטפה מן הים לצרוף בענין ¹⁶ בנפשו כי יקצרו השכלים וילאו הנפשורת והלשוניות מהדבור בקצת הענין הוד . ואלת העינים העמוקים קראום חכמינו הסודות האלה היים והוהירו חכמית האזהרה שלא נפרש מהם דבר להמון ולראשוני ¹⁶ ההבנה ועליוני הנפשות אבל יתקו מסדור לסדור אמנם כמה מזה ¹⁷ למה שראיתי סוד הטובות מוז האומה והעלם חכמיה ומדרש יודעיה בהמשל האומות עליהם ¹⁸ וחננתי על מי שהיה ראוי להשקיף עליו בקצת השקפות מהסודות הנבואיים והידועות האמתיות המקובלות מתלמידי חנביאים וחכמים ז"ל .

פרק שני דע שהגלגלים נקראים באוחו לשון ¹ שמים רקיע וזבול ומכון ומעון וילון וערבות, וכל שם מזה הענין עמוק והוא סוד נבואיי . ומהגלגלים היותר קרוב גלגל הלבנה ועליו גלגל כוכב וימשך לו גלגל נוגה וימשך לו גלגל שמש אחר גלגל מאדים אחר גלגל צדק אחר גלגל שבתאי ² אחר גלגל הח' והוא בעל הכוכבים אחר גלגל הט' והוא גרם האחרון והוא סוכב מהמזרח אל המערב והוא חמקיף הכל ומנהיג הכל . ואולם מה שיראה לראות העין שאלו הכוכבים כלם בגלגל אחר הנה זה לפי שגרמי הגלגל ספיריים כוכוכית ולזה תראה הכוכבים אשר בגלגל הח' מתחרת גלגל הירח . ואלה הגלגלים מהם מתנועעים ממזרח למערב בגלגל הט' ומהם מה שיחנעו ממערב למזרח ואין ריקות ביניהם כלל ולא גרם

¹⁵ לזורך הענין, יס' הת, צ' יא. — ¹⁶ ז"ל אלא לראשוני עיני פ"ב הערה ²⁷ . — ¹⁷ בזמן הזה . — ¹⁸ כלומר על פן חכמתי .
¹ כלומר בעברי, ואפשר שיש כאן שנוס ההעתיקה ורזנו בעברי על השמות שיש לגלגלים . מוצא הז' שמות הוא בתלמוד (חגיגה י"ב, ב') וגם באלקראן מדבר משבע שמים (עיין ספר דר' גייגערי הכ"ל דף ⁶⁵) וגם משבע ארצות (עיין קראן סורה ס"ה פסוק י"ב העתיקה אשכנזית של הח' וואהל דף ⁶⁰⁸ וזריך בענין הז' ימים מה שמצא בירוש' דכלאים פ"ט) ולדעתי מקורו מהז' אקלימים, ועיין מה שכתב הח' האמונער (ווינער יאהרביכער כרך ק"ה דף ¹³⁵) מענין ז' גנות עדן וג"ה שמים וארצות לדעת הערביים, אשר שאנו מים שלנו וחכמינו שמו משקפותיהן, ואין כאן מקום להאריך . — ² על סדר כוכבי לכת שז"מ חכ"ל עיין ספר הר' ד"ר זאקס במקום הנ"ל ובמורה בט'

זה ³) ביניהם. ודע שגרמי הגלגלים אינם ככרים ולא קלים ולא בעלי טעם ולא בעלי ריח ולא מראה ואולם מה שיראה בם ממראה התכלת הנה הוא כפי מרחקם ואמצעות האויר ואלה הגלגלים הם כדוריים מתוקני העגול ואמצעם הוא המרכז וסבובו הארץ והמים מקיפים ברב הארץ ואחר האויר מקיף בארץ ובמים ואחר האש מקיף בשלשחם וסבוב גלגל הירח מקיף האלה ⁴) הד' נשמים ולקצת הכוכבים גלגלים קטנים וגם תקועים בם ואין אותם הגלגלים מקיפים הארץ. ומספר הגלגלים המקיפים בעולם י"ח והגלגלים אשר לא יקיפו ח' ⁵) ומטהלך הכוכבים ושעור נטייתם לצפון או לדרום ומרחקם מן הארץ וקרבתם נודע מספר אלה הגלגלים וכבר חברו בזה חכמי היוונים הכורים ⁶). ואולם הגלגל הט' המקיף בכל חלקו הקדמונים אל י"ב חלקים וקראוהו כל חלק כפי מה שהיה נכח אמצע הכוכבים אשר בגלגל ח' אשר תחתיו והם המזלות הנקראים בלשוננו טלה שור האומים וגו' ואלה הי"ב אשר בגלגל הח' לא נמצאו נכחיים לחלקים אשר בגלגל הט' אלא בומן אנשי המכול כי באותו הערב חולקו ואולם עתה כבר הועתקו מעט מאותו הנכח ותשיגם תנועה אבל מתאחרת מאוד ותנועה מהמזרח אל המערב. ומאלה הכוכבים מה שהם הוא ⁷) יותר קטן מהארץ ומהם מה שהוא יותר גדול והירח חלק מגרם הארץ והארץ חלק מכמו ק"ע מגרם השמש ואין בכוכבים יותר גדול מגרם השמש ויותר קטן מגרם כוכב. ואלה הכוכבים יהגלגלים בעלי נפשות שכלים והבנה וידעה וכל אחד מהם ידע התחלתו הראשונה כפי חלקו במציאות ומדרגתו ויהללו בוראם ויודוהו וישבחוהו אי זה שבח ואי זה הודאה וישגו עצמיותם כמלאכים אלא שהם בהשגותם

מהשני. — 3) מה. — 4) אלה, או הד' נשמים האלה. — 5) כתב בעל הכוזרי (מ"ה סוף סימן כ"א) הגלגלים ספרים והגיעו אל יותר מארבעים וכו'. ועל ענין הגלגלים, המקיפים והכלתי נוקפים, עיין ס' המורה ז"א וי"ט וכ"ד מהשני וספר עין סימן דף 39 ודף 375. וכרוף ס' יסוד עולם מאמר א' פרק ט'. והנה בעל הכוזרי (מ"ה סוף סימן י"ד) כתב בכלל על כל אלה החקירות וז"ל ודברים הם בספוק למטה מספר יצרה (עיין מ"ד סימן כ"ה!). — 6) עיין יס"ה, ג', ה'. ומה שכתבנו על זה בלשון אשכנזי. — 7) מהם מה שהוא. —

חחם ולמעלה מהאנשים, אמר דוד ע"ה [חלים י"ט ב'] השמים
 מספרים עצמות הבורא והגלגל מגיד פלאות מעשיו לא בלשון
 בעל גורים⁸ ולא ברבור נשמע ומי שחשב ששחי אלה הלשונות
 נאמרו דרך העברה הנה כבר טעה רק הספור ההגדה אלא שלא

8 כלומר גזור המלה והמשפט (כוונתו על דברי הפסוק: אין אומר ואין דברים
 כנראה בסמוך) • והנה שרש גזר, וכמוהו שרשים אחרים אשר עיקר
 הוראתם חיתוך וגזור (אבידען, אבשיידען, טהיילען) מהם גזם, חלק,
 חרץ, חתך, כרת, פלג, פסק, קטע, ונערני בה' גזם קצ'י קטע,
 נאמרו בדרך העברת הלשון על הכרת הקול ועל המשפט המשני והדברי
 (עי' פי' הכוזבי לידודי ל"ר קאסס על דף 85, וכרשם בטעות 93).
 כבר אמרו ז"ל גזירה שגזרין מלמעלה, ואמרו נחתך גזר דין (סנהדרין
 ק"ח, א'), והגזירה שהיא ההכרח והחיוב נקרא בערני קצ'ה (עיקרים
 א', י"ג) ובסודי חלקא (עיין פי' ישעיה לגעועניום ח"ב דף 352),
 ובאמת גזירת הבורא ית' וגזירת הכתוב וגזירת חכמים וגזירת
 השכל גזירה שזה וכלה חדא גזירה היא (וכריך לתקן וזה שכתבו הח'
 ר' משה צריק בספרו על המנהגים ס"ח דף XXXVI, והא' ל"ר
 הירשפלד בס' האלפאכטע עקסענעזע דף 456 בהערה) רזומי
 שמקורם מהחיתוך אך נאמר לשון גזר וחתך וכו' בפרט על הכרור שאינו
 צריך להכררה או על הכרור לדעת החותך עד שאינו מסביר. ועתה
 נלך מכלל אל פרט כפי ערך השרשים.

גזם. משפט חרוץ נקרא בערני אמר ג'אום (המציל מהטעות
 לאגזאלי דפוס פארים דף כ"ח) וכן בה אלחכמה וגזם
 אלקצ'יה (חי בן יקטאן דפוס אקספארד דף ג') בערני חרוץ הדין
 והכליט הגזירה. אך מלת גזום (עין חיים פ' כ"ה דף 69) אפשר
 שהיא מלשון גזים ולא עבד (שבעות מ"ו) וכן בלשון סורי גזומא
 הוראתו דראהונג בל"א (עיין שיר של בר הנראי על לשון סורי, פרק ג'
 חרוז ל"ג). וכן נקרא גזומא הספ ל"גה (עין חיים דף 44) מענין
 מופלג ויופלא (אנזאכדערליך) ואין להתדמות אל העברת לשון אויפ=
 שניידערייא בל"א כמו שכתב הח' רמ"ל במערכי לשון ואחריו אך לא
 בשם אמרו בע"מח ס' מרפא לשון ארמי דף 16. — גזר. הח'
 האחרונים שמשו לרב בלשנא דקרא גזר אומר (חיוב כ"ב כ"ח) וכן גזר
 אומר בלי חקירה (עין חיים פס"ט), יגזור גזר גמור (כוזבי מ"ה ס"י
 דף כ"ז ע"ב דפוס פראג), החכמים שגזרו בענין זה גזירה נכתבת
 (הקדמת פיריה"מ להרב ז"ל), גזרם מאמרם (בן המלך והנזיר הקדמת
 המעתיק) ותגזר הדין (שם פ' כ"ב בתחלתו), וכן בגזר הכור (שם פ"ב
 דף כ"ב ד' ליווארנא), גזר בגזירה (עין חיים דף 39, 110 שורה 17,
 155 שורה 7), מאמר בגזר דין (שם 156), ואפי' לשון גזירה שזה נקט

באו בלשון עברי כלל אלא לאמחית לוא להעברה * ויאמר זה אמרו לא בלשון בעל גורים ולא בדבור נשמע וזה רומז אל הדבור הפנימי אשר היא ההשגה האנושית . ודע שהבורא ברא בקצוב (?) נגלגל הירח חומר פשוט נבדל לחמרי * הגלגלים וכן צורחם נבדלות מצורות הגלגלים ולזה החומר ד' צורות, הצורה הא' צורת האש חלק בקצת זה החומר הממשש נגלגל הירח והוא גרם האש, והצורה הב' צורת האויר חלק מזה החומר למה שימשך לגרם האש והיה ממנה גרם האויר, והצורה הג' צורת המים חלק במה שימשך לגרם האויר והיה ממנו גרם

הקראי הזה (שם דף 14 ודף 28 שורה 10) , החליט גיירה (שם דף 21) כמו החליט המאמר (קסת ומנן דף כ"ב) . — **הרץ** . יחזן הדין (ע"פ דף 184) , וחברו : שלא לחנוק (ג"ל לחרון) הדין ולפסוק אות כ"א אשר הכרה הנרורה וכו' (אגרת ב"ח שער ב' סוף פ"ב) — **ח ה ת ד** . נחתך על עמך (דניאל ט' כ"ד) , די על מימר פומיה מתחתכין פתגמיא (תרגום אסתר ד' ה') , אלו נתנה התורה תמוכה (ירוש' סנהדרין ד' ב' . עיין מ"ע להרב ד"ר פראנקעל כרך ג' דף 164 בהערה) , סובר למודו ומחתכו לעמוד על בזויו (רשי, סוכה כ"ח : ד"ה ומנן) , לחתוך הדין (הלכות עדות ז' ב') לחתוך הדבר (שם ה' ב') , מופת חותך (מורה א' כ"ו, ב' י"א וכו') הוא בערני ברהאן קאמע (עיין ספר תורה להח' קאזענארטען דף 36) ומענין קמ"ע הוא נקראו הלכות קטועות , וכן מואמר החותך (מלות ההגיון פי"ג , קיצור בן רשד דף י"ד ע"א) , ראה חותכת (קסת ומנן י"ב) . וכן נקרא ההכרס או הגיירה חתוך : בדין חתוך אין שם לא וותור ולא סליחה כלל (עקיפה שער ס"ג דף ע"א , ע"ב דפוס לבוב) , ולפי זה יש לפרש בשל"ה : חתך והוא השם החותך חיים לכל חי , ואין צריך להרחיק עדות מן אטרא פאס של היונים, אשר הניא הח' בריק (בס' הכל"ל דף 28) . מזה שאמרו ז"ל (כריתות ס"א .) הלשון מחתך , גם האחרונים מדברים בכריתות קולות (ע"פ פ' כ"ה ודף 165, 166) . — **פסק** . דין פוסק (אמונות ודעות כ"א) , טענה פוסקת (כזרי מ"ה ס"ו) , מואמר הפוסק (מלות ההגיון פ"א) או הגור , ובערני אלקציה אלאמליה (ליטעראטורבל' 1840 עמוד 535 הערה 3) , פסקו דמאמר (ע"פ 101 182) , לפסוק הדין ולסתום הענין (שם 177 בסופו) , וכן נקראת מלת כוונת פסוקי מלתא פסוקתא (בר הבראי ג' ל') . — והנה תראה מן המעט הזה מה שחסר וצריך לנו במדרש מלין דרבנן ודאכימיא . — כלומר מלות מספרים ומגיד הוראתם בלשון הקודש האמתית, ואפשר שהוא במקום האמת , עיין הערה 30 , ועיין הוספות לס' עץ חיים פרק י"ז דף 376) והלשון משונש וצריך תקון . — (10) מאמרי , ובמקום צורתם ג"ל צורתיהם .

המים, והצורה הד' צורת הארץ חלק בשאר ההיולי, והיה גרם הארץ היה ⁽¹¹⁾ א"כ קרוכ גלגל הלבנה מקיף באלה הד' גרמים. ואולם הארץ מקיף בה המים אם לא הנגלה ממנה שגורה החכמה האלהית בצורת היות הב"ה והאוויר מקיף במים והארץ מכל צד והאש מקיף בשלשתם ואין דבר מהם רקות כלל ואלה הד' גרמים אינם בעלי נפש ולא ידיעה אבל הם גרמים מתים מונדגנים בעור בוראם נכחורת יוסרו בם והם מקיפים בכללם ישמרו מקומותם ופעולותם וכאשר יצאו מוכרחים מטקומורתם הטבעים השיכם אליהם והעמידם קיימים כם וואת חקת הכורא יחב' באלה הצוירים אשר אין חמורה לחקו ולא שנוי למציאותו, אמר דוד ע"ה במומור משבח האל למה שזכר השמים מספרים וגו' והאש והמים וזולת זה מפלאות כרואיו אשר לא יעברו גבוליהם אשר נוצרו עליהם, אמר [חלים קמ"ח ו'] חק להם ולא יעברוהו ולא יחליפוהו, ומי שנתעורר וחשב בנבואת יחזקאל וכללו אשר כלל בו עלה כרוחו עמי (?) על מנין היסודות הד' וברוח הגלגלים הד' והיותם מתנועעים ממניע אחד ואיכות הקשר העולם השפל בעולם העליון והסכימו אצלו השכל וההעתק ושם התכוננה סודות עמוקות וענינים נפלאים מזה במציאות וכבר ביארנו זה כלו בסורה הנבוכים ומשם יחבאר הרביקות וההתיחסות אשר בין העולם החושי והעולם הרוחני ולולא זה ההקשר וההרביקות לא יסודר דרך העליה אליו ולא נמנע זה להמנע (?) אלא

11 אין זה כוסף אלא מלת והיה הקודמת היא פעל שמושי (כמו בערבי כאן) וכן דרך קצת המעתיקים לחבר פעל היה עם פעל אחר, לדוגמא: היו... יותכו (קיצור אבן רשד דפוס ריווא דף כ"א ע"א), אחר אשר היה הגדר יתהפך (שם דף ל' ע"א), כאשר היו בהם יומא (שם ע"ב), וכדומה תמצא מפורר ומפורר בין העתקות המעתיקים המפורסמים לדוגמא: וכאשר יהיה המוחש לא יתוס (אמונות ודעות דף ד' ע"ב דפוס אמסט' למטה), אך לא תהיכה תנועותיו כבר כתן בהם (כוזרי מ"ג סינין י"א דף ט"ו ע"ב דפוס פראג), הייתי קודם שארע האל אשתה ואצמא (מאזני דק לאלגזאלי דף 168). — וכן מלת שז אשר שמוסה בערבי כמו מלת היה תמצאנה עם פעל כאמרו: עד שזב התלמוד יכול להועיל מלמדו (מאזני דק 183, ומלת יכול אינה הניכזי). והקראים נמשכו גם פה אחר לשון ערבי ביותר (עיין הערתי לכו' עין חיים דף 268 ובלוטטעראטורבלוטט 1842 דף 710), ולפי זה תבין

המציאות הקדושה וזה סולם העליה ⁽¹²⁾ אשר ראה יעקב אבינו ע"ה בחלומו הנזכר בחורה וכבר פירשנו ג"ו במורה הנבוכים וביארנוהו ביאור שלם ויתעורר הסכל וייקץ הישן במה שיושג מאור הבהיר הוורח לראוי לו .

ודע שהדי' גרמים אשר בקצוב נגלגל הירח הם יסודות כל ההוות והנפסדות ממצב וצומח והב"ח וולת זה . ואחר שכבר התבאר זה אין ספק שכל הגשמים הטבעיים זולת הדי' יסודות הם מורכבים מחומר וצורה וחמרם מחובר מהדי' יסודות ואליהם יותך, וכל אחד מהיסודות לא יותך אלא אל חומר וצורה לכד לא לנשם אחר או דבר נמצא בפועל כלל וזה ההיולי הוא העצם הפשוט אשר ראו אצילי בני ישראל בחאר הנבואה וזה התבאר מאד למי שעייין אותו והירה מורגל בחבוב העליוניות וכבר בארנו גם זה במורה . ודע שטבע האש ותנועה אשר נוצרה עליה העליה מהמרכו אל השקיף והמנוחה שם וטבע הארץ הפך וזה וכן המים מקוים אשר ינוחו בו בטבעם ויכוננו אליו כאשר יצאו בהכרח ממנו אל צד המעלה הוא שטח הארץ והאוויר הוא בין

המאמר : ות היה הכפס צנוף האדם תכנס צנוף הכמה (ע"מ דף 101) ולא תטעה את הסופר (שם דף 272 בהערה) . — ועוד אפשר לתקן כאן: והיה ממנו גרם הארץ, היה א"כ קצוב וכו'. — (12) הסולם הזה כבר דרשו אותו על מדרגות החכמה והכרת הנורא ית' הראשונים והאחרונים פילוסופים ובעלי קבלה פיענים ומשוררים מעמנו וכן מן השמעאלים עד שמשו צמלת סולם גרדא על הענין הזה, לדוגמא א"נ לפיכך איזה מאמרים חונרים איש אל אחיו . אמר המשורר עמנואל (מחברת כ"ח דף רנ"ה) כי החכמה סולם, מוטב ארצה וראשה מגיע אל אל עולם, וכפי עלות האיש במעלותיו הגבוהים, יקרב מדי עליותו אל האלהים וכו', וממש כדברים האלה שמו השמעאלים כדרכם צפי אריסטו שאמר ואלחכמה שלם אלעלום פמן עדמהא עדם אלקרוב מן באריה (עיין משלי הח' העלבי הוניאס לאור הח' (Valeton) דף מ"ד, מוסרי הפילוסופים ש"ב פ"ג) וכן אמר הח' אלגוזאלי (מאזני דק דף 166) וז"ל ותהיה כונתו מכל חכמה לעלות בה אל מה שלמעלה ממנו ותהיה בעיניו כמו הסולם אשר יעלו בו מלאכי אלהים ויורדו ממדרגה אל מדרגה אחרת (עיין מפרשי אלקראן סורה 70 פסוק 4) וכן אמר ר' אברהם יגל (כרם חמד ח"ב דף מ"ה) והסולם המוטב ארצה וראשו מגיע השמים ואשר בו יעלה העולה אשר בשם ה' יכונה וכו', ואמר המשורר הפרסי: „זינן פיר יענויטסס איזט דיא ערעפפע (ליטער) צום

המים והאש והוא ג"כ מקומו המיוחד והאש בטבעה חמה ויבשה והיא היותר קלה מן הד' יסודות והאוויר חם ולח והמים קרים ולחים והארץ קרה ויבשה והיא היותר כבדה שבהם וימשך לה בכברות המים ולכן הם מקיפים בה • ורע שבמהירות הגלגל וחוזק העתקתו התחבר משניהם האש תמיד קצתה האוויר ¹³ ויעברו ג"כ במים עד יגיע לעפר אחר תקח נעורת ¹⁴ אל מקומה במה שבה מהכחות התקועות ברה ובעת עברה אל חלל הארץ. בין הד' הגשמים המונה וערוב והמונה אשר תהיה ראשונה הם מיני המחצבים וקבלו צורה מתחלפת כפי התחלף המקומות והמדרגה אח"כ אם היה המוג יותר שלם ויותר קרוב אל השווי חודשו מיני הצמח ויקבלו רשם וצורה מאותם הצורות

היממעלסעלעט" (ספר הק' ר"ל דוקעס על הפיזיקס דף 192. ועיין עוד עיקרים ק"ג פ"י). והנה הישמעאלים אמרו שמתמיד בנסיעתו המפורסמת (אשר רמז עליה צבל הכוזרי מ"ב סימן כ"ג) על אלבראק (והוא סוכיא ברקא סנהדרין ז"א) עלה מירושלים לשמים על סולם (ווייל, ביבלי' לענעלדען דער מוהאמעדאכער דף 196), ואף כי קצת מחכמיהם אמרו חלום חלם עכ"ז הקויקו בעלי הנסתר שזהם במשל הסולם, ואלה דברי הח' מפורסם האממעה (געמעלדעזאל וכו' ס"א דף 87): דיא היממעלספארט איזט גרוכלאנע דער מוהאמעדאנען מיסטק, זיא העלט פעכט אן... דען שטופען, וועלכע פאס היי ליגטהוס דעם טעמפעלס זו יערוואלעס זום היממעל אויפיהרן, ווייל יעדער העהערע אויפשוואונג אויף דער היממעלסלייטער דער פערפאלל קאממונג פאן דעם הייליגטום ערפיללטער רעליגיאנספליכטען אויטגע הען מוס • וכן אומר הח' ר' יוחנן אלימאנו רבו של השד פיקו בח' הקבלה (שער הקסק דפוס ליווארנא פתיחה דף ד' ע"א) הוא המתקן הסולמות ללג על הקומה, ואמר עוד (שם דף ג' ע"ב) ככפי התבונה וסולם לעלות השמימה, ואמר ר' קלונימוס (אבן בוזן דף ס"א, ע"ד, ד' ע"ו לפק) ובסכמות הטבע, מעלות בסלם שבע, ועיין עוד מ"ש על יונה מעשה שלמות לחג השבעות כי סלם בנימטריא סיני (שם ס"ה ע"ג), ואפי' ר' אהרן הקראי אשר דעתו הדעת הפשוטה שסולמו של יעקב אינו תורה על השגחה (עיין ע"ח דף 74 ודף 153 שורה 15, ודף XI הערה 25) מרוב מסלם לתקון הכפש (שם דף 162 שורה 12 מלמטה) וזומר שהכפש הקולה אינה יכולה לעלות בסלם עולם הכשמות (שם דף 203) • וכבר העירתי על זה הלשון בקצרה במ"א (בז, יאהרבוך פיר אהראעליטען תר"ו דף 232). ובענין המדרגות (בערבי דרן אח) ומעלות הסולם יש דברים בנו אף שאין כאן להאריך ביותר. — (13 באויר ? — 14) אחר

יותר תמות ויותר שלמות מצורות המחצבים והיו מקבלים להונה וצמיחה אח"כ כאשר נוסף שווי המוג היה הב"ח מקבל צורה שלמה להשגה והתנועה הרצונית והנשימה נוספה על מה שקבלו הצומח ויותר הם שכמוגי הב"ח ויותר נכבד מהם ויותר קרוב אל השווי הוא מין האדם אח"כ (?) ועוד שזה המין האנושי יתחלק¹⁵) זה על זה בקבלת הצורה האנושית עליו יצא מן החקפה¹⁶), והעליון שבהם במדרגה והיותר נכבד שבהם הם הנביאים אח"כ המנהיגים¹⁷) הנודעים המגלים, אחר החכמים הנשקעים, אח"כ ההמון, ישתבח אשר שם תכלית השגתנו הלאות מהשיג נכון אמתת חכמתו. ודע שכל הגשמים המורכבים מאלה הד' יסודות חלוקים יותכו חלקיהם בלי ספק ואין הגשם הטבעי הנפסד נפסד אליהם תכף אבל אי אפשר מבלי שיחזור למינים רבים עד שיגיעו באחרית לשרשים הד' ושם יעמוד השנוי, ולפי זה ראוי שימצאו ההוויה וההפסד ושלא ימנע נצחות ההוויה ורהיפסד ושלא יתוסף אליהם ושלא יחסר מהם ג"כ כמה^{17*}) שחסר מן אחד מהם נוסף בוולתו אבל הטבע שומר יחסה ועליה (?) כפי היחסים הנגלגלים. ודע שאלה היסודות משתנים קצתם מקצת¹⁸) תמיד עד תנועת הנגלגלים וזה בקצת חלקיהם הקרובים. ודע שלא חמצא צורה בלי חומר ולא בחומר¹⁹) בלא צורה אלא נבדלים אבל השכלים לא במציאות ונפש הב"ח היא צורתה²⁰) אשר נתנה לו הבורא ות' באמצעות המלאך העשירה²¹) אשר זכרנוהו והוא הנקרא אישים בלשוננו וצורת האדם היא הנפש המדברת המשגת למושכלות המופשטות מהחמרים וזה כאשר נשלמה עד שלא

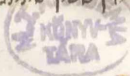
כך חזרת ? — 15) יתעלה ? — 16) ר"ל מן הדיקף. —
 17) המנהיגים • ועל המדרגות האלה עיין סוף הערה 33. על
 השקועים או הנשקעים נזכרה (אלראסכון פי אלעלם, אלקראן ג'
 ס', קשת ומנן כ"ד ע"א) עיין שער התק דף מ"ב ע"ב. — 17*) זרף
 להוסיף: ש מ א או להגיה כי מ א. — 18) ז"ל לקנת, והוא כמו קנתס
 לקנתס, וגם זה לשון המעתקים מן הערבי (בעצתם מן בעיץ) וגם כמו
 בספרים אחרים, לדוגמא בס' אגרת ז"ח שער ב' פרק ג' דף 15, וכן:
 קנתו יותר כולל מקנת (קיצור בן רשד דף ד' ע"א דף ט' ע"א). —
 19) הסומר, ומכאן ואילך לא שלמתי יד לתקן. — 20) היא

תצטרך כהשגתה אל כלי עצמי*²¹) וכן ואת הנפש האנושית המשכלת אשר אינה גשם לפי דעתנו ואנחנו הולכים בחזרה מ"ר ע"ה וזה מיותר (?) מההוראות החוריות על שהיא אינה נשם רצוננו היותו ית' מיחסו לנפשו הכוונה ממנה בצורתו אמר שלמה ע"ה כספר המאסף [קהלת י"ב ו']²²). והרוח חשוב אל האלהים לא בצורה נשמית²³) בעלת החמונה והתכנית, ית' האל מטה שהתבאר. וזה הכו המדבר אינו הנפש אשר תסודר ממנו²⁴) האכילה והשתיה וההוראה (צ"ל וההרהור) וההולדה וההוניה אבל זה כח משכיל הוא צורת הנפש והנפש ההיולי על צד ההמשל כפי שנוי אותם הצורות בנפש תהיה התנצלותם בעת הפרדם מהגשמים ומי שנפקד מאותה הצורה כבר חסר ההצלחה והטוב כאשר אמר שלמה ע"ה לא טוב לנפש בלי שכל והוא אמרו [משלי י"ט, ד'] גם כלא דעת נפש לא טוב. וכאשר התאמת שזאת הנפש אינה גשם כלל ואינה צריכה לנשם הנה אין ספק שבהפרדה תשוב אל התחלתה ומחצבה אשר ממנה נולדה²⁵)

זורתו. — 21) כלומר השכל הפועל. — *21) צ"ל אלא לעצמה, או אל כלי אנושי. — 22) המאסף הוא העתקת מלת [ואמע שכן נקרא קהלת בערבי עיין מה שכתבתי במ"ע להרב דר' פראנקעל כרך ב' דף 274 הערה 1). — 23) צ"ל הגשמית אך כמנא לפעמים כמו זה, עיין הוספות לס' עץ חיים פ' ז"ב דף 381. — 24) מונה. ועיין יס'ת ד' ח'. — 25) הפסד הנוף הוא חזרה אל שרשיו היסודיות ובהפרד הנפש תחזור אל מקורה. תבריו בכתובים מן החכמים והמטורדים: אחר מותו כבר נמקו החלקים אשר בו מן היסודות הד' אשר הגיע כל חלק מהם יסודו השרשי וכו' (אמונות ודעות דף ל"ד ע"ח), כי הענין חוזר לקדמותו השרש והעקר (נפש החכמה לר' משה בן ש"ט די ליאון חלק ב'), אם כהפך רוחני וזך ומנא דבוקו וזכותו לא ישוב עוד ליסודו (כבוד המור לר' אברהם סבע פ' כי תשא דף פ"ד ע"ד), ודין המור ללכת לשרשיו ככלות כמו והנפש אם יצאה לפועל תירש חיי העוה"ב (עץ חיים דף 202 שורה 18, ועיין דף 200 שורה 5 מלמטה), אז יובק היסוד ביסוד ויתאחד הזך בזך וישקע העכור בעכור (מוסרם הפילוסופים לחכמה הנזכרי מועתק מר"י אלחריזי ש"א פ"ו ועיין ס' פי"ז ה'), וישובו כלם אלי שרשם והוא יקום (בן המלך והמיר שער כ"ב), כבוד נשמה על שרשה מגיעה (שיר ד' שלמה בונפיד בליטערטורבלאטט 1844 עמוד 283 והנקוד שם כריך תקיין), אתם משרש מות כל ענף ישוב אל שרשיו (שיר בסוף ס' מלממת החכמה והעוטר מונא בס' משה בן

והשאר לנצח נצחים השארות אין תכלית לו ג"כ בנעימות נשמי
או בניהנם יאבד, הוא מאמר דניאל [י"ב כ'] ורכים מישיני אדמת
עפר וגו' ולדראון תמידית וקללה גדולה, ואמר ישעיה [ס"ו כ"ד]
ויצאו וראו בפגרי וגו' ויצאו וראו אנשי הנעימות בפגרי הכופרים
המכחישים מציאותי מתהפכים דינם (בני"ה) כי חולעתם לא תמות.
ודע שאלה הדברים אשר ספרום לנו ²⁶) הפרק יחסה ממה שהוא
הענין בעצמו כיהם טפה מן הים וענינים עמוקים וסודות ולא
יעלו אליהם אלא הראוי להם אבל אינם הם בעומק הענינים
אשר זכרנו לפני זה הפרק, ואלה הדברים ודומיהם יקראום חכמינו
מעשה היר רמו אל עולם החוש וזה שלפנינו יקראוהו יד'יעת
מציאות הקדושה ²⁷) רמו אל העולם הרוחני וכבר הוהויר
בתכלית האוהרה שלא ידברו השרידים בכמו אלה הענינים בפני
אחד מן ההמון כלל והם המיוחדים והסגולות מהאנשים אשר
יעלו מאופק הבהמות והשתוקקו למצוא העליון והתאוו נפשותם
עמידה על אמתת דקות הענינים רונה אם יפיק רצון מה'
אשר ²⁸) עינת באלה הענינים הנכבדים ונכחה ראשך לעליה
למציאת העליונה ובחנת אלה הברואים מהמלאכים עד הגלגלים
עד גרמי הכוכבים שבם ותכונתם ואיך הקשר העולם העליון בעולם
התחתון אחר(?) בעולם ההויה וההפסד ובחכמת הבורא ית' אשר נראתה
בארם ואיך יגלה כוננם מה שאינו נשם ואיך הוא עולם קטן על יחס
מקוצר מן העולם הכולל, הגדול יזון ספק מתוספת ²⁹) אהבת
ממציאת אלה הברואים המסודרים ממנו כפי מדה שהם עליו
מהשלמות והיופי וההדרגה הנפלאה אשר במ והסודור הנמשך

עורא לה' דוק עם דף 25, ומכוון אל לשון דקרא מלאכי ג', י"ט
ועיין עין חיים דף 202 שורה 8 מלמטה) ובספר הזהר נרף כדרכו
העברי והארמי ואמר: כל מלין דעלמא אהדרו כללו לעקרא ויסודא
ושרשא דנפקו מיניה, גופא לסטריה ונפשא לסטרה (עיין ס' הס'
פ"א נק על הקבלה דף 156 דוק). — ²⁶) ספרנוס בזה, יס"ה, ס'
ב', י"א, ד', י". — ²⁷) כוונתו אל מעשה בראשית ומעשה המרכבה ומאמרו
ז"ל אין דורשין וכו', וגם פה לקח הרכ ז"ל לשון ערבי המורגל לביאור
הענין לא לתרגום הנל: כמו שעשה בפסוקים (עיין בפתיחה) ככלע"ד.
— ²⁸) או שרריך להגיע אחר, או שאלת יפיק הקידמת ז"ל
תפיק. — ²⁹) בינוני, במקום נוספת (עיין עין חיים דף 191
והערה דף 271) רצונו אין ספק שתגדל האהבה וכו' יס"ה, ד', י"ב. —

והוא חיים השמורים ואיך ראוי שיהיה אשר סדרו ממנו אלה הפלאים והוריויות ואין יופיעל האמתיות³⁰ והשלמות אלא אלו (הוא?) ובאמת אין מציאות אמתי אלא אלו כי מציאות כל מה בו ופה הנה תעצם עיני לבך ומחשבותיך^{30*} ותנוס לפשוטי שולחיו הענינים ללאות מהשיג מרה שלא תוכל פן תמות וכאשר תלאה מראות השמש בכותל כ"ש שלא תקוה שתראה עצמותה כאשר היא³¹)

30 כמו האמתות, עיין הערה 9. — **30*** על מקור משל עין הלב ועיין השכל עיין מ"ג ה' ד"ר זאקס בספרו הג"ל דף 283 ודף 316 בהערה, והוא נמשך ונשלב עם משל האור והשמש (הערה 31) וכן נמצא: כמו שהנר עיין האור כן השכל עיין הכסף, וכאשר השמש אור העולם כן הכסף אור הגוף (מבקר הפנינים סוף שער הפרשות), ואמר הרב ז"ל (בפי' המי') העם שכהה הסכלות עיין שכלם והשקירו התאוות מאור כפשותם, ואמר (היס"ת, ד', ז') והנורות שאין להן גולם אינן נראין לעין אלא בעיני הלב הן ידועין וכו'. ועוד תמצא: שהאדם יכיר את צוראיו בעיני לבו (ס' התפוח), מי שיראה הפח בעיני לבו (תחכומי שער מ"ד). אך אין לערב מלת עיין המושאלת על עצם דבר כמו: הפוך עיין או הפוך עיני העצמות (או"ד כ"א ע"ב כוזרי מ"ה ס"ו וסכ"א), עיין הגמול והעונש (או"ד מ"ד ע"ב), והוא נמשך אחר לשון ערב (עיין תורת לשון ערב להח' דע זאסי ח"ב סימן 251, 481 וצרוף סימן 877, ועיין אונר לשון ערבי להח' פרייטאג מלת עיין), אך נמצא כבר דוגמתו בל' תלמוד בעיין כלומר בעצמותו, או כעיין (עיין מ"ג בהוספה לס' ע"ח פרק ז"א, דף 380, ונמצא שמוסו עוד שם דף 147, 175, ודף 96 שורה 9, עיין כוזרי מ"ד סימן ג': עיין נסתרת ראה דברים בעיניהם וכו') ונמשך אליו עיין בהוראת גוון (שבת פ"א משנה ו' כדי שיקלוט העיין). וכן: העינות הלכות יס"ת פ"ג ה"ג, ועיין בס' ע"ח דף 115 שורה 11 מלמעלה. — **31** המשל הזה ישן נושן. ונמצא בכל ספריו עבר וערב ואדם וכבר מצאנוהו בויכוח ר' יהושע בן חנניה עם הקיסר (סולין סוף כ"ט ע"ב) ועל זה אמר הרב ז"ל בעצמו (מורה נבוכ"ט מהא') וכל הפילוסופים אומרים נצחקו בנעיונותו ונעלם ממונו כמו שיעלם השמש מן העינים החלושים להשיגו וכו', וכן אמר בעמ"ח ס' בן המלך והכזיר (פס"ו) ואין בכם האדם לרדת בעומק החכמה כמו שאין כח בעינים להביט בעיין (כלומר בעצם) השמש ואולם יקחו ממנו מה שיהיה לבם ושכלם כמו שיקחו מאור השמש מה שיהיה כח ראותם עכ"ל. והנה נמשך משל השמש והאור לחקירה על עצם הש"י והאגת עצמותו חליה נראות עיין והחקירה בתואר הכריאה, כי החוקרים כלם כאשר באו עד קצה חקירתם וראו גבול לא יעברו עשו אור כשלמת המשוררים עד שקצתם באו לקצת הגשמה ודעות נפסדות באצילות והשפעה, עיין לדוגמא צמורה ח"ב פרק

ואמר דור ע"ה³²) השתיקרה בעת ההשגרה . ודע שהחקירה באלו הענינים קראו החכמים פרדס, וכבר ידעת מאמרם המפורסם מהר' חכמים אשר נכנסו לפרדס ולא יצאו בשלום רק אחד על³³) עוצם שעורם . ודע שמעיקרי וארת התורה תדע שהבורא ינבא מי שירצה וידבר למי שיבחר מבני אדם אלא שלא תפול הנבואה אם לא על מי שהוא ראוי לה והתנו בו החכמים שיהיה רופא העצמות³⁴) נכבד שוה בעסקי עניניו ושתייה ממשלת שכלו מנצחת כחותיו (צ"ל תאוותיו) ואיזה אדם השוה נושאו עד החזק רשם הנפש בו ונשא קרקדו לעלות לעליונים ובכלל ההרחקה מעולם הסביות וההגעה אל עולם הקיים נפנה בכללו לידעת בוראו כפי יכלתו ונמשך מלהתערב להמון וההרגל עמם אבל נפרש ממה שזולת האל ויוזך נפשו ויקרא (?) עד חוכן לב שתייה נקשרת בכסא המלך העצום משחוקקת שחשקענה

כ"ו קשת ומגן להרשב"ן דף כ"א וכ"ב (ובפירושי שם אחרך א"ה), ציון תר"ב דף 136, שייער, פסיכאלוגיא דעם מתימאלידעם דף 66, 77. ועיין זאקס רעליג. פאפויע דף 227 בהערה, וכרוף שער השמים לרגב"ש מ"ט בזרת העינים וס' ד"ר שמועלד ערס על הפי' של אלגנזלי פאריס 1842 דף 174. ועיין מאמרי על מילת הערביים הנדפס בווען דף 21 בהערה — ועיין ג"כ שטרונים גלויבענבעלעהרע דף 434 — ועיין למטה הערה 44. — (32) לדעתי כוונתו על תלים ס"ה ז' (עיין במורה ס"ח פרק כ"ט) או שכינ אל תלים ל"ט, ג': כאלמתי דומיה וגו'. — (33) תרגומו „אונגעאכטעט“ כלומר אע"פ ששעורם עזום, עיין יס"הת, ד' י"ג. ומכאן ואילך ע"ש פ"ב. בביאור המאמר (תגייה פ"ב) רבו כמו רבו המפרשים, וכוונת האחרון מהם הח' פראנק בספרו על הקבלה (העתקה אשכנזית לידיו הח' יעלליכעק דף 41), והח' ד"ר גרעץ בספרו גאסטייטסמוה אונד יודענעהוס, וכנס פה אחד שיש לו תוך, ועיין ס' המורה פל"ב מהא', וכ"א מהג' (ומה שכתב ע"ז הרזיא"ל המדע בצינ תר"א דף 25). — (34) לדעתי טעה כאן (וכן בפ"ג) המעתיק, שהיה כתוב בערבי חבים והוראתו חכס, פילוסוף וגם רופא ובכלל מלומד (עיין הערב על אט, העתקה אשכנזית ח"ב דף 638) ולדעת החוקר הגדול הגאון ר' ש"ר (בכ"ע תקפ"ח דף 14) גם מלת חכיס בתלמוד (ב"מ פ"ה ע"א, שנת קכ"ט ע"א) תורה על מלומד ברפואות בפרט; אבל המאמר אשר בוון אליו הרב ז"ל הכוה: אין הכוונה שורה אלא על חכס גבור ועזיר ובעל קומה (שנת ז"ב, ובסדרים ל"ט ע"א עכ"ו), ועיין ביאור מרת חכס להרב ז"ל עמנו בת'

בם³⁵) אורחם הצורות הנראות אין ספק שהמלאכים ירחפו על כמו הנפש³⁶) בכנפיהם ויחברקו ברוח הקודש, וכאשר הניערה ואת אין ספק שכבר השיגה המעלה העליונה מהמלאכים הנקראות אישים ויליצו החכמים מואת המליצה בשכל הפועל ואז ימצא כלומר הוא בעצמו לעליונותו ומעלה להשיג בעצמו שעור מרח שהגיע אליו וחק שנעלה ממנו, ויאמר שכבר יצא מהחשך אל האור³⁶) וישוב אל האש בלתי האש והשמים בלתי שמים³⁷) ועל זה רמו ישעיה [ס"ו כ"ד] בחרוש השמים והארץ³⁷) ובכמו

פרקים (פרק ז', ועיין הלכות דעות ב' א'). ועיין בס' המורה בל"ב מהב' (ועיין פירש הש"ט על פרק ל"ו מהב') ובכ"ד מהג' ומה שכתב על הרופאים בפתיחה ל"ג עיקרים. וזריך להיות שרופא הַעֲצָמוֹת הוא חכם רופא הכפשות (עיין מרפאות הכפש' פרקים ספ"ג ופ"ה, וגם תלמודו ר' יוסף חבר ספר מרפא הכפשות אשר נמצא בערבי באוצר הספרים בעיר אקספארד כא' 341, ובעברי בספרי ר"ד אפפנהיים כא' 1159 הווארטא. עיין מ"ג במ"ע להרב ד"ר פראנקעל כרך ב' דף 118). והנה אין ספק אנלי גסם בזה הענין מגמת הרב ז"ל בס' המורה ובכאן היתה להתנגד על כבודת מחמד, אשר הביא ראיה על שלימותו ואמתת ספרו להיותו עם הארץ או איש המוני (אמרי בערבי), עיין מה שכתב ר' אברהם בר חסדאי בספר מאזני נדק דף 49 ועיין גם דף 35, 85, 133, ובהערותי לס' קשת ומגן דף כ"ה ע"א ארחיב הנאור אי"ה. וכעת תספיק הערתי בפ"ג על המשך החקירה בענין הכנואה והלמוד. — (35) בזה. — (36) יש להוסיף: האמת. — (36*) או מאפלה לאורה, ועיין אלקראן ב', רכ"ח. ל"ג, מ"ב. כ"ו, ט'. ס' מאזני נדק דף 73, והערה מושכלת על חשך הכפירה ואור האמונה בתולדות מחמד להח' ד"ה ווייל דף 374. — (37) כמו אש זולת אש וכו' (בערבי גיר, דון). — (37*) עיין ה' תשובה, י"ח ח'. ובס' המורה ח"ב פכ"ט שמרטיב הביאור. ודע שהדעת מהתקדשות הבריאה לעתיד לבוא גם היא יבאה מעמנו אל הנוצרים כדוע וגם אל הישמעאליים כבר בזמן מחמד: אמרו ז"ל גדול יום קבון גלויות וכו' (פסחים ק"ס), וקראו את המשיח בריה חדשה (מדרש תלים ב' ז'), אמר רב תתלידא מכיון שנכנסתם לפני בדין וכו' כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה כי כאשר השמים החדשים וגו' (לקוט פתחם תשפ"ב ועיין ירוש' ר"ה פ"ז), ועם צרא הלל ישעתיך הקב"ה לבראותו בריאה חדשה (שם תרכ"א ולקחתם לכם). והנה רבינו סעדיה אמר (או"ד מ"ב ע"ג) וכאלו קדש להם העולם ע"ד משל, וכן אמר ר' אהרן הקרלי (ע"ס דף 203), שתפה"מ כמו בריאת העולם המופיע לידעתו ית' (מלשון רבותינו ז"ל והקב"ה מופיע כבודו ומראה

המות³⁸) אלו ענינים ועלות אלה המדרגות אמר שמואל הנביא לשאול כי המליכו על בני ישראל לך אל אותה הכת המתנבאות הממציאים עצמם³⁹) השתמש בהאמתם (?) וחמצא עמהם ואצל ההשפעה התהפך ותשוב לאיש אחר.

ודע שחלוף מדרגת הנביאים בנבואה כחלוף החכמים בחכמתם וצורת נבואתם לא מנע אם במראות הלילה או ביום בערר היקפה אחר שימצאם הנחה והוא מעולם החוש וימצאם אל זה רעדה ורעש ונפילת הכחות ובטול הרמיזות והמחשבות והחושים וישאר הכח המדבר אשר הוא כשכל המופשט מבעור החמרים הגשמיים חקה מה שינבא וצורות הענינים אשר ימצאו עליו על צד החמשל ונטבעו בנפשו ויקף ידיעה כם על מה שהם עליו ומה הנרצה כזה אחר כן ישתנה ממה שהגיע בדבורו הפנימי בדבורו החצוני והם הטובות (החיבות) המורות על אותם הענינים הנה קצת הנביאים אומרים המשל ויפרשוהו וקצתם לא יתנבאו אלא כמשל לבד, ולא יתנבא הנביא באיזה עת שירצה אבל הם מוכנים במחשבה וזכות הנפש והפסק קשוריה מהענינים העולמיים ויורו נפשותם ויטיבו לכותם אז"ל⁴⁰) לא תשרה הנבואה על הנביאים לא בעצלן ולא בכעסן אבל בחריצות השמחה ולזה היו תלמידי הנביאים משתמשים כמיני הומר והכנור והנגון בעת שרצו להמציא עצמם לנבואה כמו שעשה אלישע ע"ה כאשר שאל המלך הילחם עם האויב וחרה אפו לעת שראה מהאומה⁴¹) ואמר

זרעו וכו' ילמדנו דף פ"ז ע"ב ל"ו). וכן לשון הכוזבי (ב', ב') מענין האותות: שזרח העולם זרח את הדברים זריחה חדשה מכוונת וכו', ומכוון לזה בערבי בלק ג'ריר (אלקראן ל"ב, ט'. ל"ה, י"ז) או אלנשאה אלנצ'רי (סס כ"ג מ"ח), ובכוונה אל הנריאה הראשונה, בערבי אלבלק אלאול (סס כ' י"ד. וסס כ"א, קי"ד) או אלנשאה אלאולי (סס כ"ו, ס"ב, וע"פ פ"ה, י"ג), וזרוף לזה ספור ברית בין הנתרים (הערצעלאט. אברהם, ס"א דף 121, מ"ע להרב ד"ר גייגער ס"ה דף 311, ס' הח' דוקעם על העדקדקים דף 91, ועיין ס' ד"ר גייגער על מה שלקח נחמד מן היהודים דף 65). ועוד אדבר אי"ה בענין הפסד השמים לרעת השמעאלים בהערותי לס' קשת ומגן דף כ"א וכ"ב. — (38) הגעת? — (39) העושים עצמם נביאים. — (40) אין הנבואה שורה לא מתוך עצלות וכו' (שבת ל', ע"א פסקים קי"ז ע"א) ועיין ס' פרקים פ"ז, יס"ה, י', ד'. — (41) כלומר מההמון. — (42) בענין יסס חכמת הנגון אל

המציאו לי מנגן [מלכים ב' ג' ט"ו] וימצא לנפשו וחלה בו הרוח האלהי (42) וכן היה ממציא דוד ע"ה עצמו [שמואל ב' ו' י"ד] עד שהוא (43) אחר שנגן בבית המקדש ושמח כמה שראה עד שהביא בו זה עד שפזו והפשיט בגדי המלכות עקר הנשיאות ונאמר לו זה ואמר איזה יקר נשגב לעבור לפני אדוניו בפרישות וסלק

הנבואה עיין מוסרי הפילוסופים אשר א' פי"ט ומונו שאז קצת ר"י אליין (שער השקף פתיחה דף ו' ע"ב) וזכרוק מ"ש ר' סעדיה גאון על מנהג המלכים בנגון (סוף ס' אר"ז) • (43) הכפלת מלות עד ש... (בערבי חתי און) יש לה חכר. — (44) כלומר הסרת מקיפה מנדלת או מסוה ובכלל הסרת המונעים מלדעת ולהכיר. וגם פה אשרך על מקור המליצה הזאת ועל הנחלים אשר יצאו משם. תואר המוסך לקוח לדעתו מן הכפורת או ממונהג מלכי מזרח, בפרט הפרסיים, לשב על כסאם אחורי פרגוד (הערב על אט: סארטפעררה, ח"ד דף 243) ומליכת המוסה מורע"ה, כבר הקלו הכוזרים לדרשו לגנאי (אגרת ב' אל הקורניטיים ג, י"ג, ועיין קצת ומנן דף י"ב ע"ב וגם שטריוס בס' הכל"ל דף 323) והאפודי באגרת אל תהי כאבותך אמר דרך לעג וז"ל נתנו פנים לפשעי התורה אשר האשמו מוסך לחלושי הראות, ור'. יוסף בן ש"ט בפירושו (קובץ ויכוחים דף י"א) מביא עליו משל השמש. ומאמר כנגד מאמרים ז"ל משה ראה באספקריוס הנאייה (יבמות מ"ט ועיין מ"ט ידווי יעללינעק בהעתקתו הכל"ל דף 180) אמר שאין הקב"ה מודר אם בשר ודם אלא בחייון (במראה) או אסורי הפרגוד (ורא ה"אב, אלקראן מ"ב, י'). ועיין מה שכתב מורי בלשון ערב בס' המפורסם פראפעססאר פלי"שער על ספר הרב ד"ר גייגער בליטעראטורבלאטט 1841 דף 170 ומפרשי אלקראן ב' ק"ב) וקצת מפרשי הקראן הסמיכו זה אל מחמד עבדו המצוייר אללס עם מכוה, אך לזה כבה אחרת לדעת הס' האומער (געמעלדעזאאל, ח"א דף 55), וכן אמרו על מחמד בכסיעתו השמימה ככ"ל שעבר בין ע' אלפים מכוי האור (!) והשקף (שם דף 85), וכן אמרו שיש מוסך מונע הכדונים מלהכות מזיו השכינה (הערב על אט, מלת גיהנס ח"ב דף 476). והנה הגוף הסמרי הנכנע על התאוות המעורות הוא מוסך ומסוה ומחילה, וכן כתב החכם אלגזאלי (מאזני זכך דף 174) המות אשר יגלה המוסך המזדיל ציבו (בין האדם) ובין ראותו מדרגת כפשו ושלמותה חויה והדרה והודה; ובמ"א (המזיל מהטעות דף ח') ואפשר שהחיים האלה תנומה (ככ"ל עיין מ"ב דף 84, משלי הס' תעלבי דף 13 וכן המלך והמזיר פכ"ו) בערך אל האחרת ואם ימות (האדם) כראו לו הדברים בחלוק מן הכוכבי ויאמר לו עם זה: גליכו מומך מוסך (פכשפנא ענג גטאך) וראותך היום מחודדת (והוא לשון אלקראן כ', כ"א); ובמ"א (שם דף כ"ד) אומר שהתנומה

המסך ⁴⁴) לא יהיה ורזה ⁴⁵) עלי. ואלה המצויאים עצמם

חלק מהנבואה (עיין קשת ומגן י"ו ע"ב) וז"ל בעבור שהנס
ישג מה שיהיה מן הסוד או בנידור או בעסק (כסוד) של משל,
יגלה ממנו ההעברה וכו'. ובפרט תמצא המליצה הזאת אצל
חכמי המזרח מכת הגופיה שהם אנשי הנסתר ומהם קצת הנסתרים
לכו (עיין תולדות רב האי גאון להרב רש"ר הערה י"ג וי"ד ועיין על
המשל המפורסם אצל מן המראה הלשוני, יסוקה בה השכל הנפרד וכו'
שער השק ל"ד ע"ב), ואצל המשוררים המשכילים אחרים, ואצל תמצא
מליצת המסוה לקוח ממסוה השקוה אשר היא בעצמה משל השם יתעלה
או משל המסתוקק (ע"ד שיר השירים), וכן תמצא שאמר החכם אבו אלחסאן
(הערצעלאט ח"א דף 56) שמי שהקב"ה מתכסה ממנו אינו יכול להכירו
ית', ואמר על זה משורר פרסי, בעד שהתאהב אינו מעביר מוסוהו אין
אשר יכול להסירו, ואם הוא ירצה ותייה כל הבריאה מסך, אין דאגה לאלה,
אשר ירצה להראות להם, וכן שיר המשורר המפורסם גלאל אלדין
(שם מלת פרעון, ח"ב דף 408) כפשותנו בכלי חרס וכו' וכאשר הוסר
המסוה כמה פתחים תמצאו למהר אל הגאהב וכו'. וכן אמר המשורר
המאל (שם דף 714) בני ובין הגאהב לי מסך מבדיל בינינו ועת
להרקיפו וכו', וכונתו על מות הגוף, ובמליצה יפה אמרו שהלב עצמו
נעשה מסך מבדיל (שם מלת קאדהא דף 27), ואין אצלי כעת ספר
הח' שהאלוה על הגופיים, רק בזכרוני שמדבר מזה הענין. והנה בעד
המסך הגופני יראה רק עין השכל והתבונה (הערצעלאט ערך גהל
וגנה דף 472, 508 ולמעלה הערה *30), ואמר הרב ז"ל (מורה פ"ט
מהג') החומר מחיפה גדולה ומסך מוכע וכו', ואמר עוד (שם פנ"א)
אנחנו עושים זה המסך המבדיל וכו' וכדומה לזה רבו כמו רבו המקומות.
וכן מדמה הארנבנאל (תחלת פרשת מקץ) החלוס האמיתי עם נורות
שתי מראות בהסרת המסך המבדיל. — והנה משל המציאה כבר
נמצא בתרגום תלים (ק"א, ו' ובר' שבת פ"י) מחיפת נדקיה, וכמשך זה למה
שדרשו ז"ל (ב"מ פ"ג, שבת קכ"ב) ועל מערכת וגו' אין לך כל נדק ונדק שאין
לו מדור לפי כבודו [וממנו יבא משל הדירה (בערני דאר, מנוול)
על העו"ה והעו"ב אל הגוברים (יומן י"ד, ב'. כ"ג) והישמעאלים (ס'
ישעיה להח' געועניו, ל"ב, י"ב. דף 989) ועב לאחרוני חכמינו כמו ר'
סעדיה (או"ד דף מ' ע"ג וע"ד) עד ר' אהרן הקדאי (ע"ח 186)]
ולדעתי לעג על זה מחמד (אלקראן, ב', פ"ח ושם ס"ב, ו') והשיב בעל
החורי (מ"א סימן ק"ו עד ק"ח וע"ש מ"ג ס"א). והנה הרב ז"ל כתב
בענין המחיצות המבדילות פרק בפני עצמו (ח' פרקים פ"ו, ועיין ס'
ע"ח דף 203 והערה שם דף 384) וא"ר קלוביומו (אנן בוחן דף כ"ט
ע"ג) כפשי יבא מוחפתה וכו' וכן רבים. — ובכלל השאל על ענין
הסרת המסך והמסוה על הסרת או העדר מוכע, כבר נמצא זה בערני

לנבואה המבקשים עבודת המחנבאים כבר ימצאו וכבר לא ימצאו והנבואה כבר תהיה בחק הנביא לברו בנבא האלהים אלו

עין ס' המזיל מהטעות דף כ"ז, חי בן יקטאן העתקה אשכנזית דף 242, וכן מצינו : ואז יותר המסך אשר בניו וצין הרעות (מאזני נדק דף 189), הרעות הכו בידך לסלק המסך וכלה ענן (אבן צוהן דף כ"ט ע"ד), ואינו מספיק עד ששים בנייהם מסכים מסכים מצדילין להביל מרעתם על זה במחשבת החכמה (תקון מדות הנפש לרש"ג פתיחה דף ל' דפוס לינוויל), הוסר המסכה מעל פני (רקנטי מובא בס' שער החשק דף י"ד ע"ג). — והנה למען השלים היקף המשלים הסובבים על ענן הנבואה והדיעה הנפלאה בעליונות אשר יצאו מהאור האלהי והאש העליוני (כוזרי מ"ג סי'ד וע"ש בהערות ירדני ד"ר קאססעל דף 102 וזרוק דברי הח' אלגואלי בס' המזיל מהטעות דף ט' ומ"ג דפוס פאריס ע"י ד"ר שמעל' דערס, ולמעלה הערה 31) ראיתי להעיר עוד בתכלית הקצור על משל הברק הסועף (מאזני נדק דף 50, אומר לשון ערבי להח' פרייטאג מלות בארקה, סרק, עמם), אשר מקורו המקום המפורסם באלקראן (ב' י"ו, ועיין פי' על ישיעה להח' גשעניום, ח', כ"א דף 347), וכבר הזכיר בדרכו הח' ר"ט פלקיירא (מורה המורה דף 9) לבאר צוה המשל ממש ונדברי המפרשים על הדברים את מאמר הרב ז"ל צא' מהח', ועל מה שהוסיף בפירושו מראה הבזק עיין שער החשק דף ג' ע"ב. — 45) ז"ל זר זה ואפשר לתקן: אלא יהיה זריחה עלי, ועיין למעלה: ויזרוז נפשותם. — 46) ר"ל אפשר שיהיה כביא ולא שליח, כלומר שאינו מביא תורה ודת חדשה כמו שפרש בעל העיקרים (א' י"ח) וז"ל: והוא ההבדל שבין הנביא והשליח כי הנביא אמות נבואתו הוא אם בהגדת העתידות וכו' אבל השליח והוא אשר הוא שליח להגדת תורה על ידו א"א שיכזב על שום פנים וכו'. ודע והבין שזה החלוקה ר"ל חלוקה השמות לקחיהו קצת חכמי עמנו מחכמי שמעאל, ואני אראה לך ראיות חזקות כראי מונקות. — הנה בכל ספרי תנ"ך כתיב השליחות כאמר על כל הנביאים, וגם מרע"ה אמר אל השם ית' שלח נא ביד תשלח (שמות ל', י"ג) והוא מדבר משליחותו אל פרעה. וכל העלאת כישם הם שלוחים של מקום. וכן הוא לדעתי באלקראן, גם הוא נכונה את הנביאים הראשונים בלי הבדל בשם שלוחים, בערבי רסל שהוא קבץ רסול (לדוגמא כ"ג, מ"ו. מ"ז. מ"ח. מ"ט, כ"ג. כ', י"ג), כמו שקורא המלאכים השלמים לא"א (שם י"א, ע"ב. ל"ה א') וג"כ מלאך גבריאל (שם מ"ו, כ') לדעת קצת המפרשים (עיין ס' ד"ר גייגער הכ"ל דף 129, 81, 82, ועל דבריו האחרונים אשר בהערותי לס' קשת ומגן דף כ"ד ע"א, וע"ש כ"ג ע"ב בענין מלת מלאך בערבי) וכן אמר מחמד על עצמו (שם ז', ס"ה ס"ו): הו עמי אין בי פתיות אבל אני

במה שיורמו וילמדו מחכמתו ולא ישלחו לזולתו (40) וכבר ישולח

שליח (רסול) מארץ העולמים, אניע לכס שליחך (רסולאח) אדוני ואני לכס יועץ כא מן (אמין); אך מה שאמר הכ' פליג על (גע) שיטע דער אראבער ח"ב דף 3) שמחמד בחר לככות עצמו בשם שליח האל יותר מלככות עצמו בשם נביא וכו' איני מסכים עמו ולא מנאתי סמך בם' אלקראן, אך כנה עצמו בשם חותם הכביאים, בערבי (כאחם אלנביין (אלקראן ל"ג, מ'. ס' הר' ד"ר גיגער הכ"ל דף 32, ועיין ס' הכוזרי, מ"א ס"ה, מקום מסכים ומתאים עם ס' אגרת ב"ח המועתק מר' קלונימוס ש"ג פ"ו), כלומר אחרון וסוף הכביאים, וכן ספרו עליו (סוכט, דייטש פאן האומער, אין דען פוכד-גרובען דעם אריענט, סימן 414) שאמר: אחרי לא יבוא עוד נביא, ובעבור זה נקרא ג"כ מחמד החותם (עיין ווינער יאהרביכער כרך 69, דף 59, סימן 89, 90, 91), וכן כנו אחריו את אלקראן בשם חותמת היעודים, ר"ל חותמת התורות (הערבעלאט, אבו מעשר, ס"א דף 64), וכן נקרא אחרון הגולים בזמנו מעיר מכה בכנוי חותם הגולים (תולדות מחמד להח' ווייל דף 414), וכן קרא ר' אהרן בן אליהו הקראי (ע"ח דף 151) אדם הראשון הכבדא האחרון חותם כל הכביאות: — אכן בזמן מאוחר ברו השמעאלים הזיות מן החותמת אשר היתה בגוף מחמד (עיין פתיחת הכ' מארא צ'צ'ו לאלקראן דף 43, פתיחת הכ' וואהל לאלקראן דף 75, תולדות מחמד להח' ווייל דף 26, 407, 341. ובהרצפת הביאור ופירושים שונים ווינער יאהרביכער כרך 69 דף 30), ואפשר למוצא המקור בדברי חז"ל (סנהדרין ל"ב): הקב"ה טבע כל אדם בחותם של אה"ר ואין אחד דומה לכבירו לפיכך וכו' בשבילי כבדא העולם. וסיוע לזה ימה שבתבתי במאמרי על מילת הערביים (דף 21, בהערה) בענין האור האלהי הכבואי הנמשך מאה"ר עד מחמד לדעת השמעאלים, והוא הצלם האלהי (איקונין של הקב"ה, דברים רבה פ' ראה, והוא הצלם מלעילא בזהר, עיין ס' ד"ר פראנק על הקבלה דף 170). ולהרצפת הביאור צריכים אכנסו לבאור משל פתיחת הלב (עיין כרם חמד ח"ו דף 31) (בערבי שרה צדר). הנה ברא באלקראן (ג"ט, א') כמו מאמר השם ית' אל מחמד: הלא נפתח (כלומר פתחנו) לך לבך? ופרשו המפרשים שזאו ב' מלאכים (או גבריאל) ופתחו לבו של מחמד והוסיאו ממנו הגרעון השחור של התאוה (והוא ג"כ הגשמת מאמר יחזקאל (י"א, י"ח. ל"ו, כ"ו) והסירותו את לב האזן וגו') ומלאו את לבו באור הכבואי, וכשם הפתיחה הנשאר בגופו הוא חותם הכביאים, ואחרים אמרו שכפלה זאת הפתיחה ה' פעמים לעמים מזוינים! (עיין תולדות מחמד להח' האומער דף 26). ואין ספק שמחמד בעצמו לא פגע ולא נכע בפתיחת הלב כזאת אבל דעתו היתה על הרצפת הלב כמו שיגיד עליו רעו. אמר (אלקראן כ"ו) שמרע"ה

לאומה מה או לאנשי קריה יישרים ⁽⁴⁷⁾ ויוכירם בידוע ויוהירם

התפלל : אדוני הרב לבי וכו', ואמר שם (ל"ט כ"ג) המי שהרכיב
האל לבו להמסירה (ללאסלאם) והוא על אור מן אדניו וכו'. וכן
אמר הק' אלגזאלי (המזיל מהטעות דף ע') וז"ל שלבו את השליח על
ההרכבה (אלשרח) רבנו, באמרו (אלקראן, ו' קכ"ה) : ומי שירגה
האל שישירו ירחיב לבו למסירה, אמר השליח הוא אור שפיעהו האל
בלב וכו' והוא אמרו : האל ברא הנביאות במשך, אחר השפיע עליהם
מאורו וכו'. — ואחר שכנו השמעאלים את נביאם בשם קותם ואחרון
נהגו להיפך קצת חכמי עמנו לכנות כן נביאנו האחרון שהוא מלאכי
וקראוהו ג"כ קותם הנביאים (לדוגמא קצת ומגן דף ב', עץ חיים דף
175) וכן היה בלי ספק בספרים הנכתבים בלי ערב להרב ז"ל
והמעתיקים העתיקו כפי פירושו : הנביא האחרון (מורה, ב' סוף ל"ד),
הנביא מסיים הנביאים (הקדמת פי"ה, בענין הנבואה) ; והכנזיים
האחרים של מממד נתנו למרעה להבדיל כמו אדון הנביאים בערבי
סיד אלנביין, אדון הראשונים והאחרונים (ח' פרקים
ספ"ד) והוא ממש סיד אלאולין ואלאכרין (המזיל מהטעות דף ח'),
נביא הנביאים (פי' אכן עזרא לב' שמות), הנאמן (מורה ג', לב
במדבר י"ב, ב) אלאמין, וכמו שקרא מחמדראים אלמרסלין כן נקרא מרע"ה
אב וראש הנביאים (עץ חיים דף 2, ושם מכנה ג"כ ח"א אב וראש
המאמינים, וכן נקרא כס אב המשכילים בס' התפוח) ובחלוק אל אלקראן
אמר הרשב"ץ (קו"מ דף י"ט ע"א) ולזה נאמר בזאת התורה שהיא סותמת
התורות. ובוה נחזור לענינו הראשון בקריאת שם נביא ושליח, שגם
פה נמשכו חכמי עמנו בלשון אחרי השמעאלים. אכן על מקור החלוק
הזה אצלם דעתי בלתי נוחה במה שראיתי אצל החוקרים. חכמי דת
ישמעאל אמרו שיש רבנות נביאים ומהם כמה מאות שלוחים (רס"ל,
מרסלין, אך הערב עלאט ח"ג דף 762 מבדיל בין שתי השמות האלה
ולא נהירא לי), ורק קומט מהם והם נח אברהם מרע"ה ומונים
ג"כ הכוזבי והשמעאלי, (ואחרים הוסיפו עוד אה"ר עד שהיו שש)
הם נביאי ספר ותורה או נביאי דת, בערבי אצחאב אלכחב
ואלשראיע, והכפרד צאחב אלשריעה (עיין ס' הרב ל"ר גייגער דף
31, וס' הח' ג' עראק, כריסטאלאגיא דעם קארלן דף 102) והוא
מה שקראו הרשב"ץ (קו"מ דף י"ז ע"ב) נביא תורה. אמנם אם רצו
למנוח סמך לזה באלקראן (ל"ג ז'. מ"ב י"א), אני מביא מאמרים
המכחישים, שנאמר בהם בפירוש שאין להבדיל בין הנביאים כלל (ב' קי"ג.
רפ"ה ג', ע"ח) ועיין למטה הערה 51. — וכן יש עוד להצטין בענין
ספרי הנבואה והוא ענין גדול בצקור ספרי הקבלה שלנו, אדבר
מהם במ"א א"ה, ויש תמיה גדולה על הרב ז"ל שגם הוא נמשך להאמין
שא"א חדר ספרים! (הלכות עכו"ם א' ג', ועיין ע"ז דף כ"ה ע"א).

מהור⁴⁰) ואי אפשר בלתי שיחובר בהשגה אלהיה וכן רבנו⁴¹)
 וכל חי שהשיג הנבואה אחר משה רבינו ע"ה ואמר שהאל שלחו
 אין ראוי שיצוה בבקיעת הים ע"ד משל או ישנה מנהג בורה

ועתה יתבאר לך באר היטב הלשון הנמצא אבל חכמי עמנו משליחות
 אל הכופרים (אמונות ודעות דף כ' ע"ב וע"ד, והדברים נשנים ממש
 בס' עץ חיים דף 182), נביא שלום נבראה (כחרי מ"א סימן ד'),
 שליחות נביא שמו אליה (שם סימן קט"ו) אדם הראוי לנבואה במלאכות
 השם (ה' יסודי התורה פ"ה ה"א), נביא שלום הלצנה (מורה, ג', כ"ט),
 ובפרט במאמר הכחרי (מ"א ספק"), אשר כוונתו בלי ספק נגד
 השמעאלים, תמצא כל הלשונות הנאמרים באלקראן על הנביאים כאשר
 נראה במיוחד בהערה 51. והנה הקראים אשר קרבו יותר בפה ולב
 אל השמעאלים דרכם לקרא מרע"ה השליח ע"ה בלי הוספה כלל
 (עיין ליטער, 1840 עמוד 465 ופתיחה לס' עץ חיים דף LV הערה
 5, ושם דף 173 למטה). — (47) ההישגה צרפתי אלהרי (הוא
 א' משמות אלקראן כידוע), היא ההנהגה על הטוב, ומומנה בקראים
 הנביאים מיישרים, ובפרט בקרא נביא הדת המכונה, צרפתי אלהרי
 (הוא א' משמות מחמד) ובס' אלקראן מדבר מענין ההגת האל לברואיו
 ע"י הנביאים כמעט בכל פסוק (ועל מרע"ה שם כ"ג, כ"א) על כן לא
 אחרך בהצגת דוגמאות ורק אעידך שמה שמיא נביא מואזני דק (דף 126)
 אמר חכם לולי ספדי השם ורחמי עליכם לא הישר מכם אחד לעולם
 אבל השם מיישר מי שרצה, אמר (ג"ל ואמר) לא יכנס אחד בנן אלא
 צרפתי השם כלומר בהישרתו; הן' הזה הוא מחמד (עיין קשת ומוגן כ"ב
 ע"א), ושם תמצא ביאור רחב על ענין ההישגה. וכן תמצא לשון הישרה
 או ההנהגה אבל חכמי עמנו כמו במ' הכחרי אל השמעאלי (שם א' ו')
 מי שרצון לישר אותו וכו' ולפי זה נריך לתקן ההעתקה האשכנזית שם. וגם
 לשון הרב: או אל אכשי קריה (ובהלכות יס"ת ב' ז': או אכשי
 עיר) הוא כמשך אל לשון אלקראן הנמצא לרוב וגם כוונה קצת בענין
 שליחות הנבואים לכל קריה וקריה כמו שגלח יונה הנביא, ודי לחכימא
 — אבל יש עוד מנהגים שהם בלתי נביאים (מורה סוף ל"ט מהב')
 והם המנהגים המדויקים והם צעלי ההנהגה (ע"ק דף 171). —
 (48) כלומר זכירם טוב ויחידם מהדע והלשון הערבי הוא לשון מורגל
 באלקראן (ג', ק', ק"ו. ק"י. ט', ע"ב. ק"ג. ל"א, ק"ו. וע"ה ו'
 ק"ו) אמר באלמערוף ונהי ען אלמנבר, וכן נרשם ספר א' מספרי
 דת ישמעאלים על אסור והיתר כתאב אלמבר וכו' (הערצבלט, ח"ג דף
 39), והנה הטוב נקרא הידוע והמפורסם, וכן אמר צעל הכחרי ח"ג
 סוף סימן ה') ה"ל המעשים הטובים הם הידועים, וכן פירש הן'
 צוקסמארק שם והביא ראיה מספרי דתם בלשון יוני. ועיין למטה הערה
 51. — (49) רבני. עיין למעלה דף 2 הערה 5. — (50) כלומר

המציאות אבל שירבר בעולם⁵⁰) ויצדק כמה שיאמר אחר שיהיו
בו תנאי הנבואה אשר זכרנום ושיצוה בעבורת הש"י ויהודו וירחיק
השחוף ממנו ובכלל שיצוה בטוב המביא ההצלחה האחרונה
ויהיה מהרע המעיק אותה⁵¹) ומחויב לקבלו בכל עת לא יסתור

שיזכר, כי הנביא הוא מוכיח בשער (ישעיה, כ"ט, כ"א. עמוס ה'. י')
וכמו כן אמר מתמיד על עצמו שהוא רק מזכיר (מזכיר, אלקראן
פ"ט, כ"א) ואין לו אלא הדבור (אלבללא, שם ג', י"ט. ה', ז"ט)
בעבור שאלו הישראלים ממנו שיעשה אותות ומופתים. ועיין לקמן הערה
51. — 51) אחר שאין לנו כי אם תורה אחת ושליח או מנהיג ר"ל
נביא תורה אחד, ואנו מאמינים שהתורה בכללה לא תנוסח (והוא מלשון
נסך בערבי, שמונו מנסוך, ר"ל מאמר אלקראן שכתבטל ע"י מאמר אחר)
ולא תשתנה (כ' העיקרים ק"ג פי"ד), אין לנביא אחר מר"עה כ"א
לדבר ולהוכיח, להעיד על תורת מר"עה ולקרות העם אליה, להקריב אל
האמת ולהרחיק מהכזב, לכוות בטוב המעשה ולהזהיר מן הרע, לבשר
גמול הנדקים וליעד בעונש הרשעים. מאלה התנאים נמשכו כנזי
הנביאים: מדברים מוסריים מעידים קוראים מזכירים,
מזוים (נעשה) ומזהירים (מזוים בלא תעשה), מבשרים
ומיעדים (ביעוד רע). אמנם בענין הנביאים קודם מר"עה אין הדבר
מוסכם בין סכמי דתנו לפי חלוף דעתם ביחס הנבואה והקבלה אל
סקירת השכל, ובפרט בענין אברהם אבינו ע"ה, אם הכיר את בוראו
קודם שדבר עמו, וזה לך האות והסימן על דעת פרטי החכמים, כאשר
תמצא ביתר ברור אם תערוך דברי בעל הכוזרי עם דברי הרב ז"ל
ועם דברי הקראי ר' אהרן בן אליה אשר לקח מדברי הגדת חכמינו
ז"ל (עיין ס' ע"ת דף 183) וקנתם ע"פ הספורים אבל השמעאלים
(עיין דף 157 וכו') מה שסכים ליסודות נבינו עד שאמר על מדרש
ז"ל (ע"ש דף 33 למטה): כמפורש אשר הוצאתיך מאור כשדים,
אחר שהקדים, שאם היה אברהם אבינו מקבל מנביא קודם לו היה זה
כודע מזה שהגדה, ונלחץ לומר (שם דף 137) ומה שבא בהגדה
שמה כתב ספרו וספר איוב וכו', סובל להיותו בימי משה ממה שהיה
בזמן אברהם וכו'. — והנה כנזי הנביאים הנזכרים, כלם
מנבאים כבר באלקראן אשר הוסיף מספר הנביאים ושמש בהגדות
סכמינו ז"ל, וכונת מתמיד היתה להשוות עמו כל הנביאים, שגם הם
דברו והוכיחו ואף כי העידו על נבואתם צאותות ומופתים, הנה
לא האמיץ העם, ולמוכיח בשער יקשן, את תורתם השלישו אחרי גוס ואת
הנביאים הרגו אשר העידו גם להשיבם אל ה' (עיין מ"ש זמ"ע להרב
ד"ר פראנקעל כרך ב' דף 277 בערה). על כן שם דבריו צפיהם
והשלישו הוא וסייעתו מן היהודים המתמחמים ספורי הכתובים והגדות

דבר מעיקרי תורת מ"ר ע"ה והם הי"ג עקרים אשר וכתבנום (52)
 רצוננו עבודת האל וסלוק הרמות ממנו והליכה דרך היושר .

חכמינו ז"ל להרחיק עדותם עד ימות עולם (עיין מאמרי על ספורי
 השמעאלים במ"ע מאגאזין פיר ד"א ליטעראטור דעם אויסלאנדעם,
 1845 נומר 72) . וזוה הענין לא הבדיל בין כביאי האמות ובין
 הכביאים אשר עאס הוא לכביאים, (כמו שהעיר כבר הרב ד"ר גייגער
 בספרו דף 112 זענין נח) , רק אברהם איביו שהוא אבי השמעאלים
 הבדיל קצת ואמר עליו שלא היה יהודי ולא כוזבי אלא נמסר (במלחם,
 ענינו שמעאלי), מקביל למאמרם ז"ל קיים א"א את כל התורה כלה
 (שם דף 121 וע"ש דף 126) , וספר מנכיונותיו, נמשך אחר מאמרם
 ז"ל עשרה כסיונות בתנסה א"א (שם דף 131), ע"כ אני נוטה לומר,
 אחר שנראה, שכבר ידע המאמר הזה (אבות ה', ג') וכן הקודם לו
 (עיין העתקת הרב ד"ר אוללמאן דף 174) , יש לומר ג"כ שנמשך קצת
 אחר המשך המאמר הזה : עשרה דורות נאדם ועד נח וכו' וכן
 אמרם ז"ל (ב"ר פל"ד) מעשרה דורות שמנח ועד אברהם וכו',
 עם אדם, וכן (שם פל"ט) מעשרה דורות שמנח ועד אברהם וכו',
 וע"כ מאלו בשתי מקומות באלקראן (עיין למעלה הערה 46 בסופה)
 שנוכר נח אברהם ומשה עם הנזכרי שהיו כלם עמו בצרית הכביאים,
 ואמר (שם ג' וז') שהקב"ה נחר באדם ונח ואברהם ומשפחת עמרם,
 ויש עוד דברים בגו (עיין צמורה, ח"ג פכ"ט) . וכן נמשך בקצת כסוי
 הכביאים אחר הכתובים ומאמרי חכמינו ז"ל ובקצתם אחר הנזכרים; ואחר שמשו
 חכמי דת שמעאלית באלה הכסויים (ובדיוק יותר) בספריהם הכתבים
 בל' ערב, ולא סר הויכוח צפה ובכתב ציניהם ובין חכמי עמנו השוכנים
 בארצותיהם, כאשר אבאר במ"א א"ה, נעתקו אלה הכסויים אל ספרי
 חכמינו ז"ל הכתבים בלשון ערב, ואחריהם נמשכו המעתיקים אל לשוננו
 הקדושה ולסוף כל החכמים האחרונים המדברים מענינים כאלה . זה כלל גדול
 לא לבד בכסויי הכביאים אך גם בענינים אחרים הנוגעים באמונות ודעות
 כאשר הראינו בקצת הערות, אך כעין פה על פרטי הפכויים . כבר
 בארנו כסוי שליח, מנהיג, מדבר, מזכיר, וקצת מענין כווי
 ואזהרה (בטוב וברע) וכשאר עוד ענין קריאה ויעוד טוב ורע ועדות
 הנבואה . אמר הרב ז"ל (פתיחת פי' המשנה) והחלק השני זענין הכביא
 כגון שיקרא ב"א לעבוד את השם ויזוה על מצותיו ויזהיר לשמור
 התורה וכו' ויבטיח למי שיעשה בגמולות טובות ויזהיר לכל העובר
 עליה בעונש וכו' ויזוה בציווים ויאסור אסורים וכו' (הי לך
 צירוף כל עסקי נביא אמת אשר מרעה). וכן אמר במ"א (הלכות
 יסודי התורה ט, ב), א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים וגו' לא לעשות

פרק שלישי דע ששכלי האנשים מהחלפים כפי חלוף מוגיהם וחמצא מהאנשים רגון קשה השכך

דת הוא בא אלף לזוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה כמו שאמר האקרון שבהם זכרו תורת משה וגו' ; ואמר עוד על הכנאים קודם משה (מורה, ב, ל"ט) ילמדו ב"א על תכונת דורשים ומלמדים ומיישרים (מישרים); ועל הכנאים אחר מר"ע אמר (שם) היותם כדמות המזהירים לב"א קוראים אותם לשמור תורת משה מיעדים הרע המכח אותה ומיעדים הטוב מי שהתעשר להמשך אחריה. והנה תראה שיש למלת הזהרה שתי הוראות כפי חבורה עם המתנגד שהוא זווי או הבטחה ; לרוב תמאנה בלרוף זווי, ואז הוראתה מכות לא תעשה, או המוכיעה מעטין מה, לדוגמא : וזה בלדק והזהיר מהכזב (אמוכות ודעות דף ה', ע"א, וע"ש דף י"ח ע"ב למטה), וכן : שיפה שכלו הברק והיושר ולזוות בטוב ולהזהר מן הרע (שם, דף מ' ע"ד), לזוות בטוב ולהזהר מן הרע (חובות הלבבות שער ד', ריש פ"ד, והמקומות בס' עץ חיים זייכתי במפתח דף 352 ודף 362), והלשון הערבי הדומה לו כבר בא בהערה 48 . ועוד תמוא לשון הזהרה במחלט בלתי נגוד כלל כמו בהעתקת ס' הכוזרי (מ"א ס' קיא) להזהיר על תורתו כל הימים ע"י הכנאים; וביאורו יגיד עליו רעו (שם מ"ד ס"ס י"א) : וכולם עדים למשה מזרזים על תורתו . אך האזהרה בעונש היא רק לחוטאים, והנגוד הבטחה בגמול ויעוד טוב ללדיקים וזה היעוד כבר בא בתורתנו הקדושה בכלל ופרט , ואין אלכינו יעוד חדש או בשורה כיון שאין לנו תורה חדשה ע"י המשית . אמנם הכנאים הוכיחו ונקמו ממנו ורפאו בדבריהם, אך היבו בדברי תוכחות, ויפה אמרם ז"ל (ברכות מ"ג וכו') כל הכנאים לא נתכבאו אלף לבעלי תשובה אבל לדיקים גמורים עין לא ראתה וגו' (ועיין ספר דיע רעלגינאנספילאף זאפיע וכו' להרב ד"ר הירש דף 598), ועל הדרך הזה אמרו בהגדה (סנהדרין ז"ה.) אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה; ואמרו (שם ק"ח.) שהיה נח הלדיק מוכיח אותם ואומר להם עשו תשובה (והרב דר' גייגער היה לו להביא זה המאמר בספרו דף 110, וכן הרב דר' אוללמאכן דף 178), וזה תנין דברי ר' אהרן הקראי (ע"פ דף 156) לא הספיק להם (ר"ל לדור הפלגה) אזהרת השכל על כן הזהיר ע"י נח במאמר הכבושה ובאר העונש למי שיעבר באמרו שופך דם האדם וגו' ולא הזהיר (בלבד) אלף באר העונש כי האזהרה קודמת מדין השכל (הוא מאמרם ז"ל אין עונשין אא"כ מזהירין; וכן הכפיל באלקראן (ה) קלא. ו. ג. כב, טו, ד. טו, קיני יו, טו. יח, נח. וכו') שלא כעשה קריה אחת בלתי אזהרת הכנאים הקודמת) וכן אמרו ז"ל על אברהם (צ"ר פ"ב) שהיה מתוקן להרדין כל העולם כלו בתשובה; ואמר ר' סעדיה גאון (או"ד כ"ג, ע"ד.) כשהבורא מנחה זווי איום או גערה על עבדו וכו'

מאד ער כמעט לא יוכל עליו וחמצא אחר קל נוח הרצוי¹
 כמעט שלא יכעס וחמצא מהם מתגדל מאד ווולתו בתכלית
 השפלות וכן בשאר התכונות והפעולות המסודרות מהם, הנח
 מהם מי שנטרה אל צד הקצוות ומהם הממוצע והוא המשובח
 על השלוח² וראוי למי שירצה שיחואר בחוארים המשובחים
 ושיחוכן³ לתכונות המשובחות והחשובות שירחיק לכל שני
 הקצוות וימצע בשמושי ענינים, המשל בורה שלא ישתמש במניעה
 מן הכעס והכעס עם הב"ח ולא ג"כ יפול הכח הכעסני לגוור⁴
 כי הוא צריך אלירה בהמשילו על הכח המתאוה ופרטי נפשי

וכשאר שמענה וכו' יסיר ממנו מה שאיינו בו וכמו שידענו מענין כינוי
 וכל בעל תשובה (וכראה שזכר ר' אהרן הקרלי, ע"ס דף 207,
 ועיין ה' יס"ה, פ"ט, ה"ד). וימענין זה ג"כ ההערה (בערבי חנביה)
 בדרכי התשובה (עיין המקומות המזויינים בהוספות לס' ע"ס לדף 139,
 ע"ס דף 380). אבל בספר אלקראן מכנה את הנביאים כלם בכנוי
 מזהיר (נְדִיר, נְדִיר מביין, מנְדִיר) ולרוב עם נגודו שהוא מבשר, ומיעד
 טובה (בשיר, מבשר, אלקראן, ב, קיג, רט, ד, קסג, ה, כב, ו, מח.
 ה, קפח, י, צ, יא, טו, סז, יג, ח, טו, פט, יח, כד, יט, נו, כב,
 מח. כה, נג, נח, בו, קטו, כט, מט, לג, מד, לד, כז, לג, לה, כב,
 מב, מז, מו, יא, נג, כז, עא, א, וע"ס מד, צ, צפי הקב"ה ית'!)
 וכבר אמרתי שלא לקחו חכמינו ז"ל כנוי מבשר. עוד נקראו הנביאים בשם
 קוראים לאמונה (עיין גם כן בשורת מתי ע' יג, לוקס ה' ל"ב)
 בערבי מנאדי ינאדי ללאיטאן (אלקראן, ג', ק"ג), וכן תמונא בספרי
 חכמינו: וכלל נביא שיקראנו תחלה אל מה שיכשר (אמונות ודעות דף
 כ"ג ע"א), וקורא כל האומות אל תורת שמועאל (כוורי מ"א, ס"ה), לא
 קרא משה אל תורתו (שם סימן ק"א), שאנחנו כוננא נביאים קראו ב"א
 עד שנהרגו (מורה, ב, ל"ב), הקריאה שקרא מרע"ה לא קדמה כמותה
 וכו' ולא התאחרה אחריו קריאה כמותה לאחד מנביאינו (שם ל"ט),
 הנאביים אמרו שזה"ר נביא שליח הלבנה וזהו קרא לעבודת הלבנה
 (שם ס"ג פ' כ"ט). — אך צענין עדות הנביאים יש להצדיל כי מה
 שדברו ממנה חכמינו (עיין או"ד דף ו' ע"ב. כוורי, מ"א ס"ס ק"א, מ"ד
 ס"א. היס"ה, פ"ח ה"ג, פ"י, ה"ה. ס' ע"ס דף 173. 174) היא עדות
 על אמתת הנבואה, ומחמד קרא עצמו ושאר הנביאים בשם עד (שאהרד
 שהיה, אלקראן, ד', מ"ה. ח.) צעבור שהם מעידים ביום הדין נגד
 המצויים אותם. — (52) צפי"הו פרק חלק.

1) נוח לרעות, ועיין הלכות דעות פ"א. 2) ביאורו במחלטה, והוא העתקת
 עלי אלמטלק בערבי. 3) שיתוכן נגור מן תכונה (עיין למעלה דף 4

הבהמות והסתיר הרע על השלוח. והאדם הממוצע בכל עניניו אשר מרחקו מהשני קצוות מרחק שווה יקרא אצלנו רופא⁵ וכאשר יחקר⁶ נפשו ויחשבה עד ימה אותה מעט לצד אחד מהקצוות הוא אשר יקרא צדיק⁷ כמו שיצוה אל צד השפלורה אל קצה ולצד דומרה לאלה וואת היא רפואת נפשו ותרופתה, אבל הוא אמנם צורה אותנו במצוע ולהיות מתוארים בתוארי הרחמן⁸, אמרו החכמים באמרו ית' בתורה (ויקרא י"ט א) עבוד האלהים ותתואר בתארו והיה רחום כי הוא רחום והיה חנון כי הוא חנון והיה מקודש כי הוא קדוש, ומי שראה עצמו יוצא מהשווי והמצוע ישדרל להטחה אל המנהג והיושר ויבראה⁹ בהעתקה ברוע מנהגה אל רוע ההפלגה. ודע שלנפש בריאות וחולי כמו לגשם והדרך אשר יגלה ענינה אם היא בריאה או חולה בשיפקידנה הנה אם רואה אותה משתוקקת לפועל הטוב ונהנית בו ושמחה בו ועם זה מצתערת כאשר סודר ממנה פעל בלתי חשוב ותכאב בו ויסוג¹⁰ על הפעולה ההיא הנה ידע שהיא שלמרה מעולה ושכבר נפתח לו בטוב גדול, ואם ראה אותה נהנית במה שיפעל מן הרעות ויחדש מן הפגעים באמתת הוולת¹¹ ואפירין באמתת שונאו וכאשר סודר ממנה פועל מעלה שמחור בו אם

הערה 3) ובטעות נקט ה' צוקסטארף שרש תכן. — 4) אפי טעה להגיה: לגמרי, או שצריך להגיה: יפיל, וענינו שלח אחר גוו. — 5) עיין למעלה דף 18 הערה 34 והמקומות אשר זייכתי גם ובפרט הלכות דעות פ"א, כ"ד, ועיין ס' מאזני כדק דף 90 (וגם תמצא מושג דברי הרב בסמוך בענין הבחינה) ודף 141. — 6) נראה שהוא מלשון חק כלומר יתקן, ועיין הלכות דעות פ"א, ה"ד. — 7) מענין כדדיק, חסיד עיין ס' פרקים, פ"ג, ה' דעות פ"א וע"ו, מורה ס"ג, פכ"ג, מאזני כדק פט"ו וכו'. — 8) עיין הלכות דעות, א' ו'. מורה ס"א, פ' כ"ד וגם ס"ג, פכ"ד. וכראה שפסמי זה נקט כאן תואר הרמון, אשר כבר אמרו בו חכמי התלמוד, (בלשונם רחמנא), וכן כמלא לרוב באלקראן אלתרחמאן, (וכן אדון העולמים או רבון העולמים באלקראן רב אלעאלמין, עיין העתקת ה' וואהל דף 331 המביא ג"כ דוגמתו בל' יוני — (והנה אלה המלות וגם אחרות כמו חיות, זכות (ענינו תרומה) צדקה (ענינו גמלות חסד) צלות (ענינו תפלת חובה) כריך להסויף ברשימת הרב דר' גייגער מן המלות באלקראן אשר לקח מחמד מן היהודים.) — 9) ויבראה, כלומר ירפא אותה בהעתקה מרוע מנהגה (אל רוע הפכה?). — 10) ותסוג ין? — 11) בערבי אלג'ר, כלומר זולתו. —

לא תכאב ממנו¹²) וכאשר ראתה טוב באמתך וולחה הוא להרע ויקשרו ההעתקה מזה מאת הנפש כאשר נבדלה והיא¹³) על זה החואר היתה בעלת מסך כלי ספק מן האמת שאי אפשר מבלי¹⁴) פגישתו וכבר התאמת זרה בשכל והעתקה¹⁵) וביאור זה כמו שאומר, וזה שמדירוע בעצמו שלא יקבל דבר מזה שהוא¹⁶) אם לא יהיה רומה לו ומה שראוי בו ואחר שכבר דרזאמת שאי אפשר מבלי העמידה לפני האמת ית'¹⁷) לגמול כל נפש במה שעשתה הנה אין ספק שלא יעבור ולא יעמוד לנפשו אלא האמת כי הוא אמת והוא טוב ולא יקבל גנות והוא טוב גמור ולא יוכל בזבול קדשו מי שדחערב בו רע ולזה הוודיר על האדם¹⁸) דעו את הנפש והטהרה מדפחיתות וערותה במעלות, ואמהות הפחיתות הגאווה והעוורו וההתמדה בעצביות רגשיות¹⁹) הפחותות כמו שאמהות

12) כלומר תשום בפעולה טובה אם לא תוסיף ענב עמה מזה מה.
 13) ר"ל והנה הכפס אשר היא בזה התואר, היתה בעלת מסך (עיין למעלה דף 21 הערה 44). — 14) כזבל שני פירושים, או שרזכו פגשת המסך או פגשת האמת, כי הלשון: אי אפשר מבלי כאמר על החיוב ועל השלילה, כמו שביארתי באריכות בהוספות לט' ע"ס דף 383.
 — 15) בערבי נקל, ענינו העתקה בפה ולשון וכתב, בל"א איבער ליעפערן, אנשרייבען, איבערטראגן, ורזנו כאן העתקת הקבלה, מאומי הכתובים. — 16) רזכו שלא יקבל דבר אחד דבר אחר מה, אם אינו דומה לו. — 17) כנוי אמת לשם ית' מקורו מאמרס ז"ל (צבת כ"ה) קותמו של הקב"ה אמת, וכתב על זה הק' האנומער (וועבער יאהרש ציכער, כרך קי"ג דף 53) שזכר קותס ישמעאלי שהיה כתוב עליו אלחק, הוא האמת, כי כן נקרא ג"כ הקב"ה בל' ערבי ע"ש. וכבר העיר הרב דר' אולמן חזן ז"ל בהעתקת אלקראן (דף 163) על הלאמר: האל ברא שמים וארץ באמת (וכפול זה המאמר באלקראן, י' ה' י"ה, ג' כ"ט, מ"ג, ל', ז', מ"ה, כ"א, מ"ו, ב', ס"ד, ג') שהוא לקוח מאמרס ז"ל (בראשית רבה פ"א) בראשית ברא אלהים, סופי תיבות אמת. — 18) לזכות את הכפס ולטהרה מהפחיתות ועדותה (מלשון עדי, או עלותה) במעלות, והמדות הפחותות וכו' כמו שהמדות המעלות העכוה וכו'. ככל לתקן. עיין ס' פרקים, פ"ו. — 19) עכבות מלשון ענב (משלי, י' כ"ב). ענינו עסק. — המדות הפחותות ונגודיהן המדות המעלות הנמצאות אצל הכניאים, אשר פרט הרב ז"ל כאן ובשאר מקומות מספריו, הן עכ"פ עדיות על מדות הרב ז"ל עצמו, עיין הפרק

רחמטלות העגוה והקבלת הטוב לשונא כ"ש לזולת כי לא ישובח

האחרון. אמנם אני כוטה לומר שיש בזה ג"כ קצת רמז נגד כבודת
מחמד כאשר אבאר בקצרה. התנגדות הרב ז"ל נגד כבודת מחמד סובב
על ג' תנאי כנזאי האמת הנזכרים, ר"ל חכם, גבור (כובש את יצרו)
ועביו, ועד השלשה לא בא זה המנציא עצמו לכבודת: **א**. אמר על
עצמו (אלקראן, ז', קי"ז) שהוא אביו, ביאורו עם הארץ (עיין ס' הרב
דר' גייגער דף 27 ומה שהעיר עליו הח' פראפ' פלייטער, ליטטעראט.
1841 עמוד 67), ופירשו השמעאלים שלא היה מנין בקריאה וכתיבה,
אך פתאום בא לו החכמה בלתי מלמד, עד שאמרו עליו שכתב אנרות
וספרים ועשה שירים (עיין מ"ע: טהעאלאגישע שטודיען אונד קריטיקען,
1841 דף 229, וויענער יאהרביכער, כרך 69 דף 45; ועיין ספר
הח' מיל"ס על האמונה השמעאלית, העתקה צרפתית, פאריס 1825,
דף 37), וספרו שאמר על עצמו: אני הוא היותר נחכם כי החכמה
מעשה הלב וכו' (סוכנע, במקום הכ"ל, נא' 9. 10). ונפרט חכמי
ספרד מן השמעאלים כמו להאמין שהיה מנין לכתוב אחר התנבאו
(תולדות מחמד להח' ווייל, דף 178. וע"ש דף 421, ודף 220, 330,
בהערות, ותנין הלאך שנתקנו כל החוקרים בזה, ועיין ג"כ ס' הח' ווייל:
דיע ביבל' לעגענדען וכו' דף 1). ואמרו עוד שכאשר הביא אליו מלאך
גבריאל את הקראן ואמר: קרא! היה מחמד מוכרב ואמר שאינו מנין,
עד שהנין פתאום ע"י אות (מפרשי אלקראן, סורה ג"ו.); ואפשר שבזו
זה להתדמות אל סרוב מרע"ה (שמות ד', י'), ולרעת הח' אומברייט
(טהעאלאגישע שטודיען וכו' דף 246) ככוי אביו בערבי הוא כמו
ענוותנות, והוא מדמה מאמר ירמיה (א', ו') כי כער אנכי אחר שאמר
השם: כבוא לגויים כתיב, עיין ג"כ פי' האברבנאל על המורה ח"ב
פ"ב). וכבר העירותי (דף 13 הערה 34) שע"ז נלחזו חכמיים
להאמין במציאות חכמה בלתי מלמד, ונפרט חכמי הצופיה (עיין ערך
הקשק דף ג' ע"א, ובזה תנין היטב דעת הח' אלגזאלי, כמו שרמז הח'
דר' שמעלדערס, בספרו דף 244, וכבר העיר על זה ר' אברהם בר
חסדאי בספר מאזני נדק דף 49, [ומשם תתקן דברי הח' דר' גאלדענז'
טהאל שם דף XXXI בהערה שהיכוס נגד מוזג ר' אברהם בר חסדאי]
ועיין מ"ש הח' דר' שלעזינגער (בהערות להעתקת ס' העקרים דף 661)
מענין ג' תנאי הכבודה לדעת אלגזאלי, וכבר העיר על זה האברבנאל
צפי' המורה, ח"ב דף ל"ד. וכן תמצא בעצרת עקרי האמונה בס' אדרת
אליהו לר' אליהו צפ"י הקראי (ציון, תר"א דף 54), שהש"ת שלח מרע"ה
והכנזאים, והם אנשים המכירים את הבורא ורצונו בלא מלמד אדם
(וכי') וכנגדו אמר הרב ז"ל (מורה, ח"ב, פ"ב) אבל הפתאים מעני
הארץ א"א זה אנליו ר"ל שיבא אחר מהם אלא כאפזרות הכנא
מור או צפרע עכ"ל. ועל מה שביאר (שם פ"ב) מכת המתנבאים

האדם לאהבת אהבו והספוק והקצור במרו שיעמוד בראורו

אשר יחשבו שכבר הגיע להם חכמות לא בלמוד, אמרו מפרשי דבריו, רש"ט והנמשך אליו האברבנאל, שכוונתו על מחמד • וכבר ידעת מהמקומות הכלל שדעת הרב ז"ל בתנאי חכמת הנביא, הנבנית על יסודות הפילוסופים בחלוק דבר א' (ק"ב פל"ב), לא הפיקה רצון מקצת מן החכמים. — ב. הנביא ז"ל גבור במדותיו ולא יהיה יצרו מתגבר עליו וכו' (הלכות יס"ה ר"ט פ"ו): והנה כבר השתדל מחמד להשיב על טענות היהודים אודות תאוותו במשגל (אלקראן, י"ג, ל"ח), ואליו כיון הרב ז"ל בס' המורה ח"ב פל"ו ופ"ו כמו שהעיר רש"ט בפ"מ, וכתב האברבנאל (דף ל"ח) וז"ל ואין ספק שכיוון הרב בזה אם בהתרחק מכלל התענוגים הגופניים לענין נביא השמעאלים שזה שטוף בזוה, ואם בהתרחק מנבקשת השררה והכבוד להיות רודף אחר שררת העם וכבודם ולהיותו נחשב בעיניהם לעיר וקדוש משמיה עכ"ל. והסכימו לזה חכמים אונים מומעתיקי ומפרשי הקראן, ואני תמיה על הח' דר' דערנבורג שהרגיש בדבר (עיין מ"ע להרב דר' גייגער, ח"א דף 421) ולא עיין במי שקדמו עד שלא יאמר ספק כלל; והרב המעתיק דר' אולמאן ז"ל (דף 205 הערה 3) לא חלי ולא מרגיש רק מה שמצא בהעתקת הח' וואהל (דף 199 בהערה). ויותר אני תמיה על הרשב"ץ שכתב על השמעאלים (ק"ו דף י"ט ע"ב) וז"ל ומוענין הזמות היא מותרת להם בפרהסיא בענין ירחיקו השכל וכו', עוד כתוב בספר (ר"ל אלקראן, ד' ג') בא עלי (ז"ל בעלו, בערבי אנכחו, ענינו נשואין ובעילה) אשר ייטב לכם (מן הנשים) שנים ושש וד', הנה התיר הזנות עכ"ל! ואדרבה לפי פשוטו אשר מחמד לישא יותר מד' נשים וכמשך בזה אחר התלמוד (יבמות מ"ד) כמו שהעיר הרב דר' פרענש קעל (ליטער. 1840 עמוד 343 הערה 4), וגם מזה לא חלי ולא מרגיש כלל הר' דר' גייגער (בספרו, דף 90) והרב דר' אולמאן ז"ל (דף 54 הערה 5). — ג. בענין רדיפת השררה אשר עוקרה הגאווה וגובה הלב וסופה הכעס והנקמה כבר הפליג הרב ז"ל בביאור שפלותה (ח' פרקים, פ"ז, הלכות דעות ב', ג'. מורה, ח"א פ"ד ח"ב פ"ב) וכבר ראינו שדעת האברבנאל גם בזה התנגד אל נבואת זה הרודף כנביא וגדולה. [וכבר הלך בעל הכוזרי (מ"א סוף סימן ק'): בעבור כחצו, ושם סי' ק"ג ומ"ב סימן י"ד: ואין לשמעאל ברית ולא לעשו ואם הצליחו) על התגברות השמעאלים, וז"ל בעל העיקרי מ"ג בפרק ב"ה, (הנשט בקצת הדפוסים) והן עוד היום הנזכרים מורים שדת השמעאלים היא נמוסית הנחייית ואינה אלהית ועכ"ז הם מוציאים ומושלים בחלק גדול מן העולם וכו']. ומועמה תבין דברי הרשב"ץ (מגן אבות דף ע"ד ע"ב, מובא משה' מונק בספרו הקטן על ר' יוסף בן יהודה דף 27): ושמעתי פקחיהם (של השמעאלים) אמרים כי הרמז"ס דקך בכל מה שכתב בס' המורה וזלתי

לכר ומה שהשגיח האל בזה כבר פגשו והפיק רצונו למי שירצה
 וזה שיעור הנביאים והמנהיגים. ודע שההצלחה הידועה לצדיקים
 היא החיות האחרונה והיא חיות לא ימשך לה מוח וטוב לא
 יתערב בו רע וזכות לא ימונו בו עכירות וזהו אמרו
 בחזרה למען יארכונו ימך וגו' [דברים, ו', ב], ר"ל ייטיב לך
 לעולם שכלו טוב וארוך ⁽²⁰⁾ מתדבק אין לו קץ ותכלה.
 ודע שנמול הצדיקים ושכרם מזהאל שיגיעו לזאת הנעימות ויחיו
 זאת החיות ויצליחו זאת ההצלחה וכן מוח הכופרים שיכדיל
 ביניהם וכין זאת הנעימות ⁽²¹⁾ וישארו בענוי לא יוכל איש
 לתארו ואמרו החכמים יודעי החזרה שהעולם האחרון אין בו
 נשם כלל אבל נפשות הצדיקים הם הנסמרות אשר יראו ולא
 יתאבלו ⁽²²⁾ אבל הם כמלאכים ניוונים מהאור המושפע והעצם
 הגדול אשר אין אור על האמת אלא הוא וכאשר סולקה מהם
 הנשמות סולקו מהם משיגיה ונמשכיה כאכילה ושתייה ומשגל
 ואלה הענינים המקורשים המהורים המהגדלים ⁽²³⁾ מן
 החסרונות והם עניני המלאכים ומי שלא יראה ערכות ⁽²⁴⁾
 לא יראה נעימות אלא ברבר האכילה והשתייה והמשגל ואחר
 כאשר נפקד (?) זה איזה נעימות בג"ע תאמר לזה העני הנעלם אולי
 חיי המלאכים יותר ערבים יותר נעימים מחיי נעימות האכילה
 והשתייה. ואלה הנפשות אינם נפשות החיוניות ⁽²⁵⁾ אשר יסודרו

בענין הכבוד. — 20) עיין קדושין דף ל"ט. — 21) והעונות
 הן המבדילות בין הש"י והחוטא (ישעיה כ"ט, ב). ועיין ח' פרכים פ"ז, מורה
 ס"ג פכ"א; ועיין למעלה דף 21 הערה 44 ולמטה הערה 35. — 22) רצונו
 על מאמרם ז"ל (ברכות י"ז, הלכות תשובה, ח' ב'). העו"ב אין בו לא
 אכילה ולא שתייה וכו', והמשילו האחרונים ענין מרע"ה על הר סיני תוך
 מ' יום (עיין אור"ח לר' סעדיה דף ל"ו, ע"ג, דף מ"ב ע"ב וע"ג, עין חיים דף
 199. 200.) וכן המשילו להנאה מויו השכינה קרון עור פנים של משה
 (אור"ח מ"ב, ע"ב, מ"ג, ע"ב, עין חיים דף 203) ועל ענין זה השכינה והעטרות
 עיין סנהדרין דף קי"א, מגלה ט"ו, אור"ח דף כ"ח, ע"ב, ול"ב, ע"א,
 עקרים, מ"ה, פ"ל ול"ג. עין חיים דף 153 שורה 14, ועיין למעלה
 דף 17 הערה 31. ונפשות הצדיקים הן הכספרות ר"ל גכוזות
 תחת כסא הכבוד ושם יראו אור ולא יתעכבו על דבר. ולולי דומסתפינא
 הייתי אומר שג"ל אשר לא ייראו ולא יתאבלו, והוא בל' ערבי ולא
 כוף עליהם ולא הם יחוננו (קראן, ב', ל"ו וכמה פעמים). —
 23) כלומר כמותעלים. — 24) ז"ל: ולא. — 25) החיוניות, (עיין

מהם הצמיחה וההונה אבל הם צורת הנפש המדברת עליה
 הצורה היא השכל וזאת הנפש אשר נשלמה בזאת הצורה היא
 עוברות (26) והשיגה מציאות בוראה כפי יכולתה והשיגה הצורות
 הקדושות הנפרדות ואין ספק שהיא השיג המלווא (27) חעליון
 ותחייה בחיר לא הכלרה וזהו השכר העצום והגמול הטובה
 גדול אשר לא יקיפהו שכל ולא יולץ ממנו . (28) ואחר שכבר
 זכרנו חלק מרפואת הנפש נחבר כלל כולל וחלקי יודע בו שמירת
 הבריאות הנשמית אשר היא תנאי בבריאות הנפש ובסדור
 הפעולות ממנה כפי מה שראוי . דע שראוי לאדם שירחיק
 מדברים המזיקים הרעים לגוף שישחמש במזונות השווא
 הנכבדות אשר ישאירו השלוח וישמרו הבריאות ומה הנד
 ראוי שלא יאכל אלא כאשר ירעב ולא ישתה אלא כאשר יצמא
 ושיפקר נפשו בכל עת להוצאות המותרות ושלא יסבלהו כלל
 בעת שירגיש בו וזה הרבה מאד וראוי שלא ימלא בטנו לשבעה
 אבל יחסר ממנו (29) שישער שהוא ישביעהו כמו רביע ממאכלו
 וימעט משתיה המים בעת לקיחת המאכל וקודם האכילה יעשה
 ההתעמלות והוצאת המותרות והרחיצה אחר ההתעמלות ראוי
 והאכילה אחריהם ואחר האכילה ראוי המנוחה והתנועה עם
 האכילה או אחריה מולידה חליים רבים . ומספר שעות היום
 והלילה כ"ד ודי לו שישן שלישותם ולא ישן על פניו ולא על
 גבו אבל על צדו השמאלית בהחילת הלילה אחר על צדו
 הימני בסופה ולא ישחמש בשניה אחר המאכל אבל אחריו
 כד' שעות . וראוי שיקדים למאכל המזונות המרככות כענבים

דף 5 הערה 7, ועיין למעלה דף 15). — (26) עוברת. —
 (27) המצוא, ענינו המציאות. — (28) עיין למעלה דף 19 וילינו הסכמים
 מזאת המליצה. — וקצור פעל הלץ עם מלת מן נמשך אחר לשון
 ערבי, וכן תמצא למעלה דף 6 שורה 7 מלמטה: ומספקת מכל דבר
 (בערבי באפיה ען), וכן העתיק הרשב"ץ (קפת ומנן כ"ד, ע"א) ישאלוך
 מן הדוס, והוא בערבי (קראן, י"ז פ"ב) ישאלוך ען אלרוח, וכן
 כמנא: פירוש מן, תמה מן וכו' (עיין מאמרי על המלות הזרות דף 28)
 וכן השכיל לפרש הס' דר' קעמפק דברי ר"י אלחריזי (תקכמוני סוף שער
 ב') וקראתי עליו שלומי, ודומה לזה: ככנס על קולה (או"ד, כ"א ע"ב)
 בערבי דכל עלי. — (29) צריך להגיה או להוסיף ממה, ועיין הלכות

והאנים ולב הקישואים ולא יאכלם עם המאכל אבל לפניו מעט
 ואחר המאכל ישחמש בקובצים כרמונים והפוחים . ומי שימצא
 לפניו בשר עוף ובהמה יקדים העוף על זולתו מהבשר ויקדים
 הבצים על העוף ובכלל הנה יקדים הקל על הכבד . ובקיץ יעשה
 המזונות הקרות וירחיק רבוי הורעים ובסתו יעשה בהפך וכפי זה
 יעשה באיקלמים החמים או הקרים . ומהמזונות מה שהם
 גסים מאד וראוי הרחקתם בכלל כדג הגדול המלוח והגבינה
 המלוחה ואל"כ"מע ואל"פ"קע³⁰) והבשר המלוח אשר קדם ממנו
 והתירוש החדש ומאכל נשתנה ריחו ופירות הרזעפשו כי אלה
 קרוב לארסים הממיתים ומהמזונות מה שהם למטה מאלה בהיוק
 וראוי ההמעטה מהם כדג הגדול והגבינה אשר שמנה קרוב^{30*})
 והחלב החמוץ, ובשר השורים והעוים הגדולים ורפול והערשים
 ולחם השעורים והכרוב והבצל והשום והחרדל, והפוגלה כל אלה
 המאכלים בלתי נאותים אבל מויקים ואמנם הפולים והערשים
 והבצלים הנה מי שירחיקם לגמרי ולא יאכלם כבר עשה הנכון
 ומהמזונות מה שהם תחת אלה כנזק והם עופות המים ופרחי
 היונים הקטנים ואלמה³¹) והחמרים והקלוי מהעיסה בשמן זית .
 וראוי שירחק הרבוי מאכילת הפירות וכ"ש קודם שישלם בשולם או
 שלימי הבשול המעופשים כי הם ארסים או קרוב להם ואולם
 דענבים ורחאנים ורחשקדים הנה הם נאותים לחים או
 יבשים . והדבש ודחיין מויק לגופו ומועיל לזקנים ובפרט בפרק
 הסרוז . וראוי לאדם שירכך טבעו חמיד כי ינצל כזה מחליים
 רבים וזה שורש גדול בשמירות הבריאות ומי שעשה ההתעמלות
 ומעט השבץ ירכך טבעו והנה כמעט שלא יחלה אבל יחזיר

דעות, ד' ז': יפסות כמו רביע משנעתו . — 30) ז"ל אלכמא (וכ"ל
 שהיה בכתב הערבי אות ע"ן קטן במקום אל"ף שרשית, כידוע לבעלי
 הערב, וכן נכתב בס' אונר לשון ערבי להח' פריטא, והמעתיק הסליסו),
 והוא כמהין ופטריות (הלכות דעות' ד' ע'), ונערוך ערך כמהין כתב:
 הוא לשון שמעאל קורין לכמהין כמאה ולפטריות פקאע עכ"ל, והוא
 מספר קבוצ, ויותר נכון לתקן גם פה בלשון רבים . — 30*) בהלכות
 דעות (ד', ט.) כתב גביה סתם אחר שהקדים הגבינה המלוחה השנה,
 ובאגרת הכהגת הבריאות (כרם סוה, ג' דף 13), כתב וז"ל ואולם
 הגבינה בת יונה הלכנה והמתוקה בלתי שמיכה טובה. — 31) ענין מלת

כחו נוסף ואפילו אכל המזונות הבלתי נאותות ובהפך זו ההנהגה
 ירבו החליים ויולדו המדורים ויפל הכח וירש החליים המחודשים. ומפני
 העצר הטבעי ראוי שיעשה הנקיון בכל ימי ולא יכנס למרחץ רעב ולא
 מלא אבל אחר הכשול הראשון וישים על גשמו מים פושרים ועל
 ראשו מים חמים כמעט שיוכל לסכלם גופו ואחר ירחץ במים
 שהם יותר פושרים מהראשונים ואחר במים שהם יותר פושרים
 ולא ישים על ראשו פושרים כלל ולא על גבו אלא אחר
 שישלים ויעתו ולא יאריך העכוב במרחץ ולא יכנס בו אלא אחר
 נקוי גופו ויפשוט בגדיו בבית הקר ויכסה ראשו וינוח מעט ואם
 ירצה ישן מעט ואחר זה יאכל ולא ישחה מים ההם ³² בעת
 צאתו כ"ש בעת היותו בו ואם יצטרך אליו ימוגנו. וראוי שלא
 יוציא הדם אלא בעת תכלית ההכרח ואם ירצה הנה כאביב
 ויחויב המנוחה בעת ההקוה ואולם מי שעבר מחמשים שנה לא
 יקיו כלל. ודע שהורע הוי"ח כח בגשם וחיותו ואור הראות
 ומי שהרכה להוציאו השחית גופו והפיל כחו והחליש ראותו,
 אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ל"א, ג') אל תחן לנשים חילך אל
 תחן לנשים עצם כחך וחייך למפסדי השכלים ומי שהיה ממהר
 משגלו בכל כחו, ונשחת גופו מהרה וכהו עיניו וגולה ריח מגונה
 מפיו ונשר שער ראשו ונפלו שניו ורבו כאביו ומי שירצה שיחידה
 חיים טובים ויכטח מפגעים גדולים וחליים קשים יעט המשגל
 וכלל אומר שרב המשגל יקצר הזמן וראוי שלא יעשה המשגל
 בעת שהוא בו רעב ולא שבע ולא ישגל עומד ולא מושלך על
 צדו ולא על גבו ולא במרחץ כלל ולא ביום כניסתו בו ולא
 ביום ההקוה ולא ביום לכתו לדרך או כואו.

נשלם מאמר הייחוד

אלה לא ידעתי, בהלכות דעות ה"י כתב ח"ל ונני יוכה הקטנים
 והתמרים ולחם קלוי בשמן או לחם שנילו בשמן וכו'. — (32) ז"ל
 קריס, עיין הלכות דעות ד', י"ז.

עוד פרק מדברי הרמ"ם ז"ל לאחד מאוהביו וחוא תשלום
המאמר .

שמע מה שיועילך בזה ובכא (33), דע שאנשי הדת והדרוק יחלקו
לב' חלקים מהם המשכילים השלמים בשכליהם כמו ששלמו בדתם
וטהם המשוגעים חסרי הדעת והאיש מזה החלק האחרון מוסיק באנשים
ובנפשו יותר והוא אשר יקראו רז"ל חסיד שוטה וקראוהו ממבלי
המציאות המאכזרים האנשים אמרו רשע ערום ואשה פרוצה
וחסיד שוטה הרי אלו מבלי עולם [סוטה כ"א]. ואני אבאר לך
מנהג האיש מהחלק הא' ומנהג האיש מהחלק הב' אולם הא'
הנה לא יתעסק אלא במה שיחדרו ברצוהו ועולמו וישים
האנשים לצד אחד ולא יתערב עמהם ולא ישמע ספוריהם עד
לא יחויב לו התנכרות אל מה שחויב להתנכר אליו וללא
שנאת מי שראוי לשנאו ולא יצטרך להקדמה תורית ופיל המשא
חכבר אשר לא יוכל לישא אותו אל הריח (34) כאשר היה
בידיעה והדת והשכל ויכוון מהעבודות מזה שרזיה בינו ובין
בוראו (35) מעשם בסדר והוא הראה במי שיסתפק בענין יגנהו
וכמו שאמר [מיכה ו' ח'] והצנע לכת עם אלהיך ואשר היה
כן מרובה אצל הבורא אהוב מכל האנשים ולא יויק לו מרי
ממרה ולא יחויב לו פרעון עשוק מיד עושק כי הוא בלתי

(33) במקום בעולם הזה ובעולם הבא, כמשך אחר הערבי פי אלרניא ואלאכרה,
לדוגמא באלקראן, ג' כ"א. — (34) כלל להגיע על הריח, ר"ל בנקל.
— (35) הוא היפך ענין בינו ובין שאר ב"א, וכינו לבין עמו, בערבי
בינה ובין גפסה, וכן נמצא: בינו ובין שכלו (תובות הלכות ש"ס,
פ"א, עיין פי"ה פ' ה' פירשטענעטהאל), ויש לבאר זה ע"י פעל הנסתר אשר דרכו
להקשר עם מלת בין, כאשר תראה מדוגמאות אחרות: (האדם) ימצא
עצמו מונח לו בינו ובין חפצו, והנפש מונח לה בין הענה והפכה
(כורי, מ"ה ס"ב, דף ל"ב ע"ב ול"ס ע"ב) האדם מונח לו בינו ובין
מאוויו (שם סכ"ו), וההיפך בערבי אללה יחול בין אלמרא וקלבה
(אלקראן, ק' כ"ד), בעברי: האל ילך (או יחול) בין האדם ובין לבו.
וכן נמצא יכלי בין ודורה ודורה, בעברי: יעזב בין ידיו ותולעתו
(מחברות אלחרירי מחב' י"א) ועוד. פירשו כלי בין כמו יריק או יעזב
הדרך בין ב' דברים (פרייטאג, שרש כלי). וכן יש לפרש בס' אגרת ב"ח
(ש"ה פ"ו) שאם יעזבו (?) בינו ובין הטבע, ר"ל שאם יניח את המולי
מונח לו בינו ובין הטבע. ועוד היפך מזה: העסקים המדבדלים בין

מתעסק. ואולם מנהג הב' הנה יתעסק כמה שלא ייחרה ויכנס
 ברעות האנשים וההרשאה בריסת³⁶) והשררה וערוב האנשים
 ושמיעת ספורם והשמיעה למה שחויב שמירתו וישא עול המשפטים
 וההקדמות החוריות ולא ירחק מן המורי תמיד ורעות עם
 בני אדם ולא³⁷) לריב ואי אפשר עם זה מן³⁸) הכעס
 והצעקה ויאמר מה שאין ראוי ויפעל מה שאין ראוי ונפסד
 דתו מצד שיחשוב שהוא יתקנא ויפסיד עולמו ברעות בני אדם
 לשנאתם אותו. ובעבור שידעו גדולי החכמים זה בחרו הפרישות
 והנוירות ועזיבת הישיבה בדינין ופונין לתלמוד התורה לא זולת .
 והאלהים יישרנו יחד לאשר בו ההצלחה בב' עולמים .
 ואתה אדוני רבחנו זאת המצוה מה היותר בה וראוי לאדם
 שישים אותה תמיד נגד עיניו והאלהים יעזרנו על המעשה כאשר
 נגזר ממנה (ממנו?) .
 נשלם דהפרק ובו נשלם מאמר הייחוד בשלמות והתהלה לאל .

(בכ"י הנמצא בוואטיקאן נא, 170, כרזוב בסופו וו"ד : נעתק
 מלשון ערבי והעתיקו החכם ר' יצחק בר נתן החסיד ונמשך
 אחר דרך הרב בהעתקתו שהעתיק הפסוקים על דרך הביאור
 בזמרת לשונם . —)

האדם וזין המעשה הטוב (מאזני זדק דף 114), תפריד בין הסריו ובין
 שאלתו (מוסרי הסי' ט"ב, פ"א), ועיין למעלה דף 21 הערה 44 ודף 35
 הערה 21 במקום מעשה בסתר ז"ל לעשותם, או מעשה, מעשים, ובמקום:
 והוא הראה אפשר לתקן: והנה תראה. — (36) והריסות? עיין
 למעלה הערה 19 ענין ג'. — (37) ירחק, מוסך עכמו ואחר עמו.
 — (38) כמו מצלתי, עיין למעלה דף 32 הערה 14.

SCHENE HA-MEOROTH

enthält

MAAMAR HA-JICHUD

(Abhandlung über die Einheit.)

Aus dem Arabischen

des

R. MOSES B. MAIMON

hebräisch von R. Isaak B. Natan.

Zum ersten Mal herausgegeben, nebst sachlichen
und sprachlichen Erläuterungen und einer
deutschen Inhaltsübersicht

von

M. Steinschneider,

nebst einem Sendschreiben an den Herausgeber von
Sr. Ehrw. Hrn. Rabb. S. L. Rapoport;

und

drei astronomische Bemerkungen, auf Anfrage des
R. Dav. B. Josef Narboni, von R. Abr. Ibn Esra.

Auf Kosten von L. Zarenzanski.

Berlin, 1847.

Friedländersche Buchdruckerei.

Vorwort.

Indem ich gegenwärtiges, bisher fast gar nicht bekanntes, in mancher Beziehung interessantes Schriftchen des nicht unverdient berühmtesten jüdischen Gelehrten der Aufmerksamkeit jenes Häufleins zuführe, dem das Studium unserer alten Literatur weder Handlangerarbeit, noch Gewerbe, weder Kriegs- noch diplomatischer Dienst — wozu man es jetzt, und zwar von verschiedenen, sogar entgegengesetzten Seiten stempeln und herabwürdigen möchte! — muss ich bedauern, in Folge unerwarteter Umstände, worunter persönliche Indisposition, das Werkchen nicht mit einer Einleitung ausstatten zu können, wie sie etwa jene Männer fordern dürften, und ich eigentlich nach Kräften zu versuchen beabsichtigt hatte. Ein Theil des dazu gesammelten Materials ist dem hoffentlich bald erscheinenden I. Theil einer „jüdisch-arabischen Bibliothek“ einverleibt. Wer sonst an den nachfolgenden dürftigen und unerlässlichen Bemerkungen alle „Tiefe, Auffassung, kritische und logische Schärfe, wissenschaftlichen und philosophischen Takt, begeisterten Scherblick, hinreissende Darstellungsgabe u. s. w.“ und den ganzen Apparat der nach Spr. 26, 11. wiedergekauten Phrasen vermessen sollte; der darf ja nur alles Dies, und noch mehr, in den — communistischen Literaturfabriken erwarten, die ohne Sonnenmikroskop ein reiches Infusorienleben darstellen, und sich in letzter Zeit namentlich an jenen frommen (?) Schreibern und Schreibern rekrutiren, denen selbst „die sogenannte Wissenschaft“ nicht mehr zu schlecht ist, um — zur gewünschten Sinecur zu gelangen, und von deren Collegialität — nach den beachtenswerthen Schlussworten unseres, besonders hierin bewundernswerthen Autors!) — jeder Jünger desselben fern bleiben muss.

---

1) Zu welchen vergl. die Briefe an J. Aknin in den R. G. A. und bei Munk, Notice sur Jos. B. Jehuda.

IV

Das vorliegende, später als der Moreh geschriebene Werkchen ist ein Compendium der Religionsphilosophie und Ethik, und zwar eine Art Paraphrase der ersten zwei Abschnitte des hebr. Werkes *Mischne Tora* mit Weglassung des speciell Gesetzlichen (*Halacha*)²). Eigenthümlich ist dabei die Paraphrase der Citate aus Bibel und Talmud und sogar bestimmter hebräischer Kunstausdrücke, wie *Maase Bereschit*, welche in der treuen hebr. Uebersetzung (s. Epigraph) ein verunkennliches Aussehn erhalten. Doch steht diese Erscheinung nicht ganz isolirt. Munk hat in einer Abschrift des Moreh aus dem 13. Jahrhundert mit arab. Lettern auch die Bibelstellen arabisch gefunden.³) Es liegt also die Vermuthung nahe, dass auch unser Schriftchen für nicht jüdische Leser ursprünglich berechnet oder später umgestaltet worden. Vielleicht ist auch dies mit in Anschlag zu bringen, dass der hebr. Uebersetzer unseres Schriftchens, R. Isak B. Natan, auch den Commentar des Muhammedaners Febrizi über einen Theil des Moreh übersetzt hat.⁴) — Ueber den Schlussbrief und sein Verhältniss zum Werkchen selbst wage ich nicht einmal eine Hypothese auszusprechen. — Der Titel, welcher ins Arabische zurückübersetzt *מקאלה אלתוהיר* lauten würde, scheint im Ganzen nicht genug motivirt; und wird auch hier (S. 6 unten) als eine Grundidee des Judenthums der alle Selbstständigkeit der Attribute aufhebende scharfe Begriff der Einheit bezeichnet, wie er von Saadja an namentlich gegen das Christenthum und die muhammedanischen *Szifatim* und *Moteschebbihim* geltend gemacht worden; so hat auch dieser schärfste Monotheismus innerhalb des Islam nicht bloß seine Vertreter sondern seine frühern philosophischen Ausbildner bis zur Extravaganz der Mu'at-

---

2) Die Diätetik in Cap. 3. habe ich nach den *Halachot* (Deot C. 4.) interpunctirt.

3) S. Frankels *Zeitsch.* II., 112.

4) An Proselyten, wie z. B. R. Obadia (s. *Kerem Chemed* V. S. 104) ist wohl kaum zu denken. Ueber Maimonides persönliches Verhältniss zu muhammedanischen Gelehrten dürfte das Epigraph einer arab. Handsch. in Oxford (s. Nicoll p. 227.) interessante Aufschlüsse bieten.

thiliten gefunden, — ja der Koran selber charakterisirt sich der Bibel gegenüber als eine Art syllogistischer Darstellung des Monotheismus — so dass es kaum denkbar ist, M. habe — etwa wie heutige „Theologen“ — unter „Buch des Monotheismus“ so viel als „Compendium jüdischer Glaubens- und Sittenlehre“ verstehen können; ein solches ist es aber im Sinne unsers Autors — und als solche, so weit bekannt ist letzte, gedrängte Darstellung seines ganzen Systems beansprucht es jedenfalls ein höheres Interesse. — Eine Erwähnung desselben bei andern Autoren ist mir nicht bekannt. Denselben Titel tragen jedoch 2 Handschriften im Vatican, nemlich Nr. 170, 3. mit demselben sonderbaren Anfang und dem S. 40 abgedruckten Epigraph — und Nr. 171, 10. geschrieben von R. Isak ישראל (?) in Kandia um 1493 (nicht 1296)⁵⁾. Eine Handschrift vom Jahre 1476 besass Wolf⁶⁾, gewiss dieselbe, welche sich jetzt in der Stadtbibliothek zu Hamburg als Cod. 310 in 4 befindet. Eine Copie der Letztern erhielt ich Anno 1841 — für eine von mir angefertigte Copie der *Iggeret ha-petirades Abubekr Ibn es Szaigh*⁷⁾ — von meinem gelehrten Freunde Hrn. L. Dukes, und übergab sie auf einige Zeit den Händen des Hrn. Rabb. Rapport, um seine gütigen Mittheilungen für die bald beabsichtigte Herausgabe zu gewinnen, welche er auch mit seiner bekannten Bereitwilligkeit mir für diesen Fall versprochen und zum Theil vorbereitet hatte, als verschiedene Umstände mich veranlassten, die Handschrift der k. k. Censur zu übergeben und bei meiner Uebersiedlung hierher witzunehmen. Wie es jedoch scheint, haben ausserordentliche Umstände die Erfüllung meiner vor Kurzem an Hrn. Rabb. R. erneuten Bitte verhindert. Muss ich nun mit dem Publikum diesen Verlust jedenfalls bedauern, so thut es mir namentlich um Eines Umstandes willen leid. Ich habe bereits anderswo⁸⁾ die mündlich gegen mich geäußerte Vermuthung jenes berühmten

5) Wolf, Bibl. heb. I. 1261., führt den Abschreiber als einen Autor an.

6) Ibid. IV. p. 919.

7) S. vorläufig Frankels Zeitsch. III. 274. Anm. 13.

8) Oesterr. Blätter für Litter. II. S. 110.

VI

Literarhistorikers mitgetheilt, dass unser Schriftchen identisch sei mit dem ספר הנמצא, und die nähere Begründung vermisste ich um so schmerzlicher, als mir auch jeder andere Weg zur Eruirung dieser Frage fehlschlug. Von diesem angeblich medicinisch - asketischen Schriftchen sagen nemlich Wolf (I. p 864) und Asulai (Vaad I. ה, I.), dass es mit dem (seltnen) Buch אמרות מהורות von Abraham Chajun (Asulai fügt noch den Kommentar zum Klagelied von Samuel di Vidas hinzu) Thessal. 1596. 4. gedruckt sei. In den gedruckten Catalogen der oppenh. Bibl. finde ich dies Schriftchen M.'s. nicht, wohl aber in dem handschriftlichen im Besitze des Hrn. Dr. Zunz.⁹⁾ Hingegen wurde auf eine gefällige Anfrage des Letztern an die gegenwärtigen Besitzer der berühmten Bibl. des sel. H. Michael in Hamburg berichtet, dass sich in dem dortigen Exemplar der Amarot tehorot das Sefer hanimza nicht befinde!

Ueber die Beschaffenheit meines Textes habe ich in dem hebr. Vorworte gesprochen. — In den, vielleicht schon das Maas überschreitenden Anmerkungen, zu deren Mundirung für den Druck mir nur doppelt so viel Zeit gegönnt war als R. Kalonymos zu seiner Uebersetzung der Iggeret baale chajim, habe ich vorzüglich 2 miteinander verwandte Seiten beachtet: Einerseits die philologische, durch Parallelen begründete Erläuterung der Arabismen — wozu der grösste Theil der wissenschaftlichen hebräischen Terminologie gerechnet werden kann¹⁰⁾, — indem auf diese Weise die einzelnen Materialien zu einem umfassenden neuhebr. Wörterbuch gesammelt werden müssen; andererseits das Verhältniss der jüdischen Scholastik zur muhammedanischen, welches sich, so wie ein grosser Theil der Geschichte der Scholastik überhaupt, an dem Leitfaden gewisser sprachlicher Typen, Bilder und Metaphern, verfolgen lässt. An Vollständigkeit konnte natürlich nicht gedacht werden, und so konnten auch nur einzelne Gesichtspunkte für die Maimonidische Prophetenlehre angegeben werden, wie sie in ihrer Consequenz durch alle seine Schriften, von der Einleitung zum Mischnacommentar ange-

9) S. über denselben Zunz, z. Gesch. u. Litter. S. 137.

10) S. meine fremdsprachl. Elemente u. s. w. S. 26.

fangen, der Prophétie Muhammeds entgegentritt, und im Brief nach dem Süden (Iggeret Teman) in aller Schärfe sich ausspricht. Eine Aufforderung hierzu lag in der neuerlich von Munk wiederaufgegriffenen Ansicht, dass M. in Spanien (wo er die Einleitung zum Mischnacomm schrieb!) sich äusserlich zum Islam bekannt u. s. w.¹¹⁾ Wenn man sonst das System eines Mannes aus seinem Charakter ableitet; so müssen wir bei einem Manne wie M. das Umgekehrte nicht vernachlässigen. Darum begrüßen wir Scheyer's: Psychologie des M., obzwar sie noch nichtgenug das Individuelle vom Allgemeinen abtrennt, als einen wesentlichen Fortschritt in den Arbeiten zur Kenntniss und Würdigung eines Mannes, dessen Geistesumfang allein schon die ihm zu Theil gewordene Aufmerksamkeit rechtfertigt. Ich schliesse mit dem Wunsche, dass Machwerke, wie Bukofzer's: Maimonides u. s. w. — an welchem doch ein strenger Kritiker wie mein gelehrter Freund L. noch „guten Willen“ entdecken konnte! — und Blendwerke wie die angehlichen „Materialien“ eines Hrn. Chw. recht bald tüchtigen und ehrlichen Arbeiten für immer den Platz räumen mögen.

Berlin im August 1846.

M. Steinschneider.

N. S. Dieses Vorwort war bereits unter der Presse, als das erwartete Schreiben des Hrn. Rabb. Rapoport anlangte, welches ich, seinem Wunsche gemäss, unverändert dem Drucke übergebe. Die darin ausgesprochene Vermuthung, dass Nimza eine andre Uebersetzung für Jichud sei, bietet in Beziehung auf den Titel allerlei Schwierigkeit, da unser Uebersetzer wahrscheinlich auch den Titel treu übersetzt hat; und selbst angenommen, dass der andere Uebersetzer im arab. Original die Leseart מוֹנֵד für תוֹחֵד vor sich gehabt; so ist doch ספר (כתאב) für eine so kleine Abhandlung weniger passend als מאמר. Es dürfte demnach ספר הנמצא „Aufgefundenes Buch“ heissen¹²⁾.

- 11) S. Frankels Zeitschrift II. S. 115; wo ich jedoch P. Beer durch Verschen unter die Vorgänger Munk's gestellt.
- 12) Gegen meine frühere Ansicht, Oesterr. Blätt. a. a. O.

Inhalts-Uebersicht.

Die Unveränderlichkeit des ersten Wesens (Gottes) involvirt die Unveränderlichkeit seines Thuns, und lässt die absolute Vollkommenheit der von ihm ausgehenden Existenzen weder Steigerung noch Verringerung zu. Die anscheinend auf Sinnlichkeit oder Veränderlichkeit Gottes hinweisenden Ausdrücke der Schrift, als: Hand, Fuss u. dergl. sind also nur Anleitung und Andeutung für beschränkte, an Sinnlichkeit haftende Geister, nach dem Ausspruch der Weisen: „Die Schrift drückt sich nach menschlicher Weise aus.“ Es bediente sich Gott allegorischer Ausdrücke an die Menschen, mit Hintansetzung der begabtern aus Rücksicht für die schwächern, indem, bei der einmal stattfindenden Verschiedenheit der Capacität, die allumfassende Gnade einen Jeden nach seiner Weise zur höchsten Seligkeit, d. h. Vollkommenheit durch Gotteserkenntniss, führen wollte. Daher richtet sich auch die Ausdrucksweise der meisten Propheten nach der jeweiligen Capacität der Angeredeten.

Ist Gott unkörperlich, so müssen auch alle körperlichen Accidenzen, als Zusammensetzung und Theilung, Raum, Zeit, Qualität u. s. w., alle Attribute der Veränderlichkeit, als Bewegung und Ruhe, Zorn und Wohlgefallen u. s. w. von ihm entfernt, und die derartigen Ausdrücke der Schrift als metaphorisch aufgefasst werden.

I. K a p i t e l.

Die in der Schrift gebotene Gottesliebe wird herbeigeführt durch Betrachtung des von ihm aus-

gehenden Alls, durch Erwägung seiner Allherrschaft und seiner Fürscheidung in Beziehung auf dich, durch die Gnadengabe der Existenz, der Vernunft, der Offenbarung und die damit verbundene Verheissung, durch fortgesetztes Nachdenken, welches zur Erkenntniss der unfassbaren Vollkommenheit Gottes führt. Dann aber wird die Erwägung deiner eigenen niedern Stufe, deiner Geringfügigkeit und Unbedeutendheit im Verhältniss zu Wesen wie Erde, Sonne, Sphäre u. s. w. dich mit Ehrfurcht vor dem höchsten Wesen erfüllen.

Da nun deine Kunde vom Schöpfer sich nach deinem Wissen von seinen Werken richtet, so will ich dich zur Anregung auf Einiges aufmerksam machen, was die Weisen über die Construction des Alls lehren.

Die geschaffenen Existenzen sind dreierlei: 1) aus Materie und Form zusammengesetzte, entstehend und vergehend, als: Thiere, Pflanzen, Mineralien; 2) dergleichen mit bleibenden Formen und nur untergeordneten accidentiellen Veränderungen wie die Raumveränderungen; dies sind die Sphären und die in ihnen enthaltenen Wesen, deren Hyle selbst von der der 4 Elemente verschieden; 3) Separate Formen, d. h. Engel, welche ganz unkörperlich sind, so dass die Darstellungen der Propheten über sie als metaphorisch aufzufassen sind, wie denn auch aus der Anwendung ähnlicher Bilder in Beziehung auf Gott selbst und der mannigfaltigen Vorstellungsweise für ein und denselben Engel hervorgeht. Sie unterscheiden sich also nur durch ihre Rangstufe, nach welcher sie Gott näher oder ferner (nicht etwa dem Raume nach) stehen und verschiedene Namen erhalten. Solcher Arten giebt es nun 10, von deren unterster, *Jschim* genannt, die (sublunaren) Formen und prophetischen Mittheilungen herrühren. Der Rangstufe entsprechend ist auch ihre Gotteserkenntniss; vollkommen aber kennt nur Gott sich selbst, so wie das ganze von ihm ausgehende All, doch

nicht mit einer von seinem Wesen getrennten Kenntniss, welches eine Mehrheit in ihm voraussetzte, während unser Glaube und unsere Lehre auf absoluter Einheit beruht.

Die hier nur in äusserster Kürze besprochenen Untersuchungen nennen unsere Weisen: Geheimnisse der Gottheit und schärfen die Geheimhaltung derselben unter den ausgezeichneten Geistern ein. Allein die Abnahme des Wissens und der Verständniss durch den Druck der uns beherrschenden Völker veranlasst mich, dem Würdigen einige Beachtung hierin angedeihen zu lassen.

II. Kapitel.

Die Sphären haben 7 Namen entsprechend den 7 Planeten, die 8. ist die der (Fix-) Sterne, die 9. Alles umgebende bewegt sich von Osten nach Westen. Sie sind alle durchsichtig (daher die Sterne, wie in einer einzigen befindlich, durchscheinen) ohne leeren Zwischenraum oder Zwischenkörper; ihre Materie entbehrt der sinnlichen Attribute (die blaue Farbe bewirkt die Luft), sie sind vollkommen rund, ihr Mittelpunkt ist das Erdcentrum, zwischen welchem und ihnen Erde, Wasser, Luft und Feuer einander concentrisch umgeben. Einige Sterne befinden sich jedoch in excentrischen Sphären. Aus der Stellung und Bewegung der Sterne geht hervor, dass es 18 concentrische, 8 excentrische gebe, worüber bereits die griechischen Weisen Schriften verfassten.*) Die 9. Sphäre wird in 12 dem Thier-

---

*) Als Ergänzung der Anmerk. 6 S. 8. diene folgende kurzgefasste Notiz: Nach dem Fragment des Philolaos nahmen die Pythagoräer 10 Körper im Universum: den Himmel der Fixsterne, 5 Planeten, Sonne, Mond, Erde und die entgegengesetzte Erde (*αντιθρον*), eine Art metaphysischen Wesens, an, um die Heiligkeit der Zehnzahl zu retten. — Eudoxus nimmt 27, Callipus 34, Aristoteles 56 an; spätere Griechen setzten die Excentrischen und Epicyklen (deren Erfinder

kreis entsprechende Abschnitte getheilt, obwohl sie seit der Sündflut nicht mehr einander genau entsprechen.***) Manche Sterne sind kleiner als die Erde, manche grösser. Die Sterne und Sphären sind beseelt, ihre Erkenntniss ist aber geringer als die der Engel. Innerhalb der Mondsphäre befindet sich eine von der Materie der Sphären verschiedene leblose, deren 4 Formen, die elementaren, den Theilen der Materie einen natürlichen Platz anweisen, dem sie bei jeder zufälligen Verrückung wiederzustreben, z. B. das Feuer nach oben, die Erde nach unten. Den Zusammenhang der sublunaren mit der obern Welt, angedeutet in der Jacobsleiter, habe ich im „Führer der Verirrten“ des Weitläufigern erörtert.

Die sublunaren Wesen bilden ebenfalls eine Rangordnung, welche mit den Elementen beginnt, aus denen wieder die höhern Wesen zusammengesetzt sind. Die höchste Stufe nehmen durch ihre Form die Menschen und unter ihnen die Propheten ein. So wie nun in der materiellen Welt ein ewiger Wandel zwischen Einfachem und Zusammengesetztem Statt findet, ohne dass eine Existenz zu Grunde gehe oder neu hinzukäme, so muss auch die entwickelte vernünftige Seele, das Ebenbild Gottes, die keines materiellen Mittels mehr zur Aneignung der immateriellen Intellectualien bedarf, bei ihrer Tren-

---

Appollonius von Pergamos) an die Stelle, welche auch noch Copernicus beibehielt und erst Keppler beseitigte. — Fracaster, ein Arzt im 16. Jahrhundert suchte in seinem Buche: Homocentrica jenes System wiederzubeleben und brauchte 77 Sphären! — s. Ideler und Letronne, Journal des Savants 1841. pag. 540. 544. sq. — Ueber die Weltconstruction der muhamedanischen Kabbala s. die interessanten Mittheilungen von Hammer, Wien. Jahrb. Bd. CV. S. 135 ff.

**) Während der Sündfluth soll der Thierkreis nicht fungirt haben, nach einer Ansicht, welche in der paläst. Gemara (Pes. C. I.) angeführt wird.

nung vom Leibe zu ihrem Urgrund zurückkehren und dort in ewiger Seeligkeit verharren, oder (wenn sie unentwickelt geblieben) zu Grunde gehen.

Auch der Inhalt dieses kurzgefassten Kapitels, bei den Alten das *Werk der Hand* (Schöpfung) genannt, besteht aus erhabenen Geheimnissen, die nur ausgezeichneten Männern mitgetheilt werden — freilich dies in einem minderen Grade als der Inhalt des vorigen Kapitels. Und auch die Betrachtung desselben ist geeignet die Liebe zum Schöpfer zu vermehren, dessen Vollkommenheit zu erkennen die menschliche Fähigkeit übersteigt. Diese Forschung heisst bei den Weisen *Pardes*, wie aus der Erzählung von den 4 Weisen bekannt ist.

Zu den Grundsätzen der Lehre gehört der Glaube an die Prophetie, welche zwar eine Gnadengabe Gottes, jedoch nur an den Würdigen, durch intellectuelle und moralische Vervollkommnung sich Vorbereitenden, welche letztere auch zur Verbindung mit dem heiligen Geist und zur Engelstufe *Jschim* führt. Auch die Prophetie hat ihre Rangordnung; so bleiben manche Propheten am Bilde haften, während Andere es erläutern. Ein Vorbereitungsmittel für die Prophetie ist die Musik; sie selbst ist, wie erwähnt, ein Gnadenact göttlicher Offenbarung, oft verbunden mit einer Sendung an andre Menschen. Jeder Prophet nach Moses hat nicht Wunder wie dieser zu verrichten, sondern nur des Wahre und Rechte zu lehren, und gebührt ihm Gehorsam so lange er die — anderswo aufgestellten — Grundlehren der mosaischen Religion nicht angreift.

III. Kapitel.

Die Charaktere der Menschen sind verschieden, wie ihre Temperamente, und bewegen sich innerhalb zweier Extreme, deren Mitte den wahren Weisen, sowie die Richtung nach einem der Extreme hin

den Frommen bezeichnet. Der Seele wie dem Körper kömmt Gesundheit und Krankheit zu. Gewissheit über den Seelenzustand erhält man durch Beobachtung derselben bei dem eigenen Thun und beim Thun und Schicksal Andrer. Niedrige Eigenschaften sind: Stolz, Hochmuth, Versunkenheit in das Sinnliche; erhabene Eigenschaften sind: Bescheidenheit, Grossmuth u. s. w. wie sie sich bei Propheten und Volksführern finden.

Die letzte jenseitige Vergeltung der Frommen und Gottlosen ist eine immaterielle, — wie schon die alten Weisen behaupteten — der Seele allein zukommende.

Körperliche Gesundheit ist eine Bedingung der seelischen, daher sind hier einige allgemeine diätetische Regeln an ihrem Platze. Die Erhaltung der Gesundheit erfordert Sorgfalt in Beziehung auf Gattung, Zeit und Maas der Nahrung, mit Rücksicht auf Motion, Excretion und Schlaf. Der eigentlichen Mahlzeit sollen erweichende Speisen vorangehn und adstringirende nachfolgen, die leichtere Nahrung hat der schwerern voranzugehen, im Sommer und in heissem Klima sind kalte Speisen besser, im Winter und in kaltem Klima umgekehrt. Manche Speisen sind wegen ihrer Schwere absolut schädlich und daher gar nicht, andere in minderm Grade, und daher in geringem Maasse zu geniessen. Motion und Vermeiden der Uebersättigung erweicht die Natur und hält, selbst beim Genuss schädlicher Nahrung, Krankheiten ab. Zur Erweichung dient auch ein wöchentliches Bad, bei welchem wieder allerlei Vorschriften zu beobachten sind. Aderlass ist nur in äusserster Noth, im Frühling, hingegen nach erreichtem 50stem Lebensjahre gar nicht anzuwenden. Häufiger Saamenerguss vernichtet den Kern des Körpers, daher ist auch der *Coitus* in geringem Maasse und in bestimmter Weise zu verrichten.

Schlusskapitel

an einen Freund gerichtet.

Die Männer der Religion unterscheiden sich in 2 Arten, deren eine gleich vollkommen an Einsicht und Frömmigkeit ist, die andere verstandlos, Andern, und noch mehr sich selber schadend, von den Weisen durch „Thörichtfromm“ und „Weltverderber“ bezeichnet wird. Die Erstern befassen sich nur mit ihren eigenen Obliegenheiten, vermeiden die Weltangelegenheiten und die denselben anhaftenden Unannehmlichkeiten und Lasten, erfüllen ihre Pflichten gegen Gott im Stillen und sind daher bei Gott und Menschen beliebt. — Die Andern mengen sich mit Anmassung in die Angelegenheiten Anderer, werden in Streitigkeiten hineingezogen, treffen auf Widerspenstigkeit, können Zorn, Klage, ungeziemenen Reden und Handlungen nicht entgehen und verderben in ihrem vermeintlichen Eifer ihre Religion so wie ihre Welt durch den Hass der Menschen gegen sie.

Die grossen Weisen, welche diess erkannten, wählten daher die Zurückgezogenheit und das Entfernen von den Gerichtshöfen und widmeten sich ausschliesslich dem Studium. — Der Herr leite uns beide zum Heil beider Welten, und Du o Herr erwäge diess, und Gottes Rathschluss ver helfe zur Ausführung!

B
859.